

TÜRKMENISTANYŇ PREZIDENTINIŇ K A R A R Y

«14» maý 2010 ý.

№ 11061

Aşgabat ş.

«Türkmenistanyň durmuş-ykdysady ösüşiniň 2011-2030-njy ýyllar üçin Milli maksatnamasyny» tassyklamak hakynda

(Türkmenistanyň Prezidentiniň namalarynyň we Türkmenistanyň Hökümetiniň
çözügütleriniň ýygyndysy 2010-njy ýyl, № 5, 865-nji madda)

Täze galkynyş we beýik özgertmeler zamanasynda Türkmenistanyň ykdysadyýetiniň durnukly we ýokary depginli ösüşini üpjün etmek, ýurdumyzyň we onuň sebitleriniň ykdysady kuwwatyny berkitmäge gönükdirilen çözügütleri gyşarnyksyz we yzygiderli durmuşa geçirmek hem-de ilatymyzyň ýaşaýyş-durmuş şertlerini has-da gowulandyrmak maksady bilen, **karar edýärin:**

1. «Türkmenistanyň durmuş-ykdysady ösüşiniň 2011-2030-njy ýyllar üçin Milli maksatnamasyny» tassyklamaly (goşulýar).

2. Ministrlikler, pudak edaralary we häkimlikler «Türkmenistanyň durmuş-ykdysady ösüşiniň 2011-2030-njy ýyllar üçin Milli maksatnamasynyň» ýerine ýetirilmegini üpjün etmeli.

3. Türkmenistanyň Ykdysadyýet we ösüş ministrligi hem-de Türkmenistanyň Strategik meýilnamalaşdyryş we ykdysady ösüş instituty ministrlikler, pudak edaralary we häkimlikler bilen bilelikde Türkmenistanyň 2011-2015-nji ýyllar üçin Maýa goýum maksatnamasyny taýýarlamaly we 2010-njy ýylyň 1-nji oktyabryna çenli Türkmenistanyň Ministrler Kabinetine bermeli.

4. Türkmenistanyň Halk Maslahatynyň 2003-nji ýylyň 15-nji awgustyndaky KHM-40 belgili karary (Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlarynyň 2003-nji ýyldaky 3-nji ýygındysynyň 20-nji maddasy) bilen kabul edilen «Türkmenistany ykdysady, syýasy we medeni taýdan ösdürmegiň 2020-nji ýyla çenli döwür üçin baş ugry» Milli maksatnamasyny güýjüni ýitiren hasap etmeli.

5. Şu kararyň ýerine ýetirilişine Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň Başlygynyň Orunbasarlary, welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň häkimleri hem-de Türkmenistanyň Ýokary gözegçilik edarasynyň başlygy gözegçilik etmeli.

**Türkmenistanyň
Prezidenti**

**Gurbanguly
Berdimuhamedow**

Türkmenistanyň Prezidentiniň
2010-njy ýylyň 14-nji maýynda çykaran
11061-nji karary bilen
tassyklandy

MILLI MAKSATNAMANYŇ PASPORTY

Milli maksatnamanyň doly ady: «Türkmenistanyň durmuş-ykdysady ýsüşiniň 2011-2030-njy ýyllar üçin Milli maksatnamasy».

Tabşyryjy: Milli maksatnama «Türkmenistanyň Prezidentiniň ykdysady galkynyş we özgertmeler syýasatynyň 2030-njy ýyla çenli döwür üçin Milli strategiýasyny işläp taýýarlamak hakynda» Türkmenistanyň Prezidentiniň 2007-nji ýylyň 12-nji noýabrynda çykaran 9185-nji kararyna we Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň 2008-nji ýylyň 13-nji oktýabrynda geçiren giňişleýin mejlisinde beren tabşyrygyna laýyklykda taýýarlandy.

Işläp düzüjiler: Türkmenistanyň Ykdysadyýet we ösüş ministrligi, Türkmenistanyň Strategik meýilnamalaşdyryş we ykdysady ösüş instituty, degişli ministrlikler, pudak edaralary we welaýat häkimlikleri.

Milli maksatnamanyň maksady:

depginli ykdysady ösüşi gazanmak;
ykdysadyýetiň pudaklaýyn düzümini diwersifikasiýalaşdyrmak;
ilat maddy hal-ýagdaýynyň derejesini düýpli ýokarlandyrmak;
bazar-ykdysady we institusional özgertmeleri çuňlaşdyrmak;
ýurduň sebitleriniň gyra deň ösüşini gazanmak bolup durýar.

Milli maksatnamanyň wezipeleri:

milli ykdysadyýetiň innowasion ösüşini gazanmak, serişde we energiýa tygşytlaýan, ekologiýa taýdan arassa önümleri öndürýän ýokary öndürijilikli pudaklary we önümçilikleri döretmek;

ýangyç-energetika, himiýa, dokma, agrosenagat toplumlarynyň pudaklaryny ösdürmegiň hasabyna ýurduň eksport mümkinçiligini artdyrmak;

durmuş ulgamynda hyzmatlary hil taýdan kämilleşdirmegiň netijesinde, adamyň ruhy taýdan ösüşiniň ýokary derejelerde bolmagyny üpjün etmek;

halkara ykdysady ulgamlaryna goşulyşmagy çaltlandyrmak we kämilleşdirmek;

bazar ykdysadyýetiniň ösen institutlaryny döretmek;

öndüriji güýçleri rejeli peýdalanmagyň netijesinde, sebitleriň durmuş-ykdysady taýdan ösüşiniň düýpli özgerdilmegini gazanmak bolup durýar.

Milli maksatnamanyň ýerine ýetirilmeli möhleti: 2011-2030-njy ýyllar;

1-nji tapgyr: 2011-2015-nji ýyllar;

2-nji tapgyr: 2016-2020-nji ýyllar;

3-nji tapgyr: 2021-2030-njy ýyllar bolup durýar.

Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedow:

Men ýurduň Prezidenti hökmünde bu asyryň türkmenistanlylar üçin Täze galkynyşlaryň, ruhubelent ýaşamagyň we döretmegiň, sagdynlygyň, dünýä ösüşinde öz ornuny ynamly we ykjam tapmagyň asyry bolmagyny isleýärim hem-de onuň şeýle boljakdygyna berk ynanýaryn.

Sözbaşy

Çuňňur hormatlanýan Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedow tarapyndan yglan edilen Täze galkynyş we beýik özgertmeler zamanasynda Türkmenistanyň durmuş-ykdysady ösüşini ýokary depginlerde alyp barmak, ýurduň uglewodorod serişdelerini dünýä bazarlaryna dürli ugurlar boýunça çykarmak, mineral-çig mal serişdelerini gaýtadan işlemegi çuňlaşdyrmak, önümçiligi döwrebap tehniki serişdeler bilen enjamlaşdyrmak we innowasion tehnologiýalary ornaşdyrmak arkaly ykdysadyýetiň düzümini diwersifikasiýalaşdyrmak, bäsleşige ukyply taýýar önümleri giň möçberde öndürmek we olary dünýä bazarlaryna çykarmak, ekologiýa taýdan arassa önümleri öndürmek we daşky gurşawy gorap saklamak, ýaşaýyş-durmuş we inženerçilik üpjünçilik ulgamlaryny hil taýdan ýokary derejelerde ösdürmek esasy wezipeleriň hatarynda durýar. Şunuň bilen baglylykda, çuňňur hormatlanýan Prezidentimiz ýurdumyzyň ykdysadyýetini ösen döwletleriň derejesine ýetirmegi baş maksat edip goýýar.

Öňde goýlan belent sepgitler: ýurdumyzyň ykdysadyýetini maksatnamalaýyn esasyda, arabaglanyşykly we utgaşykly ösdürmegi we bazar-ykdysady özgertmeleri geçirmegi talap edýär. Şunuň bilen baglylykda, çuňňur hormatlanýan Prezidentimiziň Täze galkynyş we beýik özgertmeler zamanasynda ýurduň ykdysady ösüş modelini we strategiýasyny işläp düzmek meselesini ileri tutýandygy möhüm ähmiýete eýedir. Sebäbi, bu işler Türkmenistanyň geljekki ykdysady ösüşiniň maksatlaryny, ýörelgelerini, ugurlaryny we bazar özgertmelerini özünde jemlemek bilen, onuň ilatynyň ýaşaýyş-durmuş derejesiniň düýpli ýokarlanmagyny üpjün etmeli çäreleriň bataryna degişlidir.

Häzirki wagtda ýurdumyzda «Türkmenistany ykdysady, syýasy we medeni taýdan ösdürmegiň 2020-nji ýyla çenli döwür üçin baş ugry» Milli maksatnamasy, «Türkmenistanyň Prezidentiniň obalaryň, şäherçeleriň, etraplardaky şäherleriň we etrap merkezleriniň ilatynyň durmuş-ýaşaýyş şertlerini özgertmek boýunça 2020-nji ýyla çenli döwür üçin Milli maksatnamasy», Türkmenistanyň welaýatlarynyň we Aşgabat şäheriniň durmuş-ykdysady ösüşiniň 2008-2012-nji ýyllar üçin konsepsiýalary amala aşyrylýar.

Amala aşyrylýan maksatnamalaryň köp bolmagy olary umumylaşdyrmak, utgaşdyrmak we ähli ugurlar boýunça alnyp barylmalý işleri bir resminama jemlemek zerurlygyny ýüze çykarýar.

Türkmenistanyň durmuş-ykdysady ösüşiniň 2011-2030-njy ýyllar üçin Milli maksatnamasy «Türkmenistanyň Prezidentiniň ykdysady galkynyş we özgertmeler syýasatynyň 2030-njy ýyla çenli döwür üçin Milli strategiýasyny işläp taýýarlamak hakynda» Türkmenistanyň Prezidentiniň 2007-nji ýylyň 12-nji noýabrynda çykaran

9185-nji kararyna we Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň 2008-nji ýylyň 13-nji oktýabrynda geçiren giňişleýin mejlisinde beren tabşyrygyna laýyklykda taýýarlady. Milli maksatnamany 3 tapgyrda amala aşyrmak göz önünde tutulýar:

Birinji tapgyr (2011-2015-nji ýyllar). Bu tapgyryň esasy maksady ykdysadyýetiň pudaklaýyn düzümini kämilleşdirmegiň, onuň bäsdeşlige ukyplylygyny ýokarlandyrmagyň, adamyň ruhy we fiziki mümkinçiliklerini netijeli peýdalanmagyň esasynda ilatyň ýaşaaýyş derejesini we onuň hilini mundan beýläk-de özgertmekden ybaratdyr. Bu tapgyrda ýokary depginli durmuş-ykdysady ösüşi üpjün etmegiň kadalaşdyryjy hukuk binýadyny işläp taýýarlamak, ykdysadyýetiň önümçilik binýadyny döwrebaplaşdyrmak, söwdanyň we hyzmatlar ulgamynyň üznüksiz ösüşini üpjün edýän türkmen ykdysadyýetiniň kämil modelini emele getirmek maksat edinilýär.

Birinji tapgyrda şulary ileri tutup ösdürmek göz önünde tutulýar:

tebigy serişdeleri gaýtadan işlemegi çuňlaşdyrmak we ykdysadyýetiň düzüminiň düýpli diwersifikasiýalaşdyrylmagyny gazanmak;

milli ykdysadyýetiň innowasion ösüşini gazanmak, serişde we energiýa tygşytlaýan, ekologiýa taýdan arassa önümleri öndürýän ýokary öndürijilikli pudaklary we önümçilikleri döretmek;

ýangyç-energetika, himiýa, dokma, agrosenagat toplumlarynyň pudaklaryny ösdürmegiň hasabyna ýurduň eksport kuwwatlyklaryny artdyrmak;

durmuş ulgamynda hyzmatlary hil taýdan kämilleşdirmegiň netijesinde, adamyň ýaşaaýyş-durmuş şertlerini we ruhy taýdan ösüşini ýokary derejelerde üpjün etmek;

sebitleriň öndüriji güýçlerini rejeli peýdalanmagyň netijesinde, olaryň durmuş-ykdysady taýdan ösüşiniň düýpli özgerdilmegini gazanmak.

Ikinji tapgyr (2016-2020-nji ýyllar). Bu tapgyrda bazar ykdysadyýetiniň ösen institutlaryny döretmek, ykdysadyýetde düzümläýin we pudaklaýyn özgertmeleri has-da çuňlaşdyrmak, hususy eýeçiligiň gerimini düýpli giňeltmek, ylmyň we tehnikaýyň gazananlaryny önümçilige giňişleýin ornaşdyrmak, ekologiýa taýdan arassa önümleriň önümçiligini döretmegi yzygiderli ýola goýmak, halkara ykdysady ulgamlaryna goşulyşmagy çaltlandyrmak we kämilleşdirmek, ýurduň sebitlerini we ilatly ýerlerini düýpli abadanlaşdyrmagy tamamlamak ýaly maksatlaýyn wezipeleriň amala aşyrylmagy göz önünde tutulýar.

Üçünji tapgyr (2021-2030-njy ýyllar). Bu tapgyrda Türkmenistan dünýäniň ösen ýurtlarynyň hatarynda bolar, ýurdumyzda amatly işjeňlik gurşawy dörediler, goňşy we beýleki ýurtlar bilen netijeli we ygtybarly utgaşdyrylan syýasy we ykdysady hyzmatdaşlyklar ösdüriler. Türkmenistanyň ykdysadyýeti düýpli diwersifikasiýalaşdyrylar we dünýä ýüzünde bäsleşige ukyply önümçilikleri, inženerçilik we durmuş infrastrukturasynyň desgalaryny özünde jemlär. Jemi içerki önümiň adam başyna düşýän möçberi, zähmet öndürijiligi, ilatyň girdejileri we ýaşaaýyş-durmuş şertleri dünýäniň ösen döwletleriniň hatarynda bolar. Ykdysady taýdan ösen, durmuş taýdan berk goragly, ekologiki taýdan arassa jemgyýet dörediler.

I. Täze galkynyş we beýik özgertmeler zamanasynda Türkmenistanyň durmuş-ykdysady ösüşiniň depginleri we ileri tutulýan ugurlary

Türkmenistanyň çuňňur hormatlanýan Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedow tarapyndan ýurdumyzda ykdysady özgertmeler giň gerimde şu ugurlar boýunça alnyp barylýar:

Türkmenistanyň geosyýasy we geoykdysady ýagdaýyny düýpli berkidýän we dünýä ykdysady ulgamyna oňyn goşulýşmagyny üpjün edýän transmilli taslamalary amala aşyryp başlamak we syýasy hukuk institutlaryny döretmek;

ýokary derejeli «adam» maýasyny kemala getirmäge gönükdirilen durmuş ulgamyny döwrebap depginlerde maksadalaýyk ösdürmek;

ýurduň sebitleriniň ilatynyň ýaşaýyş-durmuş şertlerini düýpli özgertmek babatda uly möçberli maksatnamalaýyn işleri amala aşyrmak;

ýurdumyzyň ykdysadyýetini diwersifikasiýalaşdyrmak, dünýä bazarlarynda bäsleşige ukyply we importy çalyşmaga niýetlenen harytlary öndürmegiň maddy-tehniki binýadyny döretmek;

maliýe-salgyt, pul-karz, nyrh we daşary ykdysady syýasatda bazar gatnaşyklaryna geçmäge şert döredýän düýpli özgertmeleri geçirmek.

Bu möhüm ähmiýetli, il-ýurt bähbitli işleriň neijesinde, Türkmenistanyň durmuş-ykdysady ösüşinde düýpli özgerişlikler we öňegidişlikler gazanylýar.

Ýokary depginli ykdysady ösüş. Türkmenistan ýokary depginler bilen durmuş-ykdysady ösüşiniň täze sepgitlerine tarap ynamly öňe barýar. 2007-2009-njy ýyllarda ýurduň jemi içerki önüminiň (JIÖ) hereket eden nyrhlardaky möçberi 2,1 esse artdy.

Şu döwürde ýiirdüň JIÖ-niň pudaklaýyn düzüminde düýpli özgertmeler amala aşyryldy. Senagat pudagynda döredilen goşulan gymmatyň möçberi 2,4 esse artyp, onuň paýy 2007-nji ýyldaky 38%-den 2009-njy ýylda 43,6%-e çenli ýokarlandy. 2010-njy ýylda senagatyň JIÖ-däki paýy 48% bolar diýip meýilleşdirilýär, bu bolsa ykdysadyýetiň ulgamlaryň diwersifikasiýa edilmegi we gurluşyk pudagynyň ýokary depginlerde ösmegi bilen bagly bolar. Ýokary maýa goýum işjeňliginiň, «Türkmenistanyň Prezidentiniň obalaryň, şäherçeleriň, etraplardaky şäherleriň we etrap merkezleriniň ilatynyň durmuş-ýaşaýş şertlerini özgertmek boýunça 2020-nji ýyla çenli döwür üçin Milli maksatnamasynyň» we ýurdumyzy ösdürmegiň beýleki maksatnamalarynyň doly möçberde ýerine ýetirilmegi netijesinde, gurluşyk pudagy ýokary depginler bilen ösýär. 2007-nji ýyldan 2009-njy ýyla çenli döwürde gurluşykda döredilen goşulan gymmatyň möçberi 6,7 esse, JIÖ-däki paýy 5,7%-den 16,9%-e çenli ýokarlandy. 2010-njy ýylda gurluşykda döredilen goşulan gymmatyň ösüş depgini 122,5%-e barabar bolar.

Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedowyň ýolbaşçylygynda amala aşyrylýan agrar özgertmeleriň netijesinde, oba hojalygynda goşulan gymmatyň ösüş depgini 2007-nji ýyldan 2009-njy ýyla çenli döwürde 128%-e deň boldy, onuň JIÖ-däki paýy bolsa ykdysadyýetiň beýleki pudaklarynyň ýokary depginler bilen ösmegi netijesinde 18,9%-den 11,5%-e çenli peseldi.

Ulag we aragatnaşyk ulgamynyň goşulan gymmaty 2007-2009-njy ýyllarda 1,9 esseden gowrak ýokarlandy, 2010-njy ýylda bolsa 2009-njy ýyl bilen deňeşdireniňde ösüş depgini 120,8% bolar.

Ilatyň maddy hal-ýagdaýynyň ýokarlanmagy söwdanyň we hyzmatlar ulgamynyň ýokary depgin bilen ösmegine getirdi. 2007-2009-njy ýyllar aralygynda bu görkeziji 152,5%-den geçdi. 2010-njy ýylda bu ulgamlarda goşulan gymmatyň ösüş depgini, deňşililikde 120,2% we 124,8% deň bolar.

2010-njy ýylda ýurdumyzyfi JIÖ-niň möçberi 57,3 mlrd manada barabar bolar we 2009-njy ýyla garanynda deňeşdirme bahalarda 106,3% artar diýip meýilleşdirilýär.

2009-njy ýylda ilatyň jan başyna düşýän JIÖ, satyn alyjylyk ukyby boýunça 13,1 müň amerikan dollaryna deň bolup, 2010-njy ýylda bu görkeziji 15,1 müň amerikan dollaryna çenli ýetiriler.

Ykdysadyýetiň diwersifikasiýalaşdyrylmagy. Çuňňur hormatlanýan Prezidentimiz ýurdumyzyň ykdysadyýetiniň pudaklaýyn düzümini döwrebaplaşdyrmak we diwersifikasiýalaşdyrmak babatynda uly işleri amala aşyrýar. Ösen ykdysadyýetli döwletde tehniki we tehnologiýa taýdan döwrebap enjamlaşdyrylan, dünýä bazarlarynda bäsleşige ukyply dürli görnüşli önümleri öndürýän, ýurduň içerki bazarlarynda importy çalyşýan, ýagny import önümlerine bäsleşik edip bilýän önümleri öndürýän önümçilik kärhanalarynyň ösen toplumy döreýär.

Artykmaçlykly býujet. Täze galkynyş we beýik özgertmeler zamanasynyň ykdysady ösüş babatynda häsiýetli aýratynlyklarynyň biri artykmaçlykly Döwlet býujetiniň gazanylmagydyr. 2006-2009-njy ýyllarda Döwlet býujetiniň artykmaçlygy 11,0 mlrd manada barabar boldy. Ýurdumyzyň Döwlet býujetiniň artykmaçlygynyň esasynda Durnuklaşdyryş gaznasy döredildi. Bu gaznanyň serişdeleri ýurdumyzyň ykdysadyýetiniň ileri tutulýan pudaklaryny ösdürmäge we wajyp durmuş-ykdysady meseleleri çözmäge gönükdirilýär. Häzirki wagtda ýurduň Býujet kodeksi işlenip taýýarlanýar.

Ösen sarp ediş bazary. 2007-2009-njy ýyllarda bölek söwdanyň möçberiniň artyşy 145% deň boldy. Sarp ediş harytlarynyň nyrlarynyň jemleýji ösüş depgini 2009-njy ýylda durnukly derjede (100,1%) saklandy. 2010-njy ýylda bölek söwda haryt dolanyşygynyň ösüş depgini 110% bolar. Şunda sarp ediş harytlaryň nyrlarynyň jemleýji ösüşi 105% derejede bolmagy çaklanýar. 2007-2009-njy ýyllarda ilatyň girdejileri düýpli ýokarlandy we ortaça iş hakynyň ösüş depgini 122,8% deň boldy. Bu möçber 2010-njy ýylda 2009-njy ýyldaky derejesinden 11% ýokarlanar.

Işjeň maýa goýum syýasaty. 2007-2009-njy ýyllarda ýurduň düýpli maýa goýumalarynyň möçberi 5,4 esseden-de ýokary depginli artdy. 2009-njy ýylda maýa goýumalarynyň 27%-ine golaýy daşary ýurt maýadarlarynyň hasabyna amala aşyryldy. 2010-njy ýylyň 1-nji ýanwaryndaky ýagdaýa görä, daşary ýurt kärhanalary tarapyndan şertnama bahasy ABŞ-nyň 15,2 mlrd dollaryna barabar 865 sany desgalaryň gurluşyklary alnyp barylýar.

2010-njy ýylda ýurdumyzyň ykdysadyýetine gönükdirilen düýpli maýa goýumalarynyň möçberini 2009-njy ýyla garanynda 22,6% artdyrmak göz önünde tutuldy.

Oňyn daşary söwda gatnaşyklary. Soňky üç ýylda ýurduň daşary söwda dolanyşygy ýokary depginler bilen ösdi (137%). Bu ýyllarda eksportyň umumy möçberi ABŞ-nyň 30,2 mlrd dollaryna barabar boldy. Şu döwürde umumy möçberi ABŞ-nyň 19,1 mlrd dollaryna barabar harytlar ýurdumyza import edildi. Importyň esasy bölegi (2009-njy ýylda 84%) önümçilik-tehniki maksatly harytlardan ybarat boldy. Bu bolsa, öz gezeginde, önümçiligiň kämilleşdirilmegine we düzüm taýdan özgerdilmegine getirýär. 2009-njy ýylda azyklyk we azyk däl önümleriniň importdaky tutýan paýy peseldi. Bu ýagdaý ýurdumyzyň ykdysadyýetinde ilatyň sarp edýän harytlarynyň we azyk önümleriniň möçberleriniň artýandygyna şaýatlyk edýär.

2010-njy ýylda daşary söwda dolanyşygy 14,97 mlrd amerikan dollaryna barabar bolup, eksportyň möçberi 7,5 mlrd amerikan dollaryna, import bolsa 7,47 mlrd amerikan dollaryna deň bolar diýip meýilleşdirilýär.

Amatly maliýe-pul syýasaty. Hormatly Prezidentimiziň başlangyçlary esasynda 2008-nji ýylyň 1-nji maýyndan milli manadyň ýeke-täk hümmetine geçilmegi pudaklaryň maliýe-ykdysady ýagdaýlarynyň berkemegine, daşary ýurt maýadarlarynyň işjeňliginiň ýokarlanmagyna şert dörettdi. 2009-njy ýylyň 1-nji ýanwaryndan milli puluň denominasiýasynyň geçirilmegi netijesinde, manadyň hümmetiniň berkemegine we pul dolanyşygynyň kämilleşmegine giň ýol açyldy.

Durmuş we adamlaryň jemgyýetdäki gatnaşyklary bilen baglanyşykly ugra gönükdirilen ykdysadyýet. Türkmenistanyň Prezidentiniň başlangyçlary esasynda ýurdumyzyň durmuş ulgamynyň pudaklary ýokary depginlerde ösdürildi. Türkmenistanda ilatyň ýaşaýyş-durmuş şertlerini düýpli özgertmek maksatlarynda, mekdebe çenli ýaşly çagalar edaralarynyň, orta we ýokary okuw mekdepleriniň, sport mekdepleriniň we desgalarynyň, saglyk öýleriniň we merkezleriniň, hassahanalaryň, teatrlaryň, muzeýleriň, medeni merkezleriň, dynç alyş we sagaldyş merkezleriniň, edara ediş jaýlarynyň gurluşyklary güýçli depginde alnyp barylýar. Ilatyň durmuş-ýaşaýyş şertlerini ýokarlandyrmakda ipoteka karzlaşdyrmasy esasynda ýaşaýyş jaýlarynyň gurluşyklary uly ähmiýete eýedir. Türkmenistanda ipoteka karzy örän ýeňillikli şertlerde, ýagny 30 ýyl möhlete, ýyllyk 1% we 5 ýyl ýeňillikli döwre berilýär. Institusional özgertmeler. Türkmenistanda hasaba alnan edara görnüşindäki taraplaryň sany 18,8 müň birlige barabardyr. Hasaba alnan edara görnüşindäki taraplaryň 23,2%-i döwlet eýeçiligine, 63,4%-i hususy eýeçilige degişli we 13,3%-i eýeçiligiň dürli görnüşlerine daýanýan taraplar bolup durýar.

Makroykdysady görkezijiler, durmuş ösüşine we býujet işine, kiçi we orta telekçilige göni täsirini ýetirýär.

Ykdysadyýetiň bu bölegi zähmete ukyply ilatyň aglaba bölegini iş ýerleri bilen üpjün etmek bilen, geljegi uly bolan pudaklaryň we önümçilikleriň ýokary depginde has-da ösmegine, maýa goýumlaryň güýçli akymynyň emele gelip, tiz özleşdirilmegine ýardam edýär.

Hut şonuň üçin çuňňur hormatlanýan Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedow kiçi we orta telekeçiligiň ösmegine ägirt uly ähmiýet berýär. Munuň özi 2009-njy ýylyň awgustynda kabul edilen «Kiçi we orta telekeçiligi döwlet tarapyndan goldamak hakyndaky» Türkmenistanyň Kanunynda öz

beýanyny tapdy. Bu kanun esasynda kiçi we orta telekeçiligi döwlet tarapyndan düzgünleşdirmek Türkmenistanyň Ministrler Kabineti, Kiçi we orta telekeçiligi goldamak boýunça döwlet topary, welaýatlardaky we Aşgabat şäherindäki toparlar tarapyndan amala aşyrylar. Bu kanuna laýyklykda, kiçi we orta telekeçilik işlerini alyp barmakda, kärhanalary döretmekde, hasaba almakda, daşary ykdysady işe gatnaşmak üçin resmileşdirmekde, gümrük paçalaryny tölemekde we beýleki ugurlarda uly ýeňillikler göz önünde tutuldy.

Ýurtda emele gelen durnukly ykdysady-maliýe ýagdaý, hereket edýän salgyt kanunçylygy, döredilen ulag, aragatnaşyk, energetika ulgamlary, ösen ýaşaýyş-durmuş üpjünçiligi, döwlete degişli däl hususy bölegiň pajarlap ösmegi üçin örän oňyn şertlerdir. Haryt öndürýän telekeçileri goldamak üçin olara esasy serişdeleri almaga 10 ýyl möhlete, dolanyşyk serişdeler üçin bolsa 1 ýyl möhlete ýyllyk 5% derejede ýeňillikli karzlar berilýär.

Sebit syýasaty. Türkmenistanyň Prezidentligine saýlanan ilkinji gününden başlap hormatly Döwlet baştutanymyz ýurdumyzyň sebitlerini gyrađeň ösdürmek, ilatynyň ýaşaýyş-durmuş şertlerini düýpli ýokarlandyrmak babatynda uly möçberli taslamalary amala aşyrýdy. Bu ugurda, çuňňur hormatlanýan Prezidentimiziň obalaryň, şäherleriň, etraplardaky şäherleriň we etrap merkezleriniň ilatynyň ýaşaýyş-durmuş şertlerini özgertmek, täze etrap merkezlerini döretmek, senagat taýdan ösen şäherleriň we etrap merkezleriniň durkuny düýpli täzelemek, sebitleriň öndüriji güýçlerini ösdürmek babatynda senagat we infrastruktura pudaklarynyň desgalaryny gurmak ýaly işleri getirmek bolar.

II. Türkmenistanyň ykdysady kuwwatyny artdyrmagyň esasy şertleri we ýörelgeleri

Türkmenistanda häzirki döwürde ýokary depginli durmuş-ykdysady ösüşi üpjün etmek üçin ähli zerur bolan mümkinçilikler we şertler bar. Olaryň hataryna:

ýurduň ykdysady-geografiki we geosyýasy taýdan amatly ýerleşmegi;

uglewodorod we mineral-çig mal serişdeleriniň uly möçberli gorlary;

ulag kommunikasiýalarynyň we umumy maksatly ösen önümçilik ulgamlarynyň bolmagy;

ýeterlik möçberlerde bar bolan ýer-suw serişdeleri;

halkara syýahatçylygyny ösdürmek boýunça rekreasiýa serişdeleri we mümkinçilikleri;

amatly demografiki ýagdaý we ýeterlik işçi güýji;

ilatyň umumy biliminiň ýokary derejede we hünärmenleri taýýarlamak boýunça kemala gelen ulgamynyň bolmagy;

köp pudakly senagat toplumy;

ýurduň sebitleriniň amatly we toplumlaýyn ösmegi;

daşarky bazarlary giňeltmäge mümkinçilik döredýän ösen daşary ykdysady gatnaşyklary we halkara abraýy girýär.

Türkmenistanyň uzak möhletli durmuş-ykdysady ösüşiniň esasy ýörelgeri şulardan ybaratdyr:

ösüşüň maksady - adam, ösen jemgyýetiň ölçegi - adam ösüşiniň derejesi.

«Döwlet adam üçindir!»;

halkyň maddy hal-ýagdaýynyň derejesini düýpgöter ýokarlandyrmak, ilatyň sarp ediş islegini we düzümini ösdürmek we kämilleşdirmek, ony dünýäniň ösen döwletleriniň derejelerine ýetirmek;

jemgyýetiň ösüşiniň ruhy gymmatlyklarynyň, halkyň ýokary öndürijilikli döredijilikli zähmetiniň kemala gelmeginiň möhüm çeşmesi hökmünde saglygy goraýyş, bilim, ylm, medeniýet, sport, syýahatçylyk we beýleki ulgamlarynyň ileri tutulyp ösdürilmegini gazanmak;

ilatyň ýaşaýyş-durmuş şertlerini halkara standartlarynyň derejesine ýetirmek, şäherleriň we obalaryň önümçilik, durmuş we inženerçilik taýdan ösüşini düýgöter özgertmek;

ykdysady ösüşiň tebigaty goramak, serişde tygşytlamak, innowasiýa ugurlaryna kem-kemden geçmek;

döwlet eýeçiligini dolandyrmagy düýpli kämilleşdirmek, ösen korporatiw eýeçiligi netijeli dolandyrmagy gazanmak;

ilatyň telekeçilik we işewürlük başlangyçlaryny döwlet tarapyndan berk goldamak, ýurduň ykdysady ösüşinde hususy eýeçiligiň ähmiýetini düýpli ýokarlandyrmak;

ykdysadyýetiň we ekologiýanyň arabaglanyşygyny güýçlendirmek, ekologiýany goramaga gönükdirilen ykdysady ulgamy döretmek.

Bellenip geçilen ýörelgeler Milli maksatnamanyň ileri tutulýan ugurlaryny we mazmunyny kesgitleýär.

III. Türkmenistanyň 2011-2015-nji ýyllarda durmuş-ykdysady ösüşiniň esasy ugurlary

Täze galkynyş we beýik özgertmeler zamanasynda Türkmenistanyň çuňňur hormatlanýan Prezidentiniň durmuş-ykdysady ösüş modeli şu aýratynlyklary, ýagny:

bazar gatnaşyklaryna kem-kemden, tapgyrлаýyn geçilmegini;

syýasy durnuklylygy, howpsuzlygy, durmuş taýdan adalatlylygy we jemgyýetçilik tertibiniň goraglylygyny üpjün edýän netijeli döwlet häkimiýetini döretmegi;

eýeçiligiň dürli görnüşleriniň deň şertlerde ösdürilmegini, olaryň esasynda hojalygy ykdysady taýdan netijeli alyp barmak ýörelgesiniň goýulmagyny;

döwlet eýeçiliginiň bazar gatnaşyklaryna geçýän döwründe ilata durmuş kepillendirmesiniň saklanylmagyny;

dünýä hojalygynyň arabaglanyşyklarynyň globallaşýan şertlerinde ýurduň köpugurly daşary ykdysady syýasatyny döretmek babatda mümkinçilikleriniň amatly ulanylmagyny;

döwletiň ýokary netijeli durmuş syýasatyny alyp barmagyny, saglygy goraýyşa, bilime, ylma, adamyň ruhy, hünär we medeni taýdan ösüşine, şeýle hem ilatyň durmuş goldawyna uly möçberlerde maýa goýumlarynyň gönükdirilmegini özünde jemleýär.

Türkmenistanyň çuňňur hormatlanýan Prezidentiniň ilatyň durmuş taýdan

goraglylygyna niýetlenen bazar ykdysady modeli ösen döwlet eýeçiligine daýanýan, ýokary netijeli telekeçiligi we döwrebap bazar ulgamyny özünde jemleýän, ilatyň ähli gatlaklaryny bazar ykdysadyýetine geçiş döwründe durmuş kepillendirmeleri bilen döwlet tarapyndan üpjün edýän we eýeçiligiň görnüşlerine garamazdan, ähli hojalyk birliklerini ýokary hilli ahyrky netijeleri gazanmaga gönükdirýän ykdysady taýdan ösen döwleti tapgyrlaýyn esasy döretmekden ybaratdyr.

IV. Maksatlar we wezipeler

Milli maksatnamanyň baş maksady Türkmenistanyň çuňňur hormatlanýan Prezidentiniň durmuş-ykdysady ösüş modeliniň çäklerinde ýurdumyzyň tebigy, önümçilik, maliýe we zähmet serişdelerini toplumlaýyn özleşdirmegiň ileri tutulýan ugurlaryny kesgitlemek we şunuň bilen baglylykda, möhüm durmuş meselelerini çözmäge ukyply, döwrebap enjamlaşdyrylan, ylmy täzeçilligi özünde jemleýän, halkara derejesinde ýokary netijeli we bäsleşige ukyply, dürli eýeçilik görnüşlerine daýanyp ösýän gatyşyk ykdysadyýeti döretmäge gönükdirilen çäreleriň maksatnamasyny işläp düzmekden ybaratdyr.

Baş maksady amala aşyrmak üçin şular esasy wezipe edilip goýulýar:

- 1) ýokary depginli ykdysady ösüşi gazanmak;
- 2) ilatyň maddy hal-ýagdaýyny düýpli ýokarlandyrmak;
- 3) bazar-ykdysady we institusional özgertmeleri çuňlaşdyrmak;
- 4) ýurduň sebitleriniň gyraýan ösüşini gazanmak.

IV. 1. Ýokary depginli ykdysady ösüş

Türkmenistanda ýokary depginli ykdysady ösüşi gazanmak üçin doly mümkinçilikler bar. Bu ugurdan Milli maksatnamanyň birinji tapgyrynda şu sepgitleri gazanmak göz önünde tutulýar:

Türkmenistanyň uglewodorod we mineral-çig mal serişdelerini gaýtadan işlemek we olary dünýä bazarlaryna çykarmagyň ugurlaryny diwersifikasiýalaşdyrmak;

ýurdumyzyň ykdysadyýetiniň, ilkinji nobatda, senagatynyň pudaklaýyn düzümini kämilleşdirmek we önümçilikleriň bäsleşige ukyplylygyny halkara derejelerine ýetirmek;

ösen tehnologiýalar bilen enjamlaşdyrylan, ekologiýa taýdan arassa önümleri öndürýän, uly möçberlerde goşulan gymmat emele getirýän, gaýtadan işleýän senagat pudaklarynyň JIÖ-niň ösüşinde paýyny artdyrmak;

ylmy köp talap edýän we öndebaryjy tehnologiýalar bilen üpjün edilen, eksport önümlerini öndürmäge gönükdirilen önümçilikleri döretmegi ykdysady taýdan höweslendirmek;

önümleriň hilini halkara standartlaryna laýyk getirmek.

Bellenip geçilen wezipeleriň çäklerinde Türkmenistanyň Prezidentiniň yurdumyzyň dünýä ykdysady we zähmet bölünişiginde eýeleýän ornuny giňeltmek we berkitmek babatda alyp barýan içeri we daşary syýasaty ýurduň ykdysadyýetiniň ýokary depginli bilen ösmegini üpjün eder. Ýurdumyzyň JIÖ-niň

ýokary depginli ösüşine onuň eksportynda uly möçberlerde goşulan gymmat emele getirýän harytlaryň we hyzmatlaryň paýynyň artmagy oňyn täsirini ýetirer.

Şeýle hem Türkmenistanyň ykdysadyýetiniň binýatlaýyn pudaklarynyň (nebitgaz, energetika, dokma, ulag we aragatnaşyk, agrosenagat toplumy, gurluşyk materiallary senagaty, tebigy serişdeleri gaýtadan işlemek) bäsleşige ukyplylygyny halkara derejesinde berkitmek we giňeltmek esasy ugurlaryň hataryna degişli bolar. Şunuň bilen baglylykda, bu pudaklarda dünýäniň öňdebaryjy tehnologiýalaryny özünde jemleýän täze gurluşyklary amala aşyrmak, hereket edýän önümçilik kuwwatlyklaryny döwrebap enjamlaşdyrmak meseleleri çözüler.

Milli maksatnamanyň orta möhletli tapgyrynyň özleşdiriljek döwründe JIÖ-niň ösüş depgini deňleşdirilen nyrhlarda 2011-2015-nji ýyllarda ortaça 9,5% derejesinde bolar diýip çaklanylýar.

Milli manadyň hümmetini ýokarlandyrmak maksady bilen, sarp ediş harytlaryň nyrlarynyň jemleýji ösüş depginini aşaklatmak boýunça işler geçiriler.

IV. 2. Ilatyň maddy hal-ýagdaýynyň derejesini düýpli ýokarlandyrmak

Türkmenistanyň ilatynyň maddy hal-ýagdaýyny ýokarlandyrmak maksadynyň çäklerinde häzirki wagtda tutumly maksatnamalar durmuşa geçirilýär. Bu maksady amala aşyrmak üçin şu ugurlarda işleriň alnyp barylmagy wezipe edilip goýulýar:

Türkmenistanda 2015-nji ýylda milli manadyň satyn alyjylyk ukybynyň amerikan dollaryna deňleşdirilen derejesinde JIÖ-iň ilatyň jan başyna düşýän möçberini 21,7 mün amerikan dollaryna ýetirmek;

«Türkmenistanyň Prezidentiniň obalaryň, şäherçeleriň, etraplardaky şäherleriň we etrap merkezleriniň ilatynyň durmuş-ýaşaýyş şertlerini özgertmek boýunça 2020-nji ýyla çenli döwür üçin Milli maksatnamasyny» gyşarnyksyz we doly ýerine ýetirmek;

ýurduň zähmete ukyply ähli raýatlaryna maddy we ruhy isleglerini doly kanagatlandyrmak üçin serişde gazanmaga şertleri we mümkinçilikleri döretmek;

hereket edýän möhüm durmuş ähmiýetli we geljegi uly bolan kärhanalarda iş ýerlerini saklamak, täze iş orunlaryny, şol sanda ykdysadyýetiň hususy eýeçiligine degişli böleginde döretmek, hünärmenleri taýýarlamak we gaýtadan taýýarlamak ulgamyny döwrebap guramak arkaly ilaty amatly derejede iş bilen üpjün etmek;

ilatyň hakyky pul girdejileriniň ýokarlanmagyny üpjün etmek. Munuň üçin ilatyň pul girdejileriniň ösüş depgininiň sarp ediş nyrlarynyň görkezijisiniň ösüş depgininden ýokary derejelerde saklanmagyny gazanmak;

ilatyň esasy girdeji çeşmesi we zähmete höwesiniň artmagynyň möhüm guraly hökmünde, işgärleriň zähmet hakyny yzygiderli ýokarlandyrmak;

pensiýalaryň, döwlet kömek pullarynyň, talyp haklarynyň möçberlerini yzygiderli ýokarlandyrmak;

ilata durmuş taýdan goldaw bermegi salgylaýyn esasda alyp barmak, durmuş ýeňillikleri we hyzmatlary ulgamlaryny kämilleşdirmek we beýlekiler.

Bu wezipeleriň çäklerinde 2011-2015-nji ýyllarda Türkmenistanyň ilatynyň ýaşaýyş-durmuş derejesini we onuň hilini, durmuş taýdan goraglylygyny berkitmäge gönükdirilen gatyşyk eýeçilige daýanýan ösen bazar ykdysady

ulgamyny döretmegiň şertlerinde, dünýäniň ösen döwletleriniň hataryna goşulmak wezipesi üpjün ediler.

Täze iş orunlaryny döretmek döwlet eýeçiliginiň kärhanalarynda we hususy eýeçilikde giň gerimde alnyp barlar. Oba ýerlerinde ýaşayan ilatyň ykdysady işjeňliginde möwsümliligiň täsirini aradan aýyrmak maksady bilen, telekeçilik esasynda oba hojalyk önümlerini gysgasynda ýyladyşhanalarda ösdürip ýetirdirmek, ilkinji derejede gaýtadan işlemek, önümleri saklamak, tayýarlamak, gaplamak, daşamak we ýerlemek boýunça edara-kärhanalar dörediler.

Ilatyň iş üpjünçiliginiň ýokary bolmagy öý hojalyklarynyň girdejileriniň düýpli ýokarlanmagyna we çeşmeleriniň bazar işjeňliginiň netijesinde artmagyna getirer. Şu döwürde öý hojalyklarynyň maýa toplaýyş derejesi we munuň netijesinde maýa goýum işjeňligi düýpli artdyrylar.

IV. 3. Bazar we institusional özgertmeleri çuňlaşdyrmak

Bu wezipäniň esasy maksady ilatyň ýaşayyş-durmuş şertlerini düýpli ýokarlandyrmagy, önümçilikleri döwrebaplaşdyrmagy, ýurduň tebigy serişdeler toplumynda üznüksiz ösüşi üpjün edýän, döwletiň bitewiliginiň we howpsuzlygynyň meselelerini çözmäge ukyply bazar ykdysadyýetini döretmek we ösdürmek üçin zerur bolan edaralar ulgamyny döretmekden ybaratdyr.

Ýurduň ykdysadyýetini we ýaşayyş-durmuş ulgamyny döwrebaplaşdyrmak, döwletiň, jemgyýetiň we telekeçiligiň arasynda ýokary netijeli arabaglanyşygy döretmegi talap edýär. Şu nukdaý nazardan, çuňňur hormatlanýan Prezidentimiz ýurdumyzyň ýokary depginli durmuş-ykdysady ösüşinde telekeçiligiň ähmiýetini ýokarlandyrmaga we ony döwlet tarapyndan goldamaga uly üns berýär. Kiçi we orta telekeçiligi döwlet tarapyndan goldamak işi 2009-njy ýylda kabul edilen «Kiçi we orta telekeçiligi döwlet tarapyndan goldamak hakyndaky» Türkmenistanyň Kanunyna laýyklykda amala aşyrylar we maksatnamalaýyn esasyda alnyp barlar.

Milli maksatnamanyň çäklerinde şu ugurlarda işleri giňişleýin alyp barmak göz önünde tutulýar:

ýurdumyzda telekeçiligi ösdürmegiň kadalaşdyryjy hukuk binýadyny düýpli kämilleşdirmek;

telekeçiligi goldamagyň maliýe-karz ulgamyny ösdürmek we kämillesdirmek;

telekeçilik ulgamyny ösdürmek üçin döwlet we ýerli häkimlikleriň emläklerini ulanmagyň usulyny kämilleşdirmek;

telekeçilik işjeňliginiň maglumat üpjünçiligini ösdürmek we döwrebaplaşdyrmak;

telekeçilik işjeňligini alyp barmak üçin hünärmenleri taýýarlaýan we gaýtadan taýýarlaýan ulgamy berkitmek we döwrebaplaşdyrmak;

telekeçiligi goldamak boýunça ulgamlaryň birlikleriň işjeňligini kämilleşdirmek;

telekeçiligi goldamak boýunça döwlet guramalarynyň işjeňligini kämilleşdirmek;

telekeçilik ulgamynda halkara hyzmatdaşlygy ösdürmek.

Milli maksatnamanyň birinji tapgyrynda ýurdumyzda kiçi we orta telekeçiligi

döwlet tarapyndan goldamak şu aşakdaky esasy ugurlar boýunça amala aşyrylýar:

kiçi we orta telekeçiligi ösdürmek üçin amatly şertleriň döredilmegi, şol sanda kiçi we orta telekeçiligiň subýektlerine maliýe we maddy-tehniki serişdeleriň berilmegi;

kiçi we orta telekeçiligiň subýektlerine hukuk, ykdysady we beýleki maglumatyň, ylmy-tehniki işläp taýýarlamalaryň we tehnologiýalaryň elýeterliliginiň üpjün edilmegi;

kiçi we orta telekeçiligiň subýektleri tarapyndan durmuş-ykdysady ösüşiň döwlet maksatnamalaryny durmuşa geçirmäge gönükdirilýän maýa goýumlaryň höweslendirilmegi, täze iş orunlarynyň döredilmegi we ilatyň girdejileriniň ýokarlandyrylmagy;

kiçi we orta telekeçiligiň subýektlerinden harytlaryň (işleriň, hyzmatlaryň) döwlet tarapyndan satyn alynmagynyň bäsleşik esasynda amala aşyrylmagy;

kiçi we orta telekeçiligiň subýektlerini maliýeleşdirmegiň ýörite maksatnamalarynyň amala aşyrylmagy;

kiçi we orta telekeçiligiň subýektlerine işgärleri taýýarlamaga, gaýtadan taýýarlamaga we hünärini ýokarlandyrmaga ýardam edilmegi;

daşary ykdysady işi, sebitara hyzmatdaşlygyny, şeýle hem kiçi we orta telekeçiligiň subýektleriniň eksport mümkinçiligini ösdürmäge ýardam edilmegi.

Geljekde Türkmenistanda eýeçiligiň dürli görnüşlerini döretmäge we hereket edýän önümçilikleri hususlaşdyrmaga uly üns berler. Munuň üçin ýurduň ykdysadyýetinde eýeçiligiň görnüşleriniň işini kadalaşdyrýan hukuk binýady dörediler. Içerki we daşarky bazarlar bilen gönüden-göni iş alyp barýan ýeňil, azyk senagatynyň hyzmat, söwda kärhanalaryny hususlaşdyrmak we eýeçiligiň beýleki görnüşlerine geçirmek ylmy esasyda guralar. Bu pudaklarda, şeýle hem bank işinde gymmatly kagyzlaryň ösen bazaryny döretmek göz önünde tutulýar.

Ýurduň milli ykdysadyýetiniň aýratynlyklary göz önünde tutulyp, hereket edýän erkin ykdysady zolaklary ösdürmäge we olaryň täzelerini döretmäge uly üns berler. Munuň üçin, Aşgabat şäheriniň eteginde, Türkmenbaşy deňiz menziline, Garabogaz şäherinde senagat klasterlerini we erkin söwdany öz içine alýan erkin ykdysady zolaklaryň döredilmegi ýurduň ykdysady ösüşinde wajyp ähmiýete eýe bolar.

Institusional özgertmeleriň beýleki bir ugry daşary ýurt maýa goýumlaryny çekmek, bilelikdäki we daşary ýurt kompaniýalaryny döretmek hem-de ösdürmek bilen baglylykda alnyp barlar. Munuň üçin şu işler amala aşyrylar:

daşary ýurt maýa goýumlary we olaryň goraglylygy, erkin ykdysady zolaklar, buhgalterçilik hasabynyň halkara standartlaryna geçmek bilen baglanyşykly kanunçylyk namalaryny yzygiderli kämilleşdirmek;

önümleri paýlaşmak, roýalti we salgyt şertlerinde konsessiýa, bilelikdäki işjeňlik we töwekgelçilikli hyzmatlar boýunça şertnamalaryň esasynda daşary ýurt maýa goýumlaryny ýurduň ykdysadyýetine çekmek;

daşary ýurt maýa goýumlarynyň, girew amallarynyň, jedelleri çözmegiň kepillendirme ulgamyny, goragyny we ätiýaçlandyrmasyny ösdürmek;

Türkmenistanyň halkara maýa goýum hyzmatdaşlygyna gatnaşmagynyň şertnama-hukuk esaslaryny kämilleşdirmek;

maýa goýumlaryna gönükdirilýän daşary ýurt karzlaryny çekmek.

Ýurdumyzda şu döwürde döwlet-hususyýetçilik hyzmatdaşlygynyň ösen ulgamy dörediler. «Uglewodorod serişdeleri hakyndaky» Türkmenistanyň Kanunyna laýyklykda, «Önümleri paýlaşmak hakynda», «Roýalti we salgyt şertlerinde konsessiýa hakynda», «Bilelikdäki işjeňlik hakynda» we «Töwekgelçilikli serwis hyzmatlary hakynda» şertnamalary baglaşmak göz önünde tutulýar. Döwlet-hususyýetçilik hyzmatdaşlygynyň esasynda işler beýleki pudaklarda, ilkinji nobatda, innowasiýany özünde jemleýän ösen tehnologiýalar bilen enjamlaşdyrylan önümçiliklerde alnyp barlar.

IV. 4. Ýurduň sebitleriniň gyrađeň ösüşini gazanmak

Bu maksat bilen häzirki döwürde uly möçberli işler amala aşyrylýar. 2008-nji ýylda hormatly Prezidentimiziň kararlaryna laýyklykda, Aşgabat şäheriniň we welaýatlaryň durmuş-ykdysady ösüşiniň 2008-2012-nji ýyllar üçin konsepsiýalary işlenip düzüldi we olar boýunça bellenen wezipeler amala aşyrylýar. «Türkmenistanyň Prezidentiniň obalaryň, şäherçeleriň, etraplardaky şäherleriň we etrap merkezleriniň ilatynyň durmuş-ýaşaýyş şertlerini özgertmek boýunça 2020-nji ýyla çenli döwür üçin Milli maksatnamasy» oba, şäherçe, etrap we welaýat bölünişiginde ýurdumyzyň sebitleýin ýaşaýyş-durmuş we inženerçilik ulgamlarynyň uzak möhletleýin ösüşini özünde jemleýär.

Bu maksadyň çäklerinde döwletiň sebitleri ösdürmek babatda uzak-möhletleýin syýasatynyň esasy ýörelgeleri bular bolar:

ýurduň sebitleriniň mineral-çig mal serişdelerini rejeli ulanmak we olaryň esasynda täze, döwrebap enjamlaşdyrylan, seriştie tygşytlaýan we ekologiýa taýdan arassa önümçilik-ulgamlaýyn merkezleri döretmek;

sebitleriň ýerleşişiniň geografiýa taýdan amatlylygyny doly ulanmak we ykdysadyýetimiziň goňşy döwletlere we umumy dünýä jemgyýetçiligine amatly ugurlarda goşulyşmagyny gazanmak;

Türkmenistanyň ähli sebitinde durmuş, ulag, aragatnaşyk we inženerçilik ulgamlarynyň ösüşini gyrađeň derejelerde ýokarlandyrmak;

sebitlerde bar bolan erkin işçi güýjüni, aýratyn-da, işleriň möwsümleýin alnyp barylýan görnüşlerinde işleýän adamlaryň zähmetini amatly şertlerde we ugurlarda guramak;

sebitleriň ilatynyň ýaşaýyş-durmuş şertlerini we öý hojalyklarynyň girdejilerini düýpli ýokarlandyrmak we şäher derejesine laýyk getirmek;

tebigy we taryhy ýadygärlikleri bolan sebitlerde ýokary derejede hyzmatlary ýola goýlan syýahatçylyk-rekreasiýa zolaklaryny döretmek we ösdürmek;

sebitlerde ulag-logistika we telekommunikasiýa ulgamlaryny ösdürmek we Türkmenistanyň ykdysadyýetiniň dünýä bazarlaryna köptaraplaýyn goşulyşmagyny üpjün etmek;

obalaryň, şäherçeleriň, etraplardaky şäherleriň we etrap merkezleriniň ilatynyň ýaşaýyş-durmuş şertlerini halkara derejelerine laýyk getirmek.

Ýurdumyzyň öndüriji güýçleriniň sebitler boýunça ýerleşişini kämilleşdirmegiň wajyp ugry bolup «ösüş nokatlarynyň» täzelerini döretmek we bolanlarynyň kuwwatlyk binýadyny berkitmek çykyş eder.

V. Pul-karz we býujet syýasatynyň esasy ugurlary

2011-2015-nji ýyllar aralygynda ýurdumyzyň pul-karz we býujet syýasatynyň esasy maksady jemi içerki önümiň (JIÖ) ýylda ortaça ösüş depginini bellenen derejelerde (9,5%) saklamak, makroykdysady durnuklylygy we makroykdysady ösüşiň esasy görkezijileriniň üýtgemegini önünden duýmagy we puluň hümmetsizlenme derejesini düýpli peseltmegi üpjün edýän maliýe-bank syýasatyny işläp düzmekden we durmuşa geçirmekden ybaratdyr.

Geljekde Döwlet býujetiniň uzak möhletleýin möhüm durmuş-ykdysady meseleleri çözmegiň guraly hökmünde ähmiýeti saklanyp galar.

2011-2015-nji ýyllarda ýurduň Töleg balansynyň makroykdysady durnuklylygy has-da ýokarlanar. Importyň eksportdan pes gelmegi walýuta serişdeleriniň toplanmagyny üpjün eder. Şol bir wagtda, tebigy gazyň, nebit önümleriniň we dokma önümleriniň eksportyndan alynýan girdejileriň müçberi ýurduň Töleg balansynyň ösüşine täsirini ýetirer. Potratçylyk işinde ýerli gurluşyk edaralarynyň paýynyň ýokarlanmagy gurluşyk hyzmatlary üçin walýuta çykdaýylarynyň peselmegine getirer. 2011-2015-nji ýyllarda söwda we dokma toplumlarynda amala aşyrylýan ulag hyzmatlarynda walýuta serişdelerini tygşytlamak göz önünde tutulýar.

Bu şertlerde makroykdysady syýasatyň maksatlaryny durmuşa ornaşdyrmak şu ugurlar boýunça alnyp barlar:

2015-nji ýyla çenli döwürde puluň hümmetsizlenme derejesini 4% çenli peseltmek göz önünde tutulýar. Bu milli manadyň hümmetini durnukly saklamagyň, konserwatiw pul-karz syýasatyny ýöretmegiň, býujetiň deňagramlylygyny saklamagyň, şeýle hem sarp ediş bazarlarynda harytlaryň we hyzmatlaryň hödürlenmesini islege garanynda ýokary depginler bilen ösdürmegiň hasabyna alnyp barlar. Nyrhlaryň we tarifleriň durnukly saklanmagynda olaryň döwlet tarapyndan kadalaşdyrylýan böleginiň üýtgemegi aýgytlaýjy ähmiýete eýe bolar;

ykdysadyýetiň pula bolan islegini üpjün etmekde täze pul-karz gurallaryny ulanmaga geçiler. Ykdysadyýetiň ösdürilmegi we milli süýşürintgileriň köpelmegi pula bolan islegiň artmagyna getirer. Munuň netijesinde, pullaşmak koeffisiýentini 2015-nji ýyla 20% derejesine çenli ýokarlandyrmak zerurlygy ýüze çykar. Şunda, Türkmenistanyň Merkezi banky tarapyndan goýulýan göterim derejeleriniň we onuň pul bazaryny kadalaşdyrmak we puluň hümmetsizlenmegini peseltmek boýunça açyk bazarda geçirýän amallarynyň ähmiýeti has-da ýokarlanar;

salgyt ulgamynyň ykdysadyýetiň ösüşine ýetirýän höweslendiriji täsirini ýokarlandyrmak hem-de onuň fiskal wezipesini ýerine ýetirmegini durnukly saklamak, salgyt syýasatyny we salgydy ýygnamagyň düzgünlerini yzygiderli kämilleşdirmegiň üsti bilen amala aşyrylar;

döwlet çykdaýylary ulgamlaryň we institusional çäklendirmeleri aradan aýyrmaga we ykdysadyýetiň innowasion ösüşine şertleri döretmäge gönükdiriler.

Bu ugurdan Döwlet býujetiniň harajatlarynyň durmuş ösüşine gönükdirilýän böleginiň JIÖ-ne bolan gatnaşygynyň göterim derejesini yzygiderli ýokarlandyrmak maksat edinilýär. Ýurduň ykdysadyýetini döwrebaplaşdyrmak

býujetden maliýeleşdirilýän döwlet maýa goýumlarynyň JIÖ-niň 5%-i möçberinden köp bolmagyny talap edýär. Döwlet býujetinden goýberilýän maýa goýumlaryň esasy bölegi durmuş we inženerçilik ulgamlaryny ösdürmekde ulanylar. «Türkmenistanyň Prezidentiniň obalaryň, şäherçeleriniň, etraplardaky şäherleriň we etrap merkezleriniň ilatynyň durmuş-ýaşaýyş şertlerini özgertmek boýunça 2020-nji ýyla çenli döwür üçin Milli maksatnamasynyň» amala aşyrylmagynyň netijesinde, 15 ugur boýunça maýa goýum işleri ýokary depginde alnyp barlar.

Türkmenistanyň bank ulgamyny orta möhletlerde ösdürmegiň ileri tutulýan ugurlary şulardan ybarat bolar:

bank ulgamynyň aktiwleriniň depginli ösüşi gazanylar, olary ulanmagyň netijeliligi düýpli ýokarlandyrylar;

ýurduň bank ulgamynyň işi halkara derejelerine göteriler, Türkmenistanyň çuňňur hormatlanýan Prezidentiniň transmilli taslamalarynyň üstünlikli amala aşyrylmagynda bank hyzmatlary bökdençsiz amala aşyrylar;

ilatyň, maýa goýumçylaryň, şol sanda daşary ýurt maýa goýumçylarynyň bank ulgamyna bolan ynamy berkidiler, goýumlaryň, ilkinji nobatda, möhletli goýumlaryň möçberi düýpli artdyrylar;

ýurduň pul toplumynyň düzümi kämilleşdiriler, onda nagt pullaryň paýy yzygiderli aşakladylar, talap edilýänçä we möhletli pul serişdeleriniň paýy ýokarlandyrylar;

nagt pullaryň bankomatlardan berilýän bölegi düýpli artdyrylar, söwdada we hyzmatda döwrebap töleg terminallaryny oturtmagyň netijesinde, plastik kartlary ulanmak arkaly nagt däl hasaplaşyklary geçirmegiň döwrebap ulgamy dörediler;

bank karzlarynyň möçberi yzygiderli we ýokary depginler bilen artdyrylar we olaryň düzümi kämilleşdiriler, milli manadyň hümmetiniň berkemeği bilen, karzlaşdyrmagyň telekeçiler üçin kesgitlenen göterim derejeleri yzygiderli aşakladylar. Karzlaryň düzüminde uzak möhletli karzlaryň, olarda bolsa ýerli, ösen tehnologiýalary özünde jemleýän önümçilik desgalaryny karzlaşdyrmagyň paýy düýpli artdyrylar;

bank ulgamynyň ykdysadyýetiň döwlete dahylsyz bölegi, ilkinji nobatda, edara görnüşli taraplar bilen işleşmek derejesi kämilleşdiriler, bu ugry karzlaşdyrmagyň möçberi düýpli artdyrylar;

bank ulgamynyň sebitler boýunça ösüş derejesi, hyzmatlarynyň hili we görnüşleri, aýratyn-da, Hormatly Prezidentimiziň transmilli taslamalarynyň özleşdirilýän ýerlerinde halkara derejelerine laýyk ýola goýlar.

VI. Innowasiýa syýasaty

Türkmenistanyň 2011-2015-nji ýyllarda innowasiýa syýasatynyň esasy maksady önümçiligiň tehnologiiki derejesini we bäsleşige ukyplylygyny ýokarlandyrmak bilen bagly bolar.

Şu döwürde innowasiýa işjeňligi döwlet tarapyndan goldanar we höweslendiriler. Dünýäniň ösen döwletlerinde innowasiýa işjeňliginiň döwlet tarapyndan kadalaşdyrylmagy ykdysady ösüşiň wajyp guraly, milli ykdysadyýetiň

uzak möhletleýin bäsleşige ukyplylygynyň aýgytlaýjy girewi we ilatyň maddy hal-ýagdaýyny durnukly ýokarlandyrmagyň esasy şerti hökmünde ykrar edilendir.

Türkmenistanda innowasiýa babatynda döwlet tarapyndan täsir ediş çäreleri göni we gytaklaýyn häsiýetde bolar. Olaryň özara gatnaşygy ýurtda emele gelen ykdysady ýagdaýa we şunuň bilen bilelikde saýlap alnan döwlet kadalaşdyrmasyň konsepsiýasyna baglylykda bolar.

Döwletiň innowasiýa syýasaty babatynda esasy wezipeleri birinji tapgyrda şulardan ybarat bolar:

innowasiýa işjeňligini çaltlandyryan kadalaşdyryjy hukuk namalaryny işläp düzmek we durmuşa ornaşdyrmak;

innowasiýa işjeňligini maliýe taýdan goldamak, ýurduň innowasiýa kuwwatlylygyny saklamak we baýlaşdyrmak boýunça şertleri döretmek;

innowasiýa infrastrukturasyny döretmek we onuň ösüşine ýardam etmek;

innowasiýa işjeňligi bilen meşgullanjak hünärmenleri taýýarlamak.

2011-2015-nji ýyllarda Türkmenistanda döwlet innowasiýa syýasatynyň esasy ýörelgeleri şulardan ybarat bolar:

ýurduň ykdysadyýetini innowasiýa ösüş ýoluna kem-kemden gönükdirmek, innowasiýa işjeňligini ýokarlandyrmagyň bazar mehanizmlerini mümkin boldugyça doly ulanmak;

ýurduň ylmy-tehniki kuwwatyny netijeli ulanmak. Dünýä derejesindäki uniwersitetleri döretmek hem-de ylmy-gözlegler we tejribe-konstruktorçylyk işleriň öňdebaryjy ulgamyny döretmek üçin uniwersitet ylmyny ösdürmek;

ylmy-gözlegler we tejribe-konstruktorçylyk işleriň döwlet tarapyndan ileri tutulýan ugurlaryny grantlaryň esasynda maliýeleşdirmek. Ylmyň ileri tutulýan ugurlaryny Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasy kesgitläär;

milli ösüş üçin zerur bolan we ýerli şertlerde synagdan geçirilen netijeli daşary ýurt tehnologiýalaryny ulanmak;

innowasiýa işjeňligine gatnaşýan ähli hojalyk birlikleriniň kanunyň önünde deňligini üpjün etmek;

intellektual eýeçiliginiň birlikleriniň hukuk goraglylygyny üpjün etmek, ony girdeji çeşmesi hökmünde ykrar etmek;

innowasiýa işjeňliginde çäýe karz, salgyt we gümrük syýasatlaryny alyp barmak.

VII. Türkmenistanyň ykdysadyýetini diwersifikasiýalaşdyrmagyň ileri tutulýan ugurlary

Milli maksatnamanyň birinji tapgyrynda (2011-2015-nji ýyllar) ýurdumyzyň ykdysadyýetini diwersifikasiýalaşdyrmak işi, ilkinji nobatda, daşary ýurtlardan import edilýän önümleri ýerli önümler bilen çalyşmaga we binýatlyk pudaklarynda önümleri has çuň gaýtadan işlemegiň üsti bilen, Türkmenistanyň eksport kuwwatlylygyny artdyrmaga gönükdirilen ugurlar boýunça amala aşyrylar. Bu agrosenagat toplumyny we oba hojalyk önümlerini hil taýdan halkara standartlary derejesinde gaýtadan işlemek, gurluşyk toplumy we gurluşyk materiallary senagatyny düýpli ösdürmek, nebiti we gazy gaýtadan işlemek we bu ulgamyfl

infrastrukturasyňy ösdürmek, himiýa we farmasewtika senagaty, energetika, ulag we kommunikasiýa, halkara syýahatçylyk ugurlaryny öz içine alýar.

VIII. Ykdysadyýetiň pudaklarynyň ösüşiniň esasy ugurlary

2011-2015-nji ýyllarda senagatyň düzümlýäniň özgertmeleriniň baş maksady - serişde tygşytlaýan we ekologiýa taýdan howpsuz döwrebap tehnologiýalary girizmegiň esasynda bäsleşige ukyply ýokary hilli önümleriň öndürilişini giňeltmek bilen baglanyşykly bolar. Munuň netijesinde, senagat pudagynyň önümçiliginiň düzüminde ylmy-tehniki önümleriň paýyny 2015-nji ýyla çenli 10%-e çenli ýetirmek göz önünde tutulýar. Şunuň bilen baglylykda, pudagyň önümçilik we ylmy-tehnologiki kuwwatlyklaryny döwrebap enjamlar bilen ýokary hilli enjamlaşdyrmak amala aşyrylar. Munuň netijesinde, zähmet öndürijiligi we esasy serişdeleriň önüm berijiligi düýpli ýokarlanar.

VIII. 1. Ýangyç-energetika toplumy

Nebitgaz toplumynda döwlet syýasatynyň maksady - toplumyň çig mal binýadyny, ulag ulgamlaryny, gaýtadan işleýän önümçilik kuwwatlyklaryny ösdürmekden we nebitgaz toplumynyň önümçiliginde goşulan gymmatyň möçberiniň uly bolan önümleriniň paýyny ýokalandyrmakdan ybaratdyr.

Nebit çykaryjy senagat. Nebit çykaryjy senagatda gury ýerde gözleg-agtaryş we özleşdirmek barada ýataklarda has şowly öwrenilen we ulanyşa girizilen bölek Türkmenistanyň günorta-günbatar sebitidir. Türkmenistanyň Merkezi we Gündogar bölegi hem-de Hazar deňziniň türkmen bölegi nebit pudagyny ýokarlandyrmak boýunça geljekde ileri tutulýan esasy mümkinçilikleri bolan sebitler bolup durýar.

Akpatlawük we Nebitlije ýataklarynyň miosen çökündilerinde täze, geljegi uly bolan onlarça nebitli gatlaklar işe giriziler we nebitiň çykarylyşynyň möçberiniň artdyrylmagy üpjün ediler.

2011-2015-nji ýyllarda Mydar-Ýylakly, Gögerendag-Ekerem zolaklarynyň täze gatlaklaryny özleşdirmek işi alnyp barlar. Bu döwürde jemi 72,4 mln tonna nebit öndürmek meýilleşdirilýär.

2010-2010-nji ýyllarda gury ýeriň Hazarýaka we Gögerendag-Ekerem zolaklarynyň, Bokurdak sebitiniň hem-de Gündogar we Demirgazyk sebitleriniň täze, geljegi uly bolan meýdanlaryny we ýataklaryny nebit çykarmak boýunça ulanyşa girizmek göz önünde tutulýar.

Şular bilen baglylykda, Turkmenistan boýunça nebitiň gaz kondensaty bilen bilelikde çykarylmagyň çaklanýan möçberi 2010-njy ýylda - 10,5 mln tonna, 2015-nji ýylda - 17,5 mln tonna barabar bolar.

«Türkmennebit» döwlet konserni 2010-njy ýylda 5,7 mln tonna nebit çykarar. Nebitiň çykarylmalý möçberleriniň esasy bölegi ulanylýan ýataklarda guramaçylyk-tehniki çäreleriň we täze tehnologiýalaryň önümçilige oňaýdyrylmagynyň hasabyna alnar.

Türkmenistanyň çäginde önümi paýlaşmak boýunça ylalaşyklaryň şertlerinde

işleýän daşary ýurt kompaniýalary tarapyndan 2010-njy ýylda 4,6 mln tonna nebit çykarylar, 2011-2015-nji ýyllarda umumylykda 40,4 mln tonna nebit öndürmek göz önünde tutulýar.

Nebiti gaýtadan işleýän senagat. Pudakda häzirki wagtda gurluşygy alnyp barylýan nebiti ilkinji gezek gaýtadan işleýän ELOU-AT-7 desganyň gurluşygyny 2010-njy ýylda tamamlap, işe girismek göz önünde tutulýar.

2011-nji ýylda polipropilenden iki taraplaýyn plýonkalary we haltalary öndürmek meýilleşdirilýär. Önümleriň hilini ýokarlandyrmak, ýeňil benzinleri we nebitden alnýan uglewodorod gazlaryny tygşytly peýdalanmak maksady bilen, 2011-nji ýylda izomerleme, alkilirlleme desgalarynyň gurluşyklary göz önünde tutulýar.

Şeýle hem gudrondan asfalty aýryjy bölegi bilen haýal kokslaýjy desgasynyň (UZK-DAG) gurluşygyny 2010-njy ýylda tamamlamak göz önünde tutulýar. Munuň netijesinde agyr nebit galyndylaryny gaýtadan işlemek meselesi çözülýär.

2011-nji ýylda Türkmenbaşydaky Nebiti gaýtadan işleýän zawodlar toplumynda öndebaryjy tehnologiýalary ulanyp, sintetiki ýuwujy serişdeleri öndürýän desganyň gurluşygy meýilleşdirilýär. 2015-nji ýylda polietilen öndürilip başlanar.

2015-nji ýylda nebiti ilkinji gezek gaýtadan işlemegiň möçberi 10 mln tonna ýetiriler.

Gaz çykaryjy senagat. Maksatnama laýyklykda, Türkmenistanda gazyň umumy çykarylyşyny 2015-nji ýylda 123,6 mlrd kub metre ýetirmek bellenýär, şol sanda tebigy gazyň eksporta iberilişi 90,6 mlrd kub metre ýetiriler. Şunda, ýurduň içinde sarp edilýän gazyň möçberi 33 mlrd kub metre barabar bolar.

Tebigy gazyň eksportyny şu ugurlara amala aşyrmak meýilleşdirilýär:

Orta Aziýa-Merkez I, II, III we IV gaz geçirijileriniň üsti bilen tebigy gazy Russiýa Federasiýasyna ibermek;

Körpeje-Gurtguýy we Döwletabat-Sarabs-Hangeran gaz geçirijileriniň üsti bilen tebigy gazy Eýran Yslam Respublikasyna ibermek;

Türkmenistan-Özbekistan-Gazagystan-Hytaý gaz geçirijisiniň üsti bilen tebigy gazy Hytaý Halk Respublikasyna ibermek.

Bu döwürde Türkmenistan-Owganystan-Päkistan-Hindistan döwletara gaz geçirijisiniň taslamasy boýunça işleri alyp barmak göz önünde tutulýar.

Şeýle hem Hazarýaka gaz geçirijisiniň gurluşygyny tamamlap, 2015-nji ýylda ony ulanmaga bermek meýilleşdirilýär.

Uzak möhletleýin döwürde gazy çykarmagyň möçberini artdyrmak, täze kânleri özleşdirmek we häzirki wagtda ulanylýan ýataklaryň tehniki taýdan durkuny täzelemegiň, şeýle hem geljegi uly bolan gaz sebitlerini ulanmaga bermegiň hasabyna:

2010-2014-nji ýyllarda Çamçakly, Babarap, Kerwen, Garaşsyzlyk, Gündogar Tutly kânlerini we Merkezi Garagum kânler toparyny özleşdirmek;

2011-nji ýyldan başlap Hazar deňziniň türkmen bölegindäki geljegi uly bolan meýdanlary barlamagy dowam etdirmek hem-de üsti açylan ýataklary özleşdirmek;

2012-nji ýyldan başlap Günorta Ýolöten-Osman ýataklary toparyny özleşdirmek amala aşyrylar.

2011-2015-nji ýyllarda ýurdumyzyň nebitgaz ulgamynda şu ugurlar boýunça işler giň gerimlerde alnyp barlar:

uglewodorod serişdeleriniň eksportynyň ygtybarlylygyny we howpsuzlygyny üpjün edýän çäreler toplumyny işläp düzmek we durmuşa ornaşdyrmak;

eksport edilýän energetika bazarlaryny we eksportyň harytlyk düzümini diwersifikasiýalaşdyrmak boýunça işleri dowam etdirmek;

energetika bazarlarynda şertleriň durnuklylygyny üpjün etmek, Türkmenistanyň energetiki serişdeleriniň esasy görnüşlerine isleg we nyrh kepillendirmeleriniň goýulmagyny gazanmak;

energetika meseleleri babatynda halkara gepleşiklerine işjeň gatnaşmak, energiýa serişdelerini import we eksport edýän, energiýany üstaşyr geçirýän döwletleriň we halkara maliýe-ykdysady guramalaryň, kompaniýalaryň bähbitleriniň deňeçerligini üpjün etmek;

energetika babatynda dünýäniň döwletleri we halkara guramalary bilen işjeň we netijeli hyzmatdaşlygy ösdürmek;

daşary ýurt maýa goýumalaryny, ilkinji nobatda tehniki taýdan çylşyrymly we ýokary töwekgelçilikli taslamalar boýunça ikitaraplaýyn bähbitli şertlerde çekmekligi goldamak;

Türkmenistanyň energetika kompaniýalarynyň dünýä maliýe serişdelerini, energetika babatynda öndebaryjy tehnologiýalary ulanmaklygyna şertleri döretmek;

Türkmenistanyň ýangyç-energetika serişdeleriniň eksportynyň düzüminde gaýtadan işlenen derejesi ýokary energiýa serişdeleriniň paýyny ýokarlandyrmagy höweslendirmek;

ýurdumyzyň çäklerinden energiýa serişdelerini üstaşyr geçirmekligiň mümkinçiliklerinden netijeli peýdalanmak;

energetikada halkara hyzmatdaşlygyň täze görnüşlerini ösdürmek, bu ugurda halkara hyzmatdaşlygynyň alnyp barylýşyna gözegçiligi Türkmenistanyň Hökümetiniň derejesinde ýola goýmak.

VIII. 2. Energosenagat toplumy

Türkmenistanda elektrik energiýasynyň öndürilişini 2010-njy ýylda 16,9 mlrd kWt/sagada ýetirmek meýilleşdirilýär. Şunda, daşary ýurtlara iberilýän elektrik energiýasynyň möçberi 2,6 mlrd kWt/sagada barabar bolar. 2011-2015-nji ýyllarda elektrik energiýasynyň öndürilişiniň ortaça möçberi 19,4 mlrd kWt/sagada barabar bolar.

Häzirki wagtda Ahal welaýatynyň Ak bugdaý etrabynda, Balkan welaýatynyň Balkanabat we Türkmenbaşy şäherlerinde hersiniň kuwwaty - 254,2 MWt ybarat bolan döwlet elektrik stansiýalary ulanylmaga berildi.

Pudak boýunça täze elektrik geçirij ilerini we transformator stansiýalaryny gurmak meýilleşdirilýär.

Şeýle hem şu döwürde Mary döwlet elektrik stansiýasyndaky, Türkmenbaşy we Seýdi şäherlerindäki ýylylyk elektrik merkezlerindäki energoblokларыň 11-sini döwrebaplaşdyrmak we düýpli abatlamak meýilleşdirilýär.

Güýjenmesi 500 kW bolan täze Aşgabat-Balkanabat-Türkmenbaşy asma elektrik ulgamy, güýjenmesi 400 kW bolan Mary-Maşat we Balkanabat-Gonbat asma elektrik ulgamlaryny gurmak göz önünde tutulýar.

Elektrik energetikasynyň strategiki maksatlaryny amala aşyrmak üçin 2011-2015-nji ýyllarda şu esasy wezipeleriň çözgüdi gazanylar:

umumy ýurt boýunça, şeýle hem onuň aýry-aýry sebitlerinde elektrik energiýasy bilen üpjünçiligi ygtybarly ýola goýmaklygy üpjün edýän toplaýjy (generirleýji) we tor kuwwatlyklarynyň gyrađeň ösüşi üpjün ediler;

Türkmenistanyň bitewi energetika ulgamyny, şol sanda aýrybaşga energoulgamlary olary çatmaklygyň we bileleşdirmegiň esasynda, mundan beýläk-de ösdüriler;

täze elektrik stansiýalarynyň gurluşyklary we hereket edýänleriniň döwrebaplaşdyrylmagy giňişleýin esasyda alnyp barlar;

ulanyşdaky we geljegi bar bolan tehnologiýalary ulanmak arkaly elektrik energiýasynyň daşary gurşawa ýetirýän negatiw täsirleri peseler.

Häzirki wagtda Türkmenistanda hereket edýän maşyngurluşyk kärhanalarynyň esasy wezipesi ýurdumyzyň oba hojalyk, energetika, nebitgaz pudaklarynyň maşyngurluşyk hem-de elektrotehniki önümlerine bolan isleglerini kanagatlandyrmakdan ybarat bolup durýar.

Geçen döwürde daşary ýurtlardan gyzyň pula getirilýän harytlaryň belli bir görnüşleriniň önümçiligi maşyngurluşyk kärhanalarynda özleşdirildi hem-de olar bäsleşige ukyply önümleri, hususan-da, AGP-0,6, AGP-1 kysymly nebit akymyny gyzydyryjy enjamlary, USN-175 görnüşli nebit önümlerini guýujy we döküji enjamlary, dürli görnüşli sorujylary, meýdanda işgärlere degişli şertleri döretmek üçin wagon öýleri, dürli göwrümlü demir çelekleri, mebel önümlerini, göçürilýän we oturdylýan elektrik şkaflaryny, togy aýryjylary, dürli elektrotehniki önümleri, yşyklandyryjy sütünleri, ýyladyjy gazanlary, aýlaw suwlary sowadyş toplumlaryny, täze gurulýan elektrik stansiýalary üçin germewleri, daşy örtülmedik we örtülen simleri, kabelleri, ýokary we pes woltly elektrik geçiriji enjamlary, anker sütünini we başga-da dürli önümleri öndürmek dowam etdiriler.

Bu meýilnamany üstünlikli durmuşa geçirmek üçin, kärhanalaryň önümçilik birlikleriniň durkuny täzelemek we täze enjamlary oturtmak meýilleşdirilýär.

VIII. 3. Himiýa we nebit himiýasy senagaty

Türkmenistan himiýa senagatyny ösdürmek üçin zerur bolan çig mallaryň gorlary boýunça dünýäde öňdäki orunlaryň birini eýeleýär. Olara tebigy gaz, nebit, Garabogazköl aýlagynyň gidromineral we mineral baýlyklary, ýerasty ýod-bromly şerebe suwlary, kaliý, natriý duzlary, kükürt we beýleki mineral çig mallar degişlidir.

Maksatnama laýyklykda azot dökünleriniň öndürilişi 2015-nji ýylda 1380,0 müň tonna ýetiriler. 2015-nji ýylda natriý sulfatynyň öndürilişi 2010-njy ýyla garanynda 19,2 esse artar we 240,0 müň tonna barabar bolar. Bu ösüşler «Türkmenhimiýa» döwlet konserniniň «Maryazot» önümçilik birleşiginde we «Tejenkarbamid» zawodynda, Türkmenabatdaky himiýa zawodynda täze karbamid

toplumlarynyň gurulmagynyň we Mary welaýatynyň Ýolöten etrabynda azot dökünleriniň täze görnüşini, ýagny ammoniý tiosulfatynyň önümçiligini ýola goýmagyň hasabyna gazanylar.

Lebap welaýatynyň «Garlyk» klaliý-duz ýatagynyň binýadynda her ýylda 1,4 mln tonna kaliý hloridini öndürýän zawodyň gurluşygy alnyp barlar. Geljekde bu zawodyň kuwwaty 2,8 mln tonna ýetiriler.

Ýurdumyzda tebigy gazdan alynjak kükürdiň ýylsaýyn artmagyny hasaba almak bilen, Türkmenabatdaky himiýa zawodynda kuwwaty 500 müň tonna bolan kükürt turşusyny öndürýän täze desga gurlar. Bu önüm, esasan-da, ammofosfat we kaliý sulfatyny, ammoniý tiosulfatyny, ýod-bromy öndürmek, ýurdumyzyň beýleki sarp edijilerine (energetika, himiýa kärhanalary) ýerle-mek üçin ulanylar. Artyk kükürt turşusy daşary ýurt bazarlaryna iberiler.

Türkmenistanda ýoduň öndürilişi 2015-nji ýylda 1290 tonna ýetiriler we onuň 1268 tonnasy eksporta iberiler.

“Hazar” himiýa we «Balkanabat» ýod zawodlarynyň her birinde täze ýod hem-de brom-demir öndürýän desgalar gurlar. Bu bolsa, çig maly daşamak üçin geçirijileriň uzynlygyny we olary abatlamak we çalyşmak bilen bagly çykdajylary azaltmaga mümkinçilik berer.

Häzirki döwürde öndürilýän natriý sulfatynyň 2 görnüşiniň, ýagny “A” kysymynyň (zawodda öndürilýän) we «B» kysymynyň (tebigy şertde - kölde döreýän) mukdary 2015-nji ýylda täze desganyň işe girizilmegi bilen 240 müň tonna çenli artar. Maksatnama boýunça önümçiligi meýilleşdirilen bişofit, epsomit, magniý oksidi we magniý metaly ýaly önümler natriý sulfatynyň önümçiliginiň taşlandy şerebeleriniň esasynda öndüriler. Hereket edýän desganyň tehniki taýdan durky täzelenip, 2012-nji ýyldan soň bişofitiň öndürilişi ýylda 50 müň tonna ýetiriler.

Ýurdumyzyň häzirki döwürde hereket edýän we täze guruljak senagat kärhanalaryny (himiýa, energetika, azyk, dokma, kagyz senagatlary) kaustik soda bilen, himiýa, agyz suw kärhanalaryny hlor bilen doly üpjün etmek üçin, Milli maksatnama boýunça 2014-nji ýyldan başlap bu önümleri we duz turşusyny öndürýän önümçilikleriň toplumyny işe girizmek meýilleşdirilýär. 2014-nji ýylda 15 müň tonna kaustik sodasy we 2,5 müň tonna hlor öndüriler. Türkmenistanyň kagyz we dokma senagaty pudaklaryny wodorodyň perekisi (agardyjysy) bilen üpjün etmek üçin täze önümçilik desgasy işe giriziler. Kaustik soda, hloryň we wodorod perekisiniň önümçiliginiň birmeňzeş, ýagny elektroliz tilsimatyna esaslanýandygyny nazara alyp, bu kuwwatlyklary bir ýerde - Seýdi şäherindäki polimer materiallary (polietilen poliwinilhlorid) öndürýän toplumda gurmak meýilleşdirilýär. Sebäbi bu ýer elektrik energiýasynyň (Seýdidäki ýylylyk elektrik merkezi), suwuň (Amyderýa) we düzüminde etan-etilen jemlenen tebigy gazyň çeşmelerine ýakyn ýerleşendir.

VIII. 4. Ýeňil senagat

Ýurdumyzyň ýeňil senagatyny ösdümek boýunça yzygiderli işler alnyp barylýar. Kuwwatly gaýtadan işleýän senagaty döretmek babatdaky alnyp barylýan

syýasat dünýäde dokma önümlerini öndürýän iri ýurtlaryň arasynda Türkmenistanyň tutýan ornuny berkitmäge, dünýä bazarynda bäsleşige ukyply harytlary öndürýän ynamdar hyzmatdaşyň abraýyny gazanmaga mümkinçilik berdi.

Täze galkynyş we beýik özgertmeler zamanasynda hormatly Prezidentimiz diňe bir häzirki zaman ýüplük egriji fabrikleri we dokma toplumlaryny gurmak baradaky aladalar bilen çäklenmän, bu pudagyň beýleki mümkinçiliklerini (ýüpek, gön, aýakgap, örülen matalar, tikiňçilik önümleri we ş.m.) doly ulanmaga we önümleriň hilini ýokarlandyrmaga gönükdirilen uly möçberli taslamalary işläp düzmege wezipe edip goýýar.

2009-njy ýylda Aşgabat şäherinde medisina pamygyny we timar berişi serişdelerini öndürýän fabrigi, Türkmenabat şäherinde nah egriji fabrigi işe girizildi. 2010-njy ýylda Daşoguz welaýatynyň Daşoguz şäherinde we Ahal welaýatynyň Gökdepe etrabynda nah ýüplük egriji fabrigi ulanylmaga berildi, şeýle hem Ruhabat etrabynda sintetik we pagta süýümlerinden garyşyk ýüplükleri öndürýän fabrigi işe girizmek meýilleşdirilýär.

2010-2015-nji ýyllarda Aşgabat dokma toplumynyň, Abadan şäherindäki nah egirme fabriginiň 2-nji nobatdakylarynyň, Garagum, Murgap, Garaşsyzlyk etraplarynda pagta egriji fabrikleriň, Serdar şäherindäki dokma toplumynyň trikotaž fabriginiň, Daşoguz şäherinde dokma fabriginiň gurluşygy meýilleşdirilýär.

Dokma kärhanalarynyň täzeleriniň gurulmagy we hereket edýänleriniň durkunyň täzelenmegi netijesinde, 2015-nji ýyla çenli ýurdumyzda 355 müň tonna pagta süýümini gaýtadan işlemek meýilleşdirilýär.

Ýurdumyzda ýeňil senagat boýunça 2015-nji ýylda nah ýüplügiň öndürilişi 154,7 müň tonna ýa-da 2010-njy ýyly garanyňda ösüş depgini 1,7 essä deň bolar, nah matalaryň öndürilişi 213,8 mln inedördül metr ýa-da 115,1%, örülen matalar 9,2 müň tonna ýa-da 130,6%, ýüpek matalaryň öndürilişi 1,4 mln inedördül metr ýa-da 3 esse, haly we haly önümleriniň öndürilişi 1607,9 müň inedördül metr ýa-da 125,6%, şol sanda elde dokalany 1492,9 müň inedördül metr ýa-da 128,2% deň bolar.

2011-2015-nji ýyllarda Türkmenistanyň ýeňil senagatyny ösdürmekde şu wezipeleri çözmek wajyp ähmiýete eýe bolar:

öndürilýän önümleriň dünýä bazarlarynda bäsleşige ukyplylygyny ýokarlandyrmak maksady bilen, olaryň hilini halkara standartlarynyň derejesine götermek;

ýeňil senagatyň eksportynyň netijeliligini ýokarlandyrmak üçin, kärhanalary eksporta höweslendirýän hojalyk usulyny işläp düzmek;

dünýä bazarlarynda islegden peýdalanýan önümleriň, ilkinji nobatda nah ýüplükleriniň önümçiligini giň gerimlerde guramak we daşary ýurtlara amatly nyrlardan ýerlemek;

daşary ýurtlaryň uly megapolislerinde Türkmenistanda öndürilýän önümleriň, ilkinji nobatda-da dokma we haly önümleriniň söwda merkezlerini döretmek;

pudagyň tehniki taýdan könelişen kärhanalarynyň auksion esasynda hususlaşdyrylmagyny amala aşyrmak;

pudagyň uly kärhanalarynda eýeçiligiň we dolandyryşyň korporatiw, ynanç esasda dolandyrmak ýaly görnüşlerini ulanmak;

hususyýetçilige daýanýan esasda deri-gön we aýakgap önümçiliklerini uly möçberlerde ýola goýmak we munuň netjesinde bu önümleriň importyny azaltmak:

ýüpek önümçiliginiň ösüşiniň maliýe-ykdysady netijeliligini ýokarlandyrmak boýunça çäreleri işläp düzmek.

VIII. 5. Agrosenagat toplumy

Hormatly Prezidentimiz ýurduň oba hojalygyny we onuň bilen baglanyşykly pudaklary ösdürmäge uly üns berýär, agrosenagat toplumy üçin ähli şertler döretmegi baş maksatlaryň birine öwürýär. Hormatly Prezidentimiz oba hojalyk pudagynda kanunçylyk binýadynyň berkidilmegine, daýhan birleşikleriniň we hojalyklarynyň maddy we maliýe üpjünçilik meseleleriniň çözülmegine gönükdirilen ençeme çäreleri geçirýär. Şeýle hern Türkmenistanyň örän amatly howa şertlerini doly ulanmagy we agrosenagat toplumynyň önümleriniň daşary ýurtlara eksport edilmegini düýpli artdyrmagy möhüm wezipeleriň hataryna goşýar.

Agrosenagat toplumynyň orta möhletleýin maksady halkara ülnülerine laýyk gelýän we azyk howpsuzlygyny üpjün edýän ýokary netijeli, bäsleşige ukyply, durnukly we ekologiýa taýdan howpsuz önümçilikleri döretmek bolup durýar.

Orta möhletleýin döwürde (2011-2015-nji ýyllar) Türkmenistanyň agrar syýasatynyň esasy ugurlary şular bolar:

ilatyň azyk önümlerine, senagatyň çig mala islegini ýerli önümçilikleriň hasabyna doly üpjün etmek;

ýurduň agrar toplumynyň bäsleşige ukyplylygyny ýokarlandyrmak, maldarçylyk önümleriniň bazarynda importy ýerli önümçilikleriň hasabyna netijeli çalyşmagy we geljekde dünýäniň agrar bazarlarynda durnukly sepgitleri eýelejek ösen eksport kuwwatlyklaryny, ilkinji nobatda, ekerançylykda we miweçilikde ýokary derejelerde ösdürmek;

oba hojalyk önümçiliginde ulanylýan ýer we beýleki tebigy serişdeleriň önüm berijiligini ýokarlandyrmak.

2010-njy ýylda agrosenagat toplumynyň ulgamlaryny ösdürmek üçin maliýeleşdirmegiň ähli çeşmeleriniň hasabyna 2390,2 mln manat möçberde düýpli maýa goýumlaryny goýmak göz önünde tutuldy.

2010-njy ýylda ýokarda agzalan maýa goýumlarynyň hasabyna 14,6 müň gektar täze suwarymly ýerleri ulanmaga bermek, 67 müň gektar suwarymly ýerleriň toplumlaýyn durkuny täzelemek boýunça işleri ýerine ýetirmek, umumy göwrümi 462,6 mln kub metr suw saklaýan desgany işe girizmek, 31.5 km uzynlykdaky suwaryş kanalynyň durkuny täzelemek göz önünde tutulýar.

Oba hojalyk önümleriniň ýokary hasyllylygyny gazanmak üçin, ekerançylyk ýerlerinde 41,8 km kollektor-denaž ulgamlarynyň gurluşygy we durkuny täzelemek işleri amala aşyrylar. Bar bolan suw baýlyklarynyň möwsümleýin we köp ýyllyk derejelerini ýokarlandyrmak maksady bilen, Garaşsyzlygyň 15 ýyllygy suw howdanynyň, Saryýazy we Hanhowuz suw howdanlarynyň göwrümlerini

giňeltmek boýunça işler dowam etdiriler hem-de kiçi derýalarda suw howdanlary gurlar. Ekin meýdanlarynyň meliorasiýa ýagdaýyny gowulandyrmak maksady bilen, Türkmen kölüniň gurluşygynyň nobatdaky tapgyrlary dowam etdiriler.

2015-nji ýyla çenli döwürde maldarçylygyň ösüşine uly üns berler, aýratyn hem çöldäki öri meýdanlary, suwlulandyrylmadyk ýerler suwlulandyrylar we olarda kiçi suwlulandyryan desgalar gurlar. Göz önünde tutulýan çäreler maldarçylygyň ot-iým üpjünçiligini gowulandyryp, dowarlaryň baş sanyny artdyrrar we önüm berijiligini ýokarlandyrrar.

Maldarçylyk toplumlarynyň gurluşyklaryna ep-esli serişdeler gönükdiriler. Mallary ösdürip ýetişdirmek bilen birlikde et we süýt önümlerini gaýtadan işlemek ýokary depginler bilen alnyp barlar.

Oba hojalyk pudaklarynyň tehniki binýadyny berkitmek maksady bilen, täze oba hojalyk tehnikalaryny satyn almaklyga maýa goýamlarynyň uly möçberi gönükdiriler.

Güýz-gyş möwsümlerinde ilaty gök önümleri bilen üpjün etmek üçin, ähli welaýatlarda ýyladyşhana hojalyklarynyň gurluşygy amala aşyrylar.

Täze oba hojalyk we gaýtadan işleýän kärhanalaryň gurulmagy netijesinde, oba hojalyk önümleriniň öndürilişi we ilatyň azyk üpjünçiligi has-da gowulanar.

2015-nji ýyla çenli bugdaýyň öndürilişi ýylda 1685,1 müň tonna ýetiriler. Dänäni öndürmekde esasy ösüş hasyllylygyň we intensiw tehnologiýalary ornaşdyrmagyň hasabyna gazanylar. Şu döwürde ýylda 1145 müň tonna pagta öndüriler.

Maksatnamanyň amala aşyrylýan döwründe gök önümleriň öndürilişi 856,0 müň tonna, bakjanyňky 376,6 müň tonna, kartoşkanyňky 317,4 müň tonna, üzümüňki 309,9 müň tonna, miweleriňki we ir-iýmişleriňki 255 müň tonna, gant şugundyryňky 200 müň tonna ýetiriler. Ýurtda öndürilýän gök önümleriň, bakjanyň, üzümüň belli bir möçberi daşary ýurtlara eksport ediler.

Ýurduň ähli hojalyklarynda gara mallaryň baş sany 2,5 milliona, dowarlaryňky 21,1 milliona, guşlaryňky 17,8 milliona ýetiriler.

Agrosenagat toplumynyň önümçilik ulgamynyň pudaklaryny ösdürmeklige uly üns berler. Bu maksat bilen, uly möçberli hojalyklarda oba hojalyk önümlerini taýýarlaýan, saklaýan, gaplaýan, gaýtadan işleýän, daşaýan we ýerleýän düzüm birlikleri dörediler. Bu işe kiçi we orta telekçiligiň wekilleri çekiler.

Ýurdumyzda gyş we ýaz paslynda ýapyk toprakda (ýyladyşhanalarda) onduryýan hojalyklaryň giň toplumy dörediler. Olarda öndürilen önümler ýurduň içkerki bazarlaryny üpjün eder we eksporta iberiler.

Un-ýarma onduryýan ulgamy ösdürmäge uly üns berler, degirmenleriň, elewarorlaryň hem-de çörek we unaş önümlerini onduryýan kärhanalaryň gurluşygy amala aşyrylar.

Türkmenistanyň Azyk senagaty assosiasiasynyň gaýtadan işleýän kärhanalary hem giň gerim bilen ösdüriler. 2015-nji ýyla çenli et, süýt, gök-miwe konserwalary, süýji-köke, alkogolsyz içgiler we beýleki azyk önümlerini önduryýan kärhanalaryň gurluşygy amala aşyrylýar. Mundan başga-da, bar bolan kärhanalaryň we ýag senagaty pudagynyň kärhanalarynyň durkuny we tehnologiýalaryny täzelemek işleri amala aşyrylar.

Balyk hojalygynda hem uly özgertmeler amala aşyrylar. Ahal welaýatynyň Gökdepe etrabynda forel balygyny ösdürip ýetişdirýän hojalygyň, Balkan welaýatynda deňiz önümlerini gaýtadan işleýän kärhananyň hem-de balyk önümlerini ondurýan kärhanalaryň gurluşygyny amala aşyrmak göz önünde tutulýar.

Bu maksatlara ýetmek üçin şu işler göz önünde tutulýar:

birinjiden - oba ýerleriniň durnukly ykdysady ösüşini üpjün edýän ösen ýaşaýyş-durmuş şertlerini döretmek.

oba ýerleriniň durmuş we inženerçilik ulgamlarynyň pudaklaryny düýpli özgertmek;

oba ilatynyň ýaşaýyş-durmuş şertlerini ýokarlandyrmak, oba ilatly ýerlerde toplumlaýyn gurluşyklary üpjün etmek, ýaşaýyş jaý hojalygynda ipoteka karzlaşdyrmasyňy giňden ornaşdyrmak;

oba ilatynyň iş bilen üpjünçiligini ýokarlandyrmak, täze iş orunlaryny, şol sanda senagat we ykdysadyýetiň beýleki pudaklarynyň kärhanalaryny döretmegi giň gerimde ýola goýmak;

ikinjiden - oba hojalygynyň, aýratyn-da, maldarçylygyň umumy şertlerini gowulandyrmak:

oba hojalyk önümçiliginiň girdejililigini we özüne çekijiligini ýokarlandyrmak maksady bilen, pudaga döwlet tarapyndan goldawyň görnüşlerini we usullaryny kämilleşdirmek;

pudagy tehniki we tehnologik taýdan döwrebaplaşdyrmagy ýokary depginlerde dowam etdirmek;

karz serişdeleriniň elýeterliligini ýokarlandyrmak, lizing kompaniýalaryny döretmegi we giň gerimlerde ösdürmegi ýola goýmak;

oba hojalygy üçin ýokary hünärli hünärmenleri taýýarlamagy goldamak, işe berkitmek we çekmek, olaryň ýaşaýyş-durmuş şertlerini gowulandyrmak;

obada hojalygy ýöretmegiň ähli görnüşleriniň maliýe durnuklylygyny ýokarlandyrmak;

oba hojalyk önümleriniň netijeli hereket edýän bazarlaryny we bazar infrastrukturasyňy ösdürmek, agrosenagat önümleriniň lomaý we bölek söwda bazarlaryny döretmegi we ösdürmegi döwlet derejesinde goldamak;

oba hojalyk harytlaryny öndürijileriň we olara hyzmat edýän pudaklaryň arabaglanyşygyny goldamak we kämilleşdirmek;

üçünjiden - ýer serişdelerini ulanmagyň netijeliligini ýokarlandyrmak:

topragyň hasyllylygyny ýokarlandyrmak, suw hojalyk ulgamlaryny döwrebaplaşdyrmak we suwarymly ýerleriň meýdanyny giňeltmek, mineral dökünler bilen üpjünçiligi düýpli ýokarlandyrmak;

netijeli ekin dolanyşygyny ösdürmek we ekin meýdanlaryny giňeltmäge şertleri döretmek;

dördünjiden - agrar tehnologiýalary ösdürmek we oba hojalygynyň bäsleşige ukyplylygyny ýokarlandyrmak;

täze tehnologiýalary ulanmagy höweslendirmek esasynda zähmet öndürijiligini ýokarlandyrmak, önümçiligi, ilkinji nobatda zähmeti we önümçiligi dolandyrmagy guramagy kämilleşdirmek;

tohum mallary we olaryň önüm berijiligini artdyrmak;
ekerançylykda intensiw tehnologiýalary ösdürmek, nusgawy (elita) tohumçylygy goldamak we esasy ekinleri hasyllylygynyň düýpli ýokarlandyrmak.

Orta möhletli döwürde suw hojalygyny ösdürmekligiň ileri tutulýan ugurlary şular bolup durýar:

ilatyň we ykdysadyýetiň suw serişdelerine bolan islegini, Türkmenistanyň çäklerinde çak edilýän howa şertlerine we derýalaryň suwlulygyna laýyklykda üpjün etmegi kepillendirmek;

suw hojalygynyň desgalaryna we suw howdanlaryna gözegçiligi güýçlendirmek;

agyz suwuny taýýarlamagyň we akar suwlary arassalamagyň tehnologiýalaryny kämilleşdirmek boýunça ulgamlary ösdürmek;

suw geçirijileriniň, lagym geçirijileriniň we desgalarynyň täze gurluşyklaryny alyp barmak;

silden goranmak we süýji suwlary toplaýan ownuk howdanlary, kaklary gurmak;

suwy tygşytly ulanmagyň we suw desgalaryny goramagyň netijeli ykdysady usullaryny ornaşdyrmak.

VIII. 6. Gurluşyk toplumy we maýa goýum işjeňligi

Gurluşyk toplumynyň ösdürilmegi iki ugurda alnyp barlar:

2015-nji ýyla çenli döwürde gurluşyk edaralary meýilnamalarda we maksatnamalarda göz önünde tutulan ýaşaýyş jaýlarynyň, önümçilik we durmuş maksatly dürli desgalaryň, edara binalarynyň gurluşyklary giňden alnyp barlar;

ýerli çig mallary ulanyp, gurluşyk materiallarynyň köp görnüşlerini (sementi, çerepisaný, asbest turbalaryny, demir-beton önümlerini, gurluşyk aýnasyny, alýuminden ýasalan pernjireleri, mebelleri, reňkleri, santehniki önümleri, asbesti, gipsi, şpaklýowkany we ş.m.) öndürmek ýola goýlar.

Milli maksatnamanyň amala aşyryljak birinji tapgyrynda Ahal, Balkan welaýatlarynda, Lebap welaýatynyň Köýtendag etrabynda sement zawodlarynyň, Ahal welaýatynyň Ruhabat etrabynda aýna kombinatynyň, Aşgabatda keramiki plitalary öndürýän, şeýle hem suw syzdyрмаýan izogan materialyny öndürýän zawodlaryň gurluşyklary alnyp barlar.

Şeýle hem bu ýyllarda Aşgabat, Balkanabat we Serdar şäherlerinde syrça-reňk materiallaryny öndürýän kiçi kärhanalaryň, Lebap welaýatynyň Magdanly şäherinde gury gurluşyk materiallarynyň garyndylary zawodynyň, Ahal welaýatynyň Baharly etrabynda çerepisa zawodynyň, Balkan, Lebap(Köýtendag etraby) we Ahal (Ruhabat, Kaka, Gökdepe etraplary) welaýatlarynda inert materiallaryny öndürýän baýlaşdyryjy kärhanalaryň, Balkan welaýatynda ýylylyk geçirmeýän materialy öndürýän hem-de sanitariýa-faýans önümlerini öndürýän zawodlaryň we beýleki desgalaryň gurluşyklary alnyp barlar we gurluşyk materiallary senagatynyň hereket edýän kärhanalarynyň durky täzelener.

Ýurdumyzyň welaýatlarynyň ýaşajylaryny arassa agyz suwy bilen üpjün etmek üçin, birnäçe suw arassalaýjy desgalarynyň gurluşygy hem göz önünde

tutulýar.

Milli maksatnama boýunça 2011-2015-nji ýyllarda gurluşyk toplumyna umumy möçberi 19390,7 mln manat bolan düýpli maýa goýumlaryny gönükdirmek meýilleşdirilýär.

Milli maksatnamada gurluşyk toplumyny ösdürmek boýunça şu çäreler göz önünde tutulýar:

hususy we dürli (korporatiw) eýeçilige daýanýan, bäsleşige ukyply gurluşyk firmalaryny we gurluşyk materiallaryny öndürýän kärhanalary döretmek;

gurluşyk toplumu üçin işgärleri taýýarlamak we gaýtadan taýýarlamak ulgamyny ösdürmek;

düýpli maýa goýumlarynyň ösen ulgamyny döretmek;

düýpli maýa goýumlaryny ýokary depginli ösüşi üpjün edýän ugurlara we sebitlere gönükdirmek;

kiçi we orta telekeçiligiň düýpli maýa goýumlarynyň işjeňligini artdyrmagyny höweslendirmek;

daşary ýurt maýa goýumlaryny çekmegiň ähli häzirki zaman guramaçylyk-hukuk görnüşlerini ulanmak (halkara lizing kompaniýalary, halkara wençur gaznalary we ş.m.).

Ýurdumyzda gurluşyklaryň ýokary depginler bilen alnyp barylmagy gurluşyk materiallary senagatynyň ösüşini çaltlandyrmagy wajyp wezipeleriň hataryna goşýar. Şunuň bilen baglylykda, bu pudakda import edilýän gurluşyk materiallarynyň belli bir bölegini ýurdumyzyň içinde öndürmek babatynda degişli işler geçiriler.

VIII. 7. Ulaglar toplumu

Geljekde ulag ulgamynyň ösüşi hil taýdan täze, ösen derejä ýetiriler, bütewi ulag şahalary emele geler. Bu ýyllarda awtomobil ulagynyň tehniki binýady täzelener, edilýän hyzmatlaryň möçberleri we görnüşleri artar, täze awtobus syýahat gatnawly ýollar açylar. Daşary ýurtlaryň ulag ulgamyna utgaşdyrmak maksady bilen, Milli maksatnamanyň amala aşyrylýan döwründe, ýurduň ähli awtoulag serişdeleri ekologik howpsuzlygyň halkara standartlaryna laýyk getiriler.

2011-nji ýylda uzynlygy Türkmenistanyň çäginde 722,5 km ybarat bolan «Demirgazyk-Günorta» (Uzen (Gazagystan)-Gyzylgaýa-Bereket-Etrek (Türkmenistan)-Gorgan (Eýran) demir ýolunyň gurluşygy tamamlanar. Bu polat ýoluň gurulmagy ýylda goşmaça 6 million tonna golaý üstaşyr ýük daşamaga mümkinçilik berer.

2011-2015-nji ýyllarda «Türkmenbaşy-Aşgabat-Mary-Türkmenabat-Farap», «Aşgabat-Garagum-Daşoguz» halkara derejeli awtomobil ýollarynyň gurluşygy tamamlanar. Şäherleriň ýollary düýpgöter özgerdiler, ikigat ýollaryň (estakadalaryň) gurluşygyna başlanar.

2011-2015-nji ýyllar aralygynda demir ýollaryň umumy uzynlygy 3900,0 km deň bolar we olary halkara standartlaryna laýyk gelýän derejelere ýetirmek boýunça işler geçiriler, üpjünçilik ulgamlarynyň desgalarynyň durky täzelener, demir ýol ulaglarynyň üsti täze teplowozlar, ýolagçy wagonlary we dürli görnüşli

ýük wagonlary bilen ýetiriler.

Häzirki wagtda «Türkmenhowaýollary» döwlet milli gullugynyň uçarlary dünýäniň 14 döwletine yzygiderli howa uçuşlaryny amala aşyrýar.

2011-2015-nji ýyllarda howa ýollary ulagynda şu aşakdaky ugurlarda, ýagny: howa uçarlar parkyny ösdürmek, halkara howa gatnawlarynyň bazaryny ösdürmek;

howa gämileriniň ähli görnüşlerinde ýolagçylara edilýän hyzmatyň derejesini we uçuş howpsuzlygyny halkara talaplaryna laýyk getirmek;

täze häzirki zaman uçarlaryny satyn almak we täze halkara ugurlaryny açmak dowam etdiriler;

Aşgabat, Türkmenabat, Daşoguz şäherleriniň howa menzili toplumlaryny gurmak we durkuny täzelemek işleri alnyp barlar;

«Aşgabat -Pariž-Aşgabat», «Aşgabat-Münhen-Aşgabat», «Aşgabat-Antaliýa-Aşgabat», «Aşgabat-Milan-Aşgabat», «Aşgabat-Rim-Aşgabat», «Aşgabat - Samara-Aşgabat», «Aşgabat-Astrahan-Aşgabat», «Aşgabat-Nowosibirsk-Aşgabat», «Aşgabat-Jidda-Aşgabat», «Aşgabat-Urumçy-Aşgabat» ugurlary boýunça yzygiderli howa gatnawlary guralar.

Maksatnamanyň amala aşyrylýan döwründe deňiz ulaglarynda göz önünde tutulýan maýa goýumlary gämi abatlaýyş zawodyny, ýolagçy terminalyny gurmak, ýük-ýolagçy paromyny satyn almak, 15-nji gämi duralgasynyň durkuny täzelemek, daşary ýurt maýa goýumlarynyň hasabyna gämi duralgasyny we üpjün ediş binýadyny gurmak, Awariýa-halas ediş gullugynyň toplumyny döretmek we deňiz menziliniň işini utgaşdyrmak hem-de deňiz ýüzüşleriniň howpsuzlygyny üpjün ediji gözegçilik minarasyny gurmak işlerini öz içine alýar.

Deňiz ulaglarynda 2010-2015-nji ýyllar aralygynda Türkmenbaşy portundaky ýükleýiş-düşüriş işlerini doly döwrebaplaşdyrmak we täze enjamlar bilen enjamlaşdyrmak, «Paýlaýjy ammar merkezi» taslamasy boýunça işleri tamamlamak meýilleşdirilýär.

VIII. 8. Aragatnaşyk we telekommunikasiýa toplumy

2011-nji ýyldan 2015-nji ýyla çenli aralykda aragatnaşygyň kuwwaty ýene-de 160 müň telefon belgisinden gowrak köpeler. Olaryň hyzmat ediş hili dünýä standartyna laýyk getiriler.

2015-nji ýyla çenli optiki-süýümlü geçirijileriň umumy uzynlygy 2,3 esse artar. Şu döwürde «Demirgazyk-Günorta» halkara demirýolunyň 722,5 km-den ybarat türkmen bölegi optiki-süýümlü aragatnaşyk bilen enjamlaşdyrylar.

Bu döwürde Türkmenistanyň öz milli aragatnaşyk hemrasy işe giriziler.

Ýakyn döwürlerde ykdysadyýetiň we jemgyýetçilik ösüşiniň ähli ugurlarynda maglumat-kommunikasiýa tehnologiýalaryny giňişleýin ornaşdyrmak ykdysadyýeti netijeli dolandyrmagyň wajyp guraly bolup çykyş eder. Maglumat-kommunikasiýa tehnologiýalarynyň ulanylmagy korporatiw derejesinde-de, ykdysady işjeňligiň netijeliligini düýpli ýokarlandyrar.

Täze maglumat tehnologiýalarynyň ulanylmagy, ilkinji nobatda, döwlet edaralarynyň we býujet ulgamynyň işjeňliginiň netijeliliginiň

ýokarlandyrylmagyna gönükdiriler. Bu ugurlary maglumatlar bilen üpjün etmegiň çäklerinde, döwlet edaralarynyň maglumat üpjünçiligini çalt depginler bilen amala aşyrmak, hususan-da döwlet edaralarynyň elektron toruny döretmek, elektron resmi nama dolanyşygyna geçmek, maglumatlary işläp taýýarlamagyň we seljermegiň elektron görnüşlerine geçmek ýaly çäreler geçiriler. Türkmenistanda döwlet edaralarynyň işini aýdyňlaşdyrmak we aç-açanlaşdyrmak «elektron hökümet» tehnologiýasyny döretmegiň we ösdürmegiň wajyp wezipesi bolup çykyş eder.

Aragatnaşygyň we telekommunikasiýanyň içerki bazarynda döwlet kärhanalary we döwlete dahylsyz kärhanalar, şol sanda daşary ýurt maýaly kärhanalar üçin deň şertleriň döredilmegi üpjün ediler. Amala aşyrylýan çäreler ýurtda eýeçiligiň ähli görnüşlerindäki, şol sanda belli daşary ýurt kompaniýalarynyň, bilelikdäki kärhanalaryň, paýdarlar jemgyýetleriniň gatnaşmagynda has-da ösen aragatnaşyk ulgamynyň döremegine ýol açar.

IX. Durmuş ulgamlarynyň ösüşi

IX. 1. Saglygy goraýyş we derman senagaty

Ýurduň saglygy goraýyş ulgamynyň uzak möhletleýin ösüş ugurlary şulardan ybarat bolar:

saglygy goraýyşy ösdürmegiň ykdysady nukdaýnazardan iň amatly ugurlaryny saýlap almak;

dünýäniň meşhur lukmanlaryny işe çekmek arkaly ösen tehnologiýaly saglygy goraýyş merkezlerini döretmegi dowam etdirmek;

döwlet eýeçiliginiň we döwlete dahylsyz eýeçiligiň subýektleriniň gatnaşmagynda saglygy goraýyş hyzmatlarynyň bazaryny ösdürmek;

saglygy goramaga gönükdirilýän ilatyň jan başyna düşýän maliýe serişdeleriniň möçberini yzygiderli artdyrmaklygy gazanmak;

saglygy goraýyş ulgamynyň wajyp ykdysady düzüm birligi hökmünde meýletin saglygy goraýyş ätiýaçlandyrmasy goldamak;

Türkmenistanda raýatlaryň saglygyny dikeltmek, keselleriň önüni almak we olary bejermek boýunça bar bolan tebigy serişdeleri işjeň ulanmak, halkara derejesindäki sagaldyş we saglygy dikeldiş merkezleriniň giň ulgamyny döretmek;

enäni we çagany goramak ulgamyny düýpli gowulandyrmak;

ýurdumyzda şypahana hyzmatlarynyň hilini dünýä derejelerine ýetirmek, täze bejeriş binalary häzirki zaman ýöriteleşdirilen saglygy goraýyş enjamlary bilen ornaşdyrylan Arçman, Mollagara, Farap we Baýramaly şypahanalarynyň işleriniň lukmançylyk we ykdysady netijeliligini has-da ýokarlandyrmak, ýurdumyzyň şypa beriji çeşmeleriniň mümkinçiliklerini ylmy taýdan öwrenip, olaryň gerimini giňeltmek.

IX. 2. Bilim

Türkmenistanda bilim ulgamyny ösdürmegiň maksatnamasy şu ugurlarda çäreleri öz içine alýar:

milli bilim ulgamynyň maddy-tehniki binýadyny döwrebaplaşdyrmagy dowam etdirmek;

halkara derejelerine laýyk gelýän aýratyn zehinli ýaşlar üçin bilim edaralaryny döretmegi yzygiderli alyp barmak;

bilim ulgamynyň ylmy-usulyýet binýadyny berkitmek we döwrebaplaşdyrmak, bilimiň, ylmyň we önümçiligiň çuň arabaglanyşygyny üpjün edýän täze düzüm birliklerini girizmek;

orta mekdeplerde tehnologiýa taýýarlygy we ýöriteleşdirilen okuwlary ýola goýmak;

obalarda ýerleşýän bilim edaralarynyň maddy-tehniki binýadyny ileri tutulyp ösdürilýän ugurlaryň hataryna goşmak;

hünär öwredýän okuw mekdepleriniň giň ulgamyny döretmek we olaryň maddy-tehniki üpjünçiligini döwrebap derejelere ýetirmek;

mugallymlary taýýarlamagy we gaýtadan taýýarlamagy hem-de olaryň hünärini kämilleşdirmegi häzirki zaman talaplaryna laýyklykda ýola goýmak;

döwlete degişli bolmadyk we gatyşyk eýeçilige daýanyp döredilen ýöriteleşdirilen orta we ýokary okuw mekdepleriniň gerimini giňeltmek;

bilim ulgamyny maliýeleşdirmäge ykdysadyýetiň döwlete degişli bolmadyk böleginiň we daşary ýurt maýadarlarynyň serişdelerini çekmek;

halkara ülnülerine laýyk gelýän okuw standartlaryny işläp taýýarlamak we girizmek;

türkmenistanly ýaşlary daşary ýurtlara ýokary bilim almak üçin ibermegiň usullaryny kämilleşdirmek, tertipleşdirmek we ýenilleşdirmek hem-de olaryň sanynyň artdyrylmagy ugrunda ulgamlaryň işlemek;

raýatlar üçin tölegli okuwlary ösdürmek.

IX. 3. Ylym

Türkmen halkynyň intellektual mümkinçiliginiň netijeli durmuşa ornaşdyrylmagyny, ylmy işgärleriň, ýaş nesilleriň döredijilik ukypalaryny açyp görkezmäge mümkinçilikleriň döredilmegi Türkmenistanda ylmyň ösdürilmeginiň esasy ugruna öwürüldi. Şunda, bu ugur boýunça şu çäreleri ýola goýmak göz önünde tutulýar:

ýurduň ylym ulgamyny häzirki döwrüň talaplaryna laýyklykda we bazar gatnaşyklaryna uýgunlaşan ugurlar boýunça ösdürmek;

Türkmenistanyň Döwlet býujetinden ylmy-barlag işlerine gönükdirilýän serişdeleriň möçberini yzygiderli artdyrmak arkaly, pudagyň maliýe taýdan - üpjünçiligini ýokarlandyrmak;

innowasiýa önümlerini çykarmaklyga gönükdirilen ylmy-barlag institutlaryň gerimini giňeltmek;

aspirantura we doktorantura arkaly ylmy işgärleriň hünär derejelerini ýokarlandyrmak;

ylym bilen önümçiligiň berk arabaglanyşygynyň esasy şerti hökmünde milli innowasiýa ulgamyny döretmek;

ylym ulgamyny düýpli ösdürmek we özgertmek (ylmy-önümçilik jemgyýetleri, patent gulluklary, ylmy kitaphanalar, ylmy merkezler we ş.m.);

ýlymda we tehnikada maglumat ulgamyny ösdürmek, şol sanda ýurdumyzyň milli ylym-bilim elektron habar beriş torunyň gerimini giňeltmek;

Türkmenistanyň ylmy edaralarynyň daşary ýurtlaryň ylmy akademiýalary we ylmy-gözleg guramalary bilen halkara hyzmatdaşlygy arkaly häzirki zaman ylmy tehnologiýalary öwrenmek we olary ýurdumyzyň ykdysadyýetine girizmek üçin işjeň hyzmatdaşlygy ýola goýmak, tehnoparklary döretmek.

IX. 4. Medeniýet

Türkmenistany medeni taýdan düýpli ösdürmek we özgertmek, türkmenleriň medeni, taryhy gymmatlyklarynyň we döp-dessurlarynyň saklanyp galynmagyny we halka giňden ýaýradylmagyny gazanmak hormatly Prezidentimiziň esasy maksatlarynyň hataryna girýär. Şunuň bilen baglylykda, Türkmenistanda medeniýeti ösdürmek boýunça şu çäreler geçiriler:

medeniýet öýlerinde tükelleme, pasportlaşdyrma we düzüm özgertmelerini geçirmek;

obalaryň we şäherleriň medeniýet öýleriniň işjeňligine berk gözegçiligi ýola goýmak;

obalarda, şäherçelerde we şäherlerde ýerleşýän medeniýet öýleriniň maddy-tehniki binýadyny düýpli berkitmek;

obalarda, şäherçelerde, etrapdaky şäherlerde we etrap merkezlerinde döwrebap medeni ojaklaryň giň ulgamyny döretmek;

obalarda we şäherlerde bar bolan taryhy ýadygärlikleriň we muzeýleriň durkuny täzelemek;

milli adatlary we döp-dessurlary saklap galmak maksady bilen, çeper höwesjeňleriň we halk döredijiligi toparlarynyň festiwallaryny we bäsleşiklerini guramagy giňişleýin ýola goýmak;

kitaphanalaryň işini dikeltmek we olary zerur bolan jemgyýetçilik-syýasy we çeper edebiýatlar, ykdysadyýetiň dürli ugurlary boýunça neşir edilen kitaplar we žurnallar bilen üpjün etmek;

çeper höwesjeňleriň bäsleşiklerini guramak;

etrap merkezlerinde we şäherçelerde çagalaryň çeper döredijiliginiň dürli ugurlary boýunça sungat mekdepleriniň şahamçalaryny döretmek;

Türkmenistanyň gadymy we bay taryhyny, medeniýetini hem-de sungatyny dünýäniň dürli künjeklerine ýaýratmak maksady bilen, 2010-2020-nji ýyllarda daşary ýurtlarda medeniýet merkezlerini ýa-da medeniýet bölümlerini açmak.

IX. 5. Syýahatçylyk we sport

Döwletiň syýahatçylyk baradaky syýasatynyň esasy maksady Türkmenistanda dünýä ülnülerine laýyk gelýän, dürli syýahatçylyk hyzmatlaryna - halkyň isleglerini kanagatlandyrmaga ukyply häzirki zaman syýahatçylyk ulgamlaryny döretmekden ybarat bolup durýar. Syýahatçylygy ösdürmek babatynda döwletiň işjeň syýasatynyň esasy ugurlary syýahatçylaryň hukuklaryny, ýurdumyzdaky syýahatçylyk hyzmatlaryny ýerine ýetirijileriň bähbitlerini goramakdan we

syýahatçylyk ulgamlaryny emele getirmäge gönükdirilen maýa goýumlaryny göni goýmak arkaly syýahatçylygy hemmetaraplaýyn goldamakdan, işgärleri taýýarlamakdan, milli syýahatçylygyň dünýä bazaryna aralaşmagy üçin ylmy we mahabat, maglumat taýdan ýardam etmekden, maýa goýumlarynyň işjeňligini artdyryan, salgyt we gümrük ýenilliklerini döretmekden ybaratdyr. Şu ugurlar ýurduň syýahatçylygynyň esasy ugurlaryna öwürüler:

Hazar deňziniň kenarynda «Awaza» milli syýahatçylyk zolagyny toplumlaýyn özleşdirmek we Türkmenistanda halkara syýahatçylyk işiniň binýadyny dünýä standartlaryna laýyk ýola goýmak;

Türkmenistanda bar bolan milli medeni, taryhy gymmatlyklary we tebigy serişdeleri halkara syýahatçylygyny ösdürmek maksady bilen, doly ulanmak;

Türkmenistanda syýahatçylyk ulgamyny giňden ösdürmek maksady bilen, ýurdumyza syýahata gelmäge isleg bildirýän daşary ýurt raýatlaryna giriş ygtyýarnamalaryny bermegiň tertibini kämilleşdirmek;

daşary ýurt syýahatçylary üçin maglumat-reklama merkezleriniň giň toruny döretmek;

hereket edýän syýahatçylyk toplumlarynyň durkuny täzelemek we täze obýektleriň gurluşygyny alyp barmak;

syýahatçylykda kiçi we orta telekeçiligiň ähmiýetini ýokarlandyrmak, türkmenleriň medeniýeti, taryhy şahslary, häzirki zaman desgalarynyň şekilleri ýerleşdirilen ýadygärlik sowgatlaryny öndürmegi senagat esasyda ýola goýmaga hemaýat etmek;

syýahatçylyk ugurda zerur hünärmenleri taýýarlamagy we gaýtadan taýýarlamagy kämilleşdirmek.

X. Daşary ykdysady gatnaşyklar

Milli maksatnamanyň amala aşyrylýan döwründe Türkmenistan daşary söwda dolanyşygy düýpli artar. Onuň möçberi 2011-2015-nji ýyllarda ortaça 25,5 mlrd amerikan dollaryna barabar bolar. 2011-2015-nji ýyllar aralygynda ýurduň eksporty 2,4 esse, importy 1,7 esse artar.

Türkmenistanyň çuňňur hormatlanýan Prezidentiniň ýurdumyzda dünýä ykdysadyýetiniň globallaşmak we ýurtlaryň arasyndaky ykdysady gatnaşyklaryň çuňlaşmak şertlerini nazarda tutýan täze daşary ykdysady syýasaty kemala geldi. Bu daşary ykdysady syýasatyň esasy ugurlary şulardan ybaratdyr:

ýurduň eksportyny diwersifikasiýalaşdyrmak, gaýtadan işleýän senagatyň taýýar önümleri bilen dünýä bazarlaryna çykmak;

tebigy gazy dürli ugurlar boýunça daşary ýurtlara çykarmak we onuň bahasyny dünýä bazarlarynyň derejesine götermek;

ýurduň eksportunyň düzüminde taýýar nebit önümleriniň paýyny ýokarlandyrmak;

ýurduň eksportuny himiýa we nebit himiýasynyň önümleriniň, elektrik energiýasynyň, suwuklandyrylan gazyň hasabyna artdyrmak;

ýurduň eksportuny agrosenagat toplumynyň önümleriniň, aýratynda gök önümleriň, bakjanyň, üzümiň, subtropik miweleriň hasabyna artdyrmak;

ýurduň daşyndan getirilýän önümleriň düzüminde çig malyň we materiallaryň, ilatyň sarp edýän azyk we azyk däl harytlaryň paýyny, ýerli önümçilikleri döretmegiň hasabyna peseltmek;

ýurtda döredilýän erkin ykdysady zolaklara daşary ýurt maýa goýumlaryny, maliýe serişdelerini çekmek arkaly halkara syýahatçylygyny, halkara ulag we beýleki hyzmatlaryny ýokary derejelere götermek.

XI. Tebigy serişdeleri ulanmak we ekologiýa

Tebigy serişdeler we daşky gurşaw ýurduň baýlygyny düzýän esasy çeşmelerdir. Şol sebäpli hem, daşky gurşawy goramak, tebigy baýlyklardan rejeli peýdalanmak we ekologiýa howpsuzlygyny üpjün etmek Türkmenistanyň döwlet syýasatynyň esasy ugurlary bolup durýar. Olar şu aşakdakylardyr:

senagat kärhanalarynyň gurşap alýan tebigaty goramakda ýokary netijeli çäreleri ulanmaklaryny höweslendirmegiň usulyny işläp düzmek;

senagat kärhanalaryny tebigy serişdeleri tygşytly ulanýan tehnologiýalary işe girizmeklige gönükdirmek boýunça çäreleriň toplumyny işläp taýýarlamak, olaryň arassa we önümçilik galyndysyz tehnologiýalary döretmeklerini we ulanmaklaryny goldamak;

ýurduň öndüriji güýçlerini ekologik taýdan esaslandyrylan şertlerde ýerleşdirmek;

daşary ýurt maýa goýumlaryny çekmekde ekologik talaplary ileri tutmak;

senagatyň, oba hojalygynyň, energetikanyň, ulag we jemagat hojalygynyň ekologiki howpsuz ugurlaryny seçip almak;

gaýtalanyp durýan (günüň, ýeliň, dag suwlarynyň we beýlekileriň) energiýa serişdelerini giňden ulanmagy ýola goýmak;

Altyn asyr Türkmen kölüniň gurluşygyny dowam etdirmek arkaly ýurduň ýer serişdeleriniň ekologik ýagdaýyny gowulandyrmak boýunça toplumlaýyn işleriň geçirilmegini ýola goýmak;

suw serişdelerini tygşytly ulanmak boýunça täze tehnologiýalary (suwarmagyň damjalaýyn we ýagyş usullaryny, gidrantlary, dürli turbalary ulanmak we ş.m.) oba hojalyk önümçiligine ornaşdyrmagyň gerimini giňeltmek;

senagat kärhanalaryny tebigy serişdeleri tygşytly ulanýan tehnologiýalary işe girizmäge gönükdirmek boýunça çäreleriň toplumyny işläp taýýarlamak, olaryň arassa we önümçilik galyndysyz tehnologiýalary döretmeklerini we ulanmaklaryny goldamak.

I. Türkmenistanyň 2016-2020-nji ýyllarda durmuş-ykdysady ösüşiniň sepgitleri

Milli maksatnama boýunça 2016-2020-nji ýyllarda JIÖ-iä ösüş depginini ortaça 8,3% derejede üpjün etmek göz önünde tutulýar.

Türkmenistanyň ösen dowletleriň hataryna goşulmagy bilen baglylykda, 2020-nji ýyla çenli adam başyna düşýän JIÖ-niň möçberini 32 müň amerikan dollaryna ýetirmek maksat edilip goýulýar.

Ýurduň JIÖ-niň düzüminde hyzmat ediş pudaklarynyň paýy kem-kemden ýokarlandyrylar we 2020-nji ýyla çenli 42%-e ýetiriler, degişlilikde, önümçilik pudaklarynyň JIÖ-däki paýy 58% bolar. JIÖ-niň ulanylyşynda 2020-nji ýyla çenli toplanmagyň paýyny 25%-e çenli ýokarlandyrmak göz önünde tutulýar. Harytlaryň we hyzmatlaryň eksportunyň JIÖ-däki paýy 40%-e golaý, importuňky 20%-e çenli ýokarlandyrylar. Şunlukda, ahyrky sarp edilmäge gönükdirilýän JIÖ-niň paýy 60%, ýagny häzirki derejesinde saklanar.

2016-2020-nji ýyllarda Türkmenistanyň ykdysadyýetiniň düzümini dünýäniň ykdysady taýdan ösen döwletleriniň ykdysadyýetiniň düzümine laýyk getirmek boýunça ugurlar ileri tutulyp ösdüriler. Şunda, ýurduň ykdysadyýetinde hyzmat ediş pudaklarynyň, senagatyň IV we V tehnologik derejeli pudaklarynyň ýokary depginlerde ösdürilmegi göz önünde tutulýar.

II. Milli maksatnamanyň ileri tutulýan ugurlary

Milli maksatnamanyň ikinji tapgyrynda (2016-2020-nji ýyllar) Türkmenistanyň durmuş-ykdysady ösüşiniň esasy maksady şu aşakdakylardyr:

ykdysadyýetiň köpugurly ösüşini gazanmak, jemi içerki önümiň düzüminde gaýtadan işleýän, taýýar önümleri öndürýän kärhanalaryň paýyny düýpli artdyrmak;

ýurduň ykdysadyýetiniň dünýä ykdysadyýetine aralaşmagynyň ýokary netijeli hojalyk usulyny ulanmagyň netijesinde, eksporta gönükdirilen döwrebap önümçilik we durmuş pudaklaryny döretmek we ösdürmek;

ýurduň içinde ösen pudagara we sebitara önümçilik gatnaşyklaryny ýola goýmak;

önümçiligi tehniki we tehnologiýa taýdan döwrebap enjamlaşdyrmagyň üsti bilen, gaýtadan işleýän senagatda ýokary zähmet öndürijiligini we esasy serişdeleriň önüm berijiligini üpjün etmek;

ýurduň ähli sebitlerinde durmuş pudaklarynyň we inženerçilik gurluşynyň ösen ulgamyny döretmek işini tamamlamak;

ylmy bilen önümçiligiň ykjam arabaglanyşygyny ýola goýmak, ylmy ösdürmeklige gönükdirilýän serişdeleriň möçberini düýpli artdyrmak;

içerki we daşarky maýadarlaryň maýa goýamlarynyň ýurduň gaýtadan işleýän senagat pudaklaryna giňişleýin çekilmegini gazanmak;

ýurduň döwlet dolandyryşyny bazar şertlerine uýgunlaşdyrmak we ahyrky netijelere gönükdirmek boýunça işleri geçirmek, döwlet dolandyryşynyň gullukçylaryny taýýarlamagyň we gaýtadan taýýarlamagyň ösen ulgamyny döretmek.

2016-2020-nji ýyllarda ilatyň girdejileri we ýaşayyş derejeleri dünýäniň ösen döwletleriniň hataryna deňleşer. Bu ýyllarda, ykdysadyýetiň täze tehnologiýalara (maglumat we biotehnologiýalara) geçmeginiň esasynda, ýurduň önümçiliginiň dünýä bazarynda bäsleşige ukyplylygy gazanylar, ruhy we durmuş gurşawynyň hili ýokarlanar, ykdysadyýetiň düzümläýin diwersifikasiýasy amala aşyrylar.

Bu döwürde ýurduň durmuş we ykdysady ösüşinde şu ugurlar ileri tutulyp ösdüriler:

1. Adam «maýasyny» ösdürmek babatynda:

sagdyn durmuş standartlaryny giňden ýaýratmak;

daşky gurşawyň ýagdaýyny düýpgöter gowulandyrmak, ekologiki standartlary ýokarlandyrmak, önümçilik we sarp ediş galyndylaryny aýyrmak babatynda netijeli ulgamy döretmek, ilatyň ýokary hilli agyz suwy bilen doly üpjünçiligini gazanmak;

bilime we saglygy goraýşa ýokary hilli innowasiýa tehnologiýalaryny ornaşdyrmak, bu ulgamlaryň işgär üpjünçiligini yzygiderli kämilleşdirmek;

ýaşaaýyş jaý üpjünçiligini we şertlerini dünýäniň ösen döwletleriniň standartyna laýyk getirmek, ýaşaaýyş jaýlaryň gurluşyklarynda täze tehnologiýalary ulanmak;

sosial hyzmatdaşlygyň usullaryny giňden ýaýratmak, zähmet hakynyň we zähmet öndürijiliginiň deňeçer ösüşini üpjün etmek;

ätiyaçlandyryşyň we pensiýa toplanmasynyň esasynda ýokary netijeli pensiýa ulgamyny döretmek.

2. Ýokary bäsleşikli institusional gurşawy döretmek babatynda:

ykdysady institutlary önümçilik şertlerine we serhetýaka önümçilik kooperasiýasyna uýgunlaşdyrmak;

bank ulgamynyň, maliýe bazarlarynyň bäsleşige ukyplylygyny üpjün etmek:

puluň hümmetsizlenmesini düýpli (3%) peseltmek.

3. Ykdysadyýeti düzümleýin diwersifikasiýalaşdyrmak we innowasion ösüş babatynda:

milli innowasiýa ulgamyny halkara innowasiýa ulgamyna aralaşdyrmak, ylmy, bilimi we telekeçiligi utgaşdyrmak;

türkmen kompaniýalarynyň dünýäniň ýokary tehnologiýa bazarlarda eýeleýän ornuny giňeltmek, ylym-bilim pudaklaryny we ösen tehnologiýaly önümçilikleri döretmek;

ykdysadyýeti ýokary hünärli hünärmenler bilen üpjün etmekligi halkara standartlarynyň derejesinde ýola goýmak.

4. Binýatlyk pudaklaryň bäsleşik amatlyklaryny giňeltmek babatynda:

elektrik energetikasynda serişde tygşytlaýan täze tehnologiýalary we gaýtalanýan energiýa çeşmelerini (gün, ýel) durmuşa ornaşdyrmak;

Hazar deňziniň ýalpaklarynda, Garagumda bar bolan uglewodorod serişdeleriniň gurlaryny ýokary tehnologiýalar we ekologiki taýdan arassa usullar bilen özleşdirmek;

ulag ulgamyny dünýä ulag ulgamyna utgaşdyrmagy tamamlamak, ýükleri daşamak we ulag-logistik tehnologiýalaryny döretmek we giňişleýin durmuşa ornaşdyrmak;

oba hojalygynyň durnukly we ýokary öndürijilikli ösüşini gazanmak, oba hojalyk önümçiliginde möwsümliligiň täsirini azaltmak.

5. Türkmenistanyň daşary ykdysady gatnaşyklarynyň ýagdaýyny berkitmek babatynda:

eksport önümleriniň görnüşlerini we ugurlaryny diwersifikasiýalaşdyrmagyň üsti bilen daşary ykdysady gatnaşyklaryň durnuklylygyny üpjün etmek;

gümrük gullugynyň utgaşdyryjy gurama häsiýetde ösüşini gazanmak;

erkin ykdysady we söwda zolaklaryny döretmegi giňişleýin ýola goýmak;

dünýä ykdysady merkezleri bilen dürli görnüşli aragatnaşyklary giňeltmek.

III. Türkmenistanyň ykdysady pudaklarynyň 2016-2020-nji ýyllardaky ösüşiniň esasy ugurlary

Uzak möhletli döwürlerde Türkmenistanyň ykdysadyýetinde nebitgaz toplumynyň ähmiýeti saklanyp galar. Türkmenistan boýunça 2016-2020-nji ýyllarda ortaça ýyllyk 10,6 mln tonna nebit çykarylar, gazyň çykarylyşy 2020-nji ýylda 187,7 mlrd kub metre deň bolar we onuň 148,3 mlrd kub metri eksporta iberiler diýip çaklanýar. Ýurduň içinde sarp ediljek gazyň möçben 39,4 mlrd kub metre barabar bolar.

Nebiti gaýtadan işleýän senagatda 2020-nji ýyla çenli önümçiligiň möçberini ýyllyk 12,7 mln tonna ýetirmek bellenýär.

Uzak möhletleýin döwürde gaz çykarmagyň möçberini artdyrmak täze ýataklary özleşdirmegiň we hereket edýänleriniň tehniki taýdan durkuny täzelemegiň hasabyna, şeýle hem geljegi uly bolan gazly sebitleriň ulanmaga berilmeginiň hasabyna amala aşyrylar.

Milli maksatnamada ýurdumyzyň energosenagat pudagyna degişli täze gurluşyklar alnyp barlar, ýagny 2016-2020-nji ýyllarda ýurdumyzda hersiniň kuwwatlylygy 374 MWt bolan 2 sany gaz turbinaly elektrik stansiýalary gurlar. 2020-nji ýyla çenli Daşoguz we Türkmenbaşy şäherlerindäki 500 kW beketlerden özara ätiýaçlandyrmak maksady bilen Daşoguz döwlet elektrik stansiýasy bilen Türkmenbaşy ýylylyk elektrik merkeziniň arasynda 500 kW elektrik geçirijisini gurmak göz önünde tutulýar. Bu geçirijiniň gurulmagy, dürli iş tertibine baglylykda, energetika ulgamynyň günbatar we demirgazyk bölekleriniň arasynda elektrik energiýasynyň akymyny amala aşyrmaga mümkinçilik berer. Türkmenistanyň energetika ulgamynyň daşary ýurtlara elektrik energiýasyny ibermek mümkinçiliklerini artdyrmak maksady bilen, 400 kW ybarat bolan Mary-Maşat (Eýran) we Balkanabat-Gonbat (Eýran) elektrik geçirijilerini gurmak göz önünde tutulýar. Bu geçirijileriň gurulmagy Eýrana we onuň energetika ulgamyndan üstaşyr Türkiýä iberilýän elektrik energiýasynyň bellenilýän maksatnamasyny amala aşyrmaga mümkinçilik berer.

Pudak boýunça 2020-nji ýyla çenli umumy uzynlygy 22,1 müň kilometr elektrik geçirijilerini we 55 sany transformator beketlerini gurmak meýilleşdirilýär.

Maksatnamanyň amala aşyrylýan döwründe himiýa senagatynyň ýokary depginli ösüşi üpjün ediler. 2020-nji ýylda ýurdumyzda ýoduň we onuň birleşmeleriniň öndürilişini (ýoda geçirilip hasaplananda) 1515 tonna ýetirmek meýilleşdirilýär. Öndürilen önümleri tutuşlygyna eksport etmek göz önünde tutulýar. Kaliý sulfatynyň önümçiligi «Garlyk» meýdançasynda guruljak kaliý zawodynyň işe başlamagy bilen utgaşdyrylýar. Täze kaliý zawodynda öndüriljek kaliý hloridi bu seh üçin çig mal bolup hyzmat eder. 2016-2020-nji ýyllarda «Garabogazsulfat» önümçilik birleşiginde kaliý sulfatynyň öndürilişi ortaça 30 müň tonna deň bolar.

Magniý oksidini we magniý metalyny öndürmek üçin çig mal bolup hlormagnili şerebe we zerur bolan halatynda, bişofit hyzmat eder. Bu täze kuwwatlyklar, degişlilikde, 2016-njy we 2019-njy ýyllarda işe giriziler. Magniý

oksidini öndürmegiň 1-nji we 2-nji nobatynyň umumy kuwwaty 100 müň tonna barabar bolar.

Şu döwürde **ýeňil** senagat ykdysadyýetiň öňdebaryjy pudaklarynyň hatarynda bolar. 2020-nji ýylda ýurdumyzda 379,2 müň tonna pagta süýümini gaýtadan işlemek maksat edip goýulýar. Şol ýylda nah ýüplügiň öndürilişi 194,4 müň tonna barabar bolup, 2015-nji ýyla garanyňda ösüş depgini 125,7% nah matalaryň öndürilişi 319,5 mln inedördül metre (149,4%), örülen matalaryňky 11,8 müň tonna (128,3 %), haly we haly önümleriniňki 2100,6 müň inedördül metre (130,6%) deň bolar. Şu döwürde pagta, ýüpek we ýün çig malyny gaýtadan işleýän önümçilik toplumlarynyň iş ugry dünýäniň haryt bazaryndaky bäsleşigi nazara alyp, önümleriň hil we baha taýdan bäsleşige ukyplylygyny üpjün edýän çäreler bilen utgaşdyrylyp, hemişe täzelenip duran taýýar önümleri öndürmäge gönükdiriler.

Pudagyň önünde goýlan wezipeleri ýerine ýetirmek üçin 2016-2020-nji ýyllarda Ahal welaýatynyň Babadaýhan etrabynda, Daşoguz welaýatynyň Türkmenbaşy etrabynda pagta egirme fabrikleri işe giriziler, şeýle hem Ahal, Daşoguz, Lebap we Mary welaýatlarynda täze döwrebap dokma toplumlarynyň gurulmagy göz önünde tutulýar.

2016-2020-nji ýyllarda ýurdumyzyň **agrosenagat** toplumynyň pudaklaryny ösdürmek babatynda geljegi uly taslamalar durmuşa ornaşdyrylar. Şunda, oba hojalyk önümçiliginiň pudaklaýyn düzümini kämilleşdirmek, ekinleriň hasyllylygyny ýokarlandyrmagyň netijesinde ýurdumyzda öndürilýän önümleriň (gök ekinleriň, bakjanyň, miweleriň, üzümiň, zeýtunyň, naryň, injiriň we beýlekileriň) öndürilişini düýpli artdyrmak we olary daşary ýurtlara eksport etmek mümkinçilikleri giňden ulanylar. Ýurduň welaýatlarynda ekerançylygyň zolaklaýyn ýerleşişini kämilleşdirmegiň netijesinde, oba hojalyk önümçiligini ýöriteleşdirmek babatynda giň gerimli işler amala aşyrylýar.

Geçiriljek çäreleriň netijesinde oba ilatly ýerleriň keşbi düýpli özgerdiler, oba ýerlerinde we etrap merkezlerinde gaýtadan işleýän senagat kärhanalarynyň, oba hojalyk önümlerini taýýarlamak, uzak möhletliň dowamynda saklamak boýunça kuwwatlyklar işe giriziler. Gök ekinleri ýyladyşhanalarda ösdürip ýetişdirmek we gyş möwsüminde ýurdumyzyň ilatyny üpjün etmek, şeýle hem eksport üçin Aşgabat şäheriniň we welaýat merkezleriniň golaýynda ýyladyşhanalarda gök önümleri öndürmeklik giňişleýin ýola goýlar.

Agrosenagat toplumynyň gaýtadan işleýän pudaklarynyň çig-mal binýadynyň gowulandyrylmagynyň hasabyna azyk harytlarynyň öndürilişini ilatynyň isleglerine baglylykda ösdürmek göz önünde tutular. Şu döwürde agrosenagat toplumynyň düzüminde ösen önümçilik ulgamynyň pudaklary dörediler. Munuň netijesinde, ýurduň içki bazarlary azyk harytlary bilen ýeterlik derejede üpjün edilýär.

Ekerançylykda we maldarçylykda kärende gatnaşyklarynyň kämilleşdirilmeginiň, gaýtadan işleýän kärhanalar bilen kärendeçileriň arasynda şertnamalaryň baglaşylmagynyň, önüm öndürijileriň öz wagtynda karzlaşdyrylmagynyň, mineral dökünler we iýmler bilen üpjün edilmeginiň, mehanizmlaşdirilen işler boýunça hyzmatlaryň gowulandyrylmagynyň, oba hojalyk önümini öndürijileriň döwlet tarapyndan goldanylmagynyň we ýeňillikler

berilmeginiň saklanylmagynyň netijesinde 2016-2020-nji ýyllarda oba hojalyk önümçiligi ortaça 12,3% ýokarlanar.

Oba hojalygynyň ösüşinde, hususan-da azyk önümleriniň öndürilişinde hususy daýhan (fermer) hojalyklarynyň mümkinçilikleri hem doly ulanylar. Munuň üçin, welaýarlarda daýhan hojalyklaryny döretmek we olaryň öndüren önümlerini eksport etmek babatynda degişli işler ýola goýlar. Uzak möhletleýin çäre hökmünde ýurdumyzda üzümçiligi we miweçiligi ösdürmeklige uly üns beriler. Bu ugurda ýöriteleşdirilen hojalyklaryň döredilmegi täze iş orunlarynyň döredilmegine getirer. Hereket edýän daýhan hojalyklarynyň maddy-tehniki binýadyny berkitmek, olary döwlet tarapyndan goldamak boýunça işler welaýat häkimlikleri tarapyndan giň gerimler bilen alnyp barylmalýdyr. Munuň üçin, daýhan hojalyklaryny ösdürmeklige zerur serişdeler gönükdiriler.

Obalarda, şäherçelerde çörek, et we süýt önümlerini öndürýän kiçi kärhanalaryň täzelerini gurmak işi ýola goýlar. Munuň özi ilaty azyk önümleri bilen üpjün etmegiň derejesini ýokarlandyrmaga we önümleriň görnüşlerini artdyrmaga, şeýle hem kiçi we orta telekeçiligiň ösmegine we täze iş orunlarynyň döremegine mümkinçilik berer.

Türkmenistanyň welaýatlarynyň we Aşgabat şäheriniň durmuş-ykdysady ösüşiniň 2008-2012-nji ýyllar üçin maksatnamalarynyň we «Türkmenistanyň Prezidentiniň obalaryň, şäherçeleriň, etraplardaky şäherleriň we etrap merkezleriniň ilatynyň durmuş-ýaşaýyş şertlerini özgertmek boýunça 2020-nji ýyla çenli döwür üçin Milli maksatnamasyny» amala aşyrmak ýurdumyzda gurluşyk toplumyny ýokary depginlerde ösdürmegi talap edýär. Türkmenistanyň öndüriji güýçleriniň ösüş geriminiň giňelmegi bilen ýurtda bar bolan gurluşyk materiallaryny tygşytly ulanmak we olaryň binýadynda zerur bolan gurluşyk harytlaryny öndürmek uly ähmiýete eýe bolýar. Türkmenistanyň ähli künjeklerinde gurluşyk-gurnama işleriniň güýçli depginlerde alnyp barylmagy tehniki taýdan berk üpjün edilen, ösen gurluşyk edaralaryny döretmek zerurlygyny ýüze çykarýar. Şunuň netijesinde, ýurduň gurluşyk edaralarynyň sany we kuwwatlyklary artar, täze iş ýerleri dörediler. Uly desgalaryň gurluşygyna daşary ýurt gurluşyk edaralary we hususy eýeçilikdäki milli kärhanalar gatnaşdyrylar. Bu bolsa, desgalaryň gurluşyklarynyň ýokary hilli bolmagyna düýpli täsirini ýetirer.

Şunuň bilen baglylykda, gurluşyk toplumynda şu işler amala aşyrylar:

gurluşyk toplumynda bar bolan pudagara we sebitara arabaglanyşyklary kämilleşdirmek;

düýpli gurluşykda we gurluşyk materiallary senagatynda ösen tehnologiýalary we innowasiýalary ulanýan edara-kärhanalary döretmek;

gurluşyk toplumynda dürli eýeçilik görnüşlerine daýanyp ösýän uly möçberli korporatiw häsiýetli gurluşyk kompaniýalaryny döretmek;

gurluşyk işjeňligini we gurluşyk materiallary senagatynda kiçi we orta telekeçiligi giňden ösdürmeklige ýola goýmak;

gurluşyk toplumynda döwrebap dolandyryjy menejerleri taýýarlamak we gaýtadan taýýarlamak işini döwrebaplaşdyrmak;

daşary ýurt import önümleri bilen bäsleşige ukyply gurluşyk materiallaryny, konstruksiýalary öndürmeklige guramagy dowam etdirmek;

gurluşyk materiallaryny, önümlerini we konstruksiýalaryny öndürmekde çykarylýan maddy, energiýa we zähmet serişdeleriniň tygşytlanylmagyny gazanmak;

toplumda hojalyk işjeňligini alyp barýan ähli hojalyk birlikleri üçin deň ykdysady şertleri döretmek;

düýpli maýa guýumlary özleşdirmegiň dowamlylygyny kemeltmek;

gurluşyk pudagynda we gurluşyk toplumy bilen baglanyşykly pudaklarda goşmaça iş ýerlerini döretmek.

Milli maksatnama boýunça 2020-nji ýylda gurluşyk toplumyny bellenen ugurlarda ösdürmek üçin 5932,2 mln manat möçberde düýpli maýa goýumlaryny gönükdirmek meýilleşdirilýär.

Ykdysadyýetiň durnukly ösüşi we ilatyň ýaşaýyş-durmuş derejesi ýurtda döwrebap ulag we aragatnaşyk ulgamynyň emele getirilmegine berk bagly bolup durýar. Şu nukdaýnazardan 2016-2020-nji ýyllarda ulag we aragatnaşyk toplumynyň ösüşini gazanmaklyk göz önünde tutulýar. Bu döwürde halkara ylalaşyklarynyň çäklerinde bitewi ulag giňişligini döretmek işini tamamlamak, halkara ulag hyzmatlarynyň bazarlarynda üstaşyr gatnawlaryň, multimodal usulda ýük daşamagyň mümkinçiliklerinden peýdalanmagyň netijeliligini düýpgöter ýokarlandyrmak göz önünde tutulýar.

2016-2020-nji ýyllarda ýurduň awtomobil ýol ulgamynyň ösüşi Aziýa ulag giňişligini döretmäge işeňňir gatnaşmak we üstaşyr gatnawlaryň mümkinçiliklerini ulanmak bilen, Türkmenistanyň milli bähbitlerini göz önünde tutup, goňşy döwletler bilen hyzmatdaşlygy ösdürmek boýunça çäreler amala aşyrylar. Awtomobil ýol ulgamynda iri döwlet taslamalaryna Serdar-Etrek-Güdürolum, Mary-Serhetabat, Tejen-Sarabs, Türkmenbaşy-Bekdaş-Gazagystan (döwlet serhedi), Türkmenabat-Görogly-Daşoguz. Güdürolum-Gumdag we beýleki gaty örtükli ýollaryň durkuny täzelemek işleri degişli bolar.

2016-njy ýyldan 2020-nji ýyla çenli döwürde, hyzmatlaryň hilini we görnüşlerini artdyrmagyň, eýeçiligiň görnüşine garamazdan bäsleşik esasyda edara we şahsy taraplary işe çekmek arkaly, bazaryň gerimini giňeltmegiň hasabyna, ilat üçin iň amatly şertler döredilip, şäherara we halkara ýolagçy gatnawynyň kämil ulgamy emele getiriler.

Milli maksatnamanyň durmuşa geçirilýän döwründe täze demir ýollaryny gurmak we hereket edýänlerini abatlamak işleri boýunça taslamalar amala aşyrylar. Bu döwürde «Atamyrat-Tagtabazar», «Tejen-Babadaýhan» demir ýollarynyň gurluşygy alnyp barlar. Ýokary tizlik bilen ýöreyän otlular üçin demir ýoluň ilkinji bölekleri ulanmaga berler.

Täze demir ýol ugurlarynyň işe girizilmegi, şol sanda «Demirgazyk-Günorta» halkara demir ýolunyň ulanylmaga berilmegi daşary ykdysady gatnaşyklary has-da giňelder we ýükleri daşamagyň dowamlylygyny we çykdajylaryny azaltmaga mümkinçilik berer.

Deňiz ulagy boýunça deňiz ýolagçy gämileri, tankerler we gury yük daşajyklar bilen doly üpjün edilen we häzirki zaman tehnikasy bilen enjamlaşdyrylan milli deňiz flotuny döretmek göz önünde tutulýar.

2017-nji ýyldan 2020-nji ýyla çenli döwürde gury ýükler üçin 112 mün

inedördül metr meýdanly, uzynlygy 320 metr bolan 2 gämi duralga ýeriniň we 56 müň inedördül metr meýdanly, uzynlygy 160 metr bolan ürgün ýükler üçin 1 gämi duralga ýeriniň, 112 müň inedördül metr meýdanly, uzynlygy 320 metr bolan 2 gämi duralgaly konteýner terminalynyň, polipropilen ammarynyň önünde polipropilen ýüklemek üçin gämi duralgasynyň gurluşygyny we Türkmenbaşy Halkara deňiz menziliň we täze dörediljek Türkmen söwda deňiz flotunyň edara binalarynyň gurluşygyny amala aşyrmak meýilleşdirilýär.

Deňiz gämilerinde ýük daşamagyň we olara hyzmat etmegiň möçberleriniň artmagy, şeýle hem Ýewropa-Kawkaz-Merkezi Aziýa ugrunyň ähmiýetiniň ýokarlanmagy bilen baglylykda, iri halkara ýük we ýolagçy gatnaw merkezi bolan Türkmenbaşy deňiz duralgasy bilen bir hatarda, Garabogaz, Hazar şäherlerinde, Ekerem şäherçesinde häzirki zaman tehnologiýasy bilen doly abzallaşdyrylan deňiz duralgalary dörediler.

2016-2020-nji ýyllarda Türkmenistanyň howa ulagynyň tehniki binýady uçarlaryň täze görnüşleri bilen doly üpjün ediler. Syýahat desgalarynyň we milli taryhy ýadygärlikleriň has gelim-gidimli bolmagy üçin uçarlaryň deňişli görnüşlerini satyn almak meýilleşdirilýär.

Howa ulagynyň öndebaryjy tehnologiýasyny ulanmak we olary ösdürmek, esasan, howa gämilerini, şeýle hem, ýükleri kabul etmekde we olary müşderilere ýetirmekde, logistiki ulgamlary ulanmak bilen ýolagçylara hyzmat etmek arkaly amala aşyrylar.

Amatly maýa goýum şertleriniň döredilmeginiň hasabyna ulag toplumynyň ähli esasy serişdeleri tazelener, önümçilikde öndebaryjy tehnologiýalar ornaşdyrylar. Ulagyň ähli görnüşleri sazlaşykly işlar we intermodal gatnawlaryň ulag-logistiki merkezleriniň ulgamy dörediler. Şunlukda, Türkmenistanyň üstünden geçýän ýükleriň möçberi artdyrylar, goňşy döwletler bilen daşary söwda gatnaşyklarynyň artmagyna ýol açylar, syýahatçylygyň ösmegine ýardam ediler. Bu bolsa öz nobatynda sebitleriň ösüşine oňaly täsirini ýetirer we olaryň durnukly ykdysady ösüşini üpjün edre.

Bu işleriň durmuşa geçirilmegi 2020-nji ýylda şu aşakdaky netijeleri gazanmaga mümkinçilik berer:

ýük daşamagyň tizligini 15-20% artdyrmaga;

ýerli ýük gatnadyjylaryň we ýurduň ulag ugurlarynyň bäsleşige ukyplylygyny ýokarlandyrmaga;

ulag ulgamynda we ulag bilen baglanyşykly pudaklarda goşmaça iş orunlaryny döretmäge;

Türkmenistandan üstaşyr geçirilýän ýükleriň möçberini we olardan gelýän girdejileri 2-3 esse artdyrmaga.

Türkmenistanyň çuňňur hormatlanýan Prezidenti aragatnaşyk we telekommunikasiýa pudagynyň ösdürilmegine aýratyn üns berýär. 2016-2020-nji ýyllarda ýurdumyzyň aragatnaşyk ulgamyna dünýä tejribesiniň we öndebaryjy tehnologiýalaryň ornaşdyrylmagy dowam etdiriler. Türkmenistanyň milli aragatnaşyk emeli hemrasynyň hyzmatlaryndan peýdalanylar.

Elektron kommunikasiýasynda hyzmatlaryň dürli görnüşleri peýda bolar. Edaralar, kärhanalar tarapyndan maglumatlary we habarlary alyşmak üçin elektron

poçtasyndan giňden peýdalanylýar. 2020-nji ýyla çenli telefon aragatnaşyk ulgamynyň uzynlygy 7040,8 km artar, stansionar mobil telefonlaryň sany 134 müň belgi, ykjam telefonlaryň sany 660 müň belgi köpeler.

Geljekde tiz kompýuter aragatnaşygy giň ýol alar. Ony ulanyjylara sebitleýin, milli we halkara çeşmelerinden maglumatlaryň toplumy, bank amallaryny amala aşyrmak, söwdalara gatnaşmak teklipleri ediler. Döwletiň we telekeçiligiň kompýuter tilsimatly ulgamlary öz müşderilerine maglumatlary we interaktiw amallary geçirmek üçin elýeterli Internet hyzmatlaryny hödürlerler. 2020-nji ýylda ilatyň Internete bolan islegi doly kanagatlandyrylar.

Daşary söwda ulgamynda Türkmenistan halkara hyzmatdaşlygynyň ösdürilmegine gönükdirilen çäreleriň giň toplumyny durmuşa geçirer.

Ortaça 2016-2020-nji ýyllarda Türkmenistanyň daşary söwda dolanyşygy 37,9 mlrd amerikan dollaryna barabar bolar diýlip çaklanylýar. Şunda eksportuň möçberi 22,87 mlrd amerikan dollaryna, importuň möçberi 15,1 mlrd amerikan dollaryna deň bolar.

Durmuş pudaklarynyň maddy-tehniki taýdan ösüşi, esasan, welaýatlarda «Türkmenistanyň Prezidentiniň obalaryň, şäherçeleriň, etrapdaky şäherleriň we etrap merkezleriniň ilatynyň durmuş-ýaşayyş şertlerini özgertmek boýunça 2020-nji ýyla çenli döwür üçin Milli maksatnamasyna» laýyklykda üpjün ediler. Şu döwürde ýurduň paýtagty Aşgabat şäherinde ilatyň ýaşayyş-durmuş şertleri dünýäniň ösen ýurtlarynyň derejesine ýetiriler.

2016-2020-nji ýyllarda dünýäniň ösen ýurtlarynyň derejesine laýyk gelýän bilim ulgamyny döretmekligi üpjün etmek maksat edilip goýulýar.

Bu döwürde ösüp gelýän ýaş nesliň döwrebap terbiýe we bilim almagy üçin, mekdebe çenli çagalar edaralarynyň işiniň kämilleşdirilmegi mundan beýläk hem dowam etdiriler.

Umumybilim berýän mekdepler halkara standartlarynyň derejesine ýetiriler, umumy orta bilimiň hili ýokarlandyrylar, okuw tejribelerinde interaktiw usullar we maglumatlar tehnologiýasy ulanylýar, mugallymlar we okuwçylar üçin elektron okuw kitaplary we esbaplary işlenip düzüler.

Başlangyç, orta, orta hünärmen we ýokary okuw mekdepleri bilim, medeniýet, ylym we täze tehnologiýalar merkezi hökmünde ösdüriler, ýaşlary ahlak we watançylyk ruhunda terbiýelemegiň usullary we görnüşleri kämilleşdiriler.

Zähmet bazarynda ýokary hünärli işgärlere bolan islegler öwrenilip, hünärmenlik ulgamyny döwrebap ösdürmek işi dowam etdiriler.

Özgertmeler, hususyýetçilik gatnaşyklaryny kämilleşdirmek, bilimi döwlet tarapyndan karzlaşdyrmagyň hasabyna ösdürmek, durmuş ýagdaýlaryny göz önüne tutmak bilen okaýanlara karz serişdelerini bermegi giňeltmek möhüm häsiýete eýe bolar.

Göz önüne tutulan çäreleriň netijesinde ýaşlara üznüksiz bilim bermäge gönükdirilen milli bilim modeli emele geler. Bilimiň hili artar, bu bolsa ýurduň ýaşlarynyň hünär taýdan ösmegine ýardam eder. Türkmenistanyň ösüp barýan ykdysadyýeti ýokary hünärli işgärler bilen doly üpjün ediler. Bilim Türkmenistanyň ykdysadyýetiniň ösmeginiň we bäsleşige ukyplylygynyň ýokarlanmagynyň kuwwatly şerti bolup hyzmat eder.

Döwletiň ylym ulgamyny ösdürmek boýunça alyp barýan syýasaty ýurduň ylym we tehnika babatyndaky ýagdaýyny düýpli özgertmekden, ony ösüşiň hil taýdan täze, dünýä derejesine çykarmakdan, ylmy barlaglaryň we tehniki oýlap tapýşlaryň netijeliligini ýokarlandyrmakdan, olary döwletiň we jemgyýetiň wajyp meselelerini çözmäge gönükdirmekden ybarat bolar.

2020-nji ýyla çenli döwürde ýurdumyz boýunça Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasynyň garamagyndaky ylmy edaralary hasaba almak bilen, hereket edýän 28 sany ylmy edaranyň hem-de 18 sany ýokary okuw mekdebiniň hemmesinde aspirantura bölümleri hereket eder. Munuň özi ýurdumyzyň ykdysadyýetiniň ähli pudaklaryny ylmy esasyda ösdürmeklige mümkinçilik döreder.

Saglygy goraýyşda şu aşakdaky ugurlar boýunça çäreler göz önünde tutulýar:

saglygy goraýyş gulluklaryny ygtybarly maliýeleşdiriş çeşmelerini döretmek we olaryň ykdysady taýdan netijeliliginiň täze usullaryny gözlemek;

ilatyň saglygyny ätiýaçlandyryş ulgamynyň kämilleşdirilmegini hem-de Türkmenistanda 2016-njy ýyldan saglygyň hökmany ätiýaçlandyrmasyynyň girizilmegini ýola goýmak;

derman üpjünçiligini mundan beýläk-de gowulandyrmak üçin düýpli ýardam bermek;

ilatyň, bejeriş-öňüni alyş we dermanhana edaralarynyň talaplaryny we isleglerini öwrenmekligiň esasynda derman serişdelerini we lukmançylyk maksatly önümleri ýurdumyzda öndürmekligiň ileri tutulýan ugurlaryny kesgitlemek;

önümçilik işine öňdebaryjy tehnologiýalary ornaşdyrmak arkaly Türkmenistanda öndürilýän derman serişdeleriniň we lukmançylyk maksatly önümleriň bäsdeşlige ukyplylygyny ýokarlandyrmak;

ylmy edaralarda ýerli çig maldan täze derman serişdelerini öndürmek boýunça hem-de Türkmenistanyň derman öndürýän kärhanalarynda olaryň senagat önümçiligini üpjün etmek üçin innowasion häsiýetli ylmy barlaglary alyp barmak.

Keselleriň öňüni almak, sagdyn durmuş ýörelgesini wagyz etmek we höweslendirmek, saglygy goraýşa çekilýän maýa goýumlarynyň möçberlerini artdyrmak hem-de ýurduň saglygy goraýyş ulgamynyň netijeliligini dünýäniň ösen döwletleriniň derejesine çenli ýokarlandyrmak boýunça çäreleri durmuşa geçirmek arkaly Türkmenistanyň saglygy goraýşyny ösdürmekligiň 2020-a çenli döwür üçin maksatnamasynyň üstünlikli amala aşyrylmagy, milletiň saglygynyň düýpli pugtalanmagyna mümkinçilik berer.

2016-2020-nji ýyllarda halkara medeni hyzmatdaşlygyň işjeň ösdürilmegi Türkmenistanyň özboluşly milli medeniýetiniň mertebesiniň halkara medeni giňişliginde has-da ösmegine ýardam berer. Milli medeni mirasyň ösdürilmegi Türkmenistanyň ykdysadyýetine maýa goýumlaryny çekmek, söwda gatnaşyklaryny giňeltmek, syýahatçylyk pudagyny ösdürmek üçin özüne çekliji, özara bähbitli we ygtybarly şertleri döreder.

Bu ýyllarda Türkmenistanda bedenterbiýäni we sporty ösdürmekligiň maksatnamasynyň üstünlikli durmuşa geçirilmegi milletiň saglygynyň berkidilmegine, bedenterbiýäniň we sportuň özüne çekijiliginiň ýokarlandyrylmagyna (aýratyn-da, ösüp gelyän ýaş nesliň arasyda), zähmete ukyply ýaşdaky ilatyň zähmet öndürijiliginiň düýpli artdyrylmagyna ýardam eder.

Türkmenistanda bedenterbiýäni we sporty ösdürmegiň maksatnamasynyň maliýeleşdirilişini şu aşakdaky maliýe çeşmeleriniň hasabyna amala aşyrmak göz önünde tutulýar:

Türkmenistanyň Merkezleşdirilen we ýerli býujetleriniň serişdeleriniň;

býujetden daşary serişdeleriniň, şol sanda bedenterbiýe we sport edaralarynyň hususy serişdeleriniň;

banklaryň karz serişdeleriniň, jemgyýetçilik guramalarynyň serişdeleriniň;

Türkmenistanyň kanunçylygynda gadagan edilmeýän beýleki maliýe çeşmeleriniň.

Döwletiň syýahatçylyk baradaky syýasatynyň esasy maksady Türkmenistanda halkara ülnülerine laýyk gelýän, dürli syýahatçylyk hyzmatlaryna halkyň isleglerini kanagatlandyrmaga ukyply häzirki zaman syýahatçylyk ulgamyny döretmekden ybarat bolup durýar. Syýahatçylygy ösdürmegiň 2020-nji ýyla çenli maksatnamasy toplumlaýyn we innowasion häsiýetlere eýe bolup, onuň durmuşa geçirilmegi syýahatçylyk ulgamynda emele gelýän häzirki zaman bazar gatnaşyklarynyň ýokary galýan döwründe türkmen milli syýahatçylyk hyzmatlarynyň özüne çekijiligini ýokarlandyrmaga, ýurduň syýahatçylyk pudagyny ykdysadyýetiň girdejili bölegi hökmünde netijeli we bäsdeşlige ukyply edip guramaga, Türkmenistanyň syýahatçylygyň öňde baryjy dünýä bazaryna içgin aralaşmagyna amatly şertleri döretmäge, Türkmenistanyň sebitde we dünýäde uly we abraýly syýahatçylyk we dynç alyş-sagaldyş merkezleriniň birine öwürilmegine ygtybarly ýardam bermäge gönükdirilendir.

Bu döwürde Türkmenistanyň Prezidentiniň başlangyjy bilen döredilen «Awaza» milli syýahatçylyk zolagyny, gadymy Nusaýyň, Merwiň, Köneürgenjiň ýadygärliklerini, Köpetdagyň we Köýtendagyň ajaýyp ýerlerini, Garagum çöllüginä öz içine alýan giň göwrümlü syýahatçylygyň ugurlarynyň 125-i işlenip düzülip, syýahatçylara hödürlener.

Tebigaty gorap saklamak we dikeltmek baradaky wezipeler bu maksatnamanyň ähli tapgyrlarynda durmuşa geçiriler hem-de şu aşakdakylary göz önünde tutar:

daşky gurşawy goramak babatynda kanunçylyk binýadyny kämilleşdirmek we tebigaty goraýyş kanunçylyklarynyň berjaý edilişine gözegçilik etmek;

ekologiki meseleler babatynda halkara hyzmatdaşlygyny berkitmek we ösdürmek;

haýwanat we ösümlük dünýäsini, daşky gurşawy goramak, çölleşmegiň önüni almak we tebigy baýlyklary maksadalaýyk ulanmak babatdaky düýpli barlaglary ösdürmek;

daşky gurşawyň ýagdaýyna döwlet gözegçiligini güýçlendirmek;

goraghana ulgamlaryny halkara standartlaryna laýyk getirmek;

baýlyklary gorap saklaýan tehnologiýalary durmuşa ornaşdyrmak;

önümçilik we durmuş galyndylaryny gaýtadan işlemekligiň we ony önüme öwürmekligiň möçberini yzygiderli ýokarlandyrmak;

hojalyk işleriniň (ulag ýollary, gaz-nebit geçirijileri, elektrik ulgamlary gurlanda) barşynda tebigatyň birewiligini gorap saklamak we dikeltmek;

Hazar deňziniň we oňa golaý çäkleriň hapalanmagynyň önüni almak.

1. Milli strategiýanyň 2021-2030-njy ýyllarda maksady, wezipeleri we ýörelgeleri

Milli strategiýanyň Baş maksady ykdysadyýetiň ähli pudaklarynyň zähmet öndürijiligini, ilatyň pul girdejilerini we ýaşaýyş-durmuş şertlerini dünýäniň in ösen döwletleriniň derejesine ýetirmäge ukyply durmuş-ykdysady ulgamyny döretmekden we onuň durnukly ösüşini üpjün etmekden ybaratdyr.

2021-2030-njy ýyllarda ýurdumyzyň umumy döwlet strategiýasynyň mazmuny we ugurlary täze belentliklere göteriler we esasan şulary öz içine alar:

durnukly ykdysady ösüşi gazanmaga dowam etmegi, ösüşiň hil taýdan täze mazmunyny üpjün edýän şertleri döretmegi, ýurduň bar bolan ykdysady kuwwatlyklaryny netijeli ulanmaga;

milli ykdysadyýetiň düzüminiň diwersifikasiýalaşdyrylmagyny yzygiderli we ýokary depginlerde amala aşyrmaga, onuň köpugurly maksatlara gönükdirilmegini we dünýä derejesinde öz ornuny eýelemegini gazanmaga, innowasion häsiýetli ösüşiň üsti arkaly ykdysadyýetiň netijeliligini ýokarlandyrmaga;

ýurduň önümçilik-ykdysady kuwwatlyklaryny ýokary derejelerde ulanmaga we ilatynyň iş bilen doly üpjünçiligini gazanmaga;

ýurduň ykdysadyýetiniň dünýä hojalygyna ygtybarly, amatly ugurlarda we ýokary netijeli utgaşdyrylmagyny üpjün etmegi;

halkyň maddy hal-ýagdaýyny we ýaşaýyş-durmuş şertlerini dünýäniň ykdysady taýdan in ösen döwletleriniň derejesine ýetirmegi we durnukly saklamaga;

milleti ruhy-ahlak we aň-düşünje taýdan kämilleşdirmegi;

saglygy goraýyşy, bilimi, ylmy, medeniýeti, sporty, syýahatçylygy ösdürmegi dowam etmegi, türkmen halkynyň milli-medeni gymmatlyklaryny gorap saklamaga we geljek nesillere ýetirmegi;

ähli bar bolan tebigy we oba hojalyk serişdelerini tygşytly we rejeli ulanmaga we daşary gurşawyň ekologiki ýagdaýyny goramaga we has-da baýlaşdyrmaga.

II. Türkmenistanyň ykdysadyýetiniň uzakmöhletleýin strategiki ösüş syýasaty

1) Makroykdysady ösüş. 2021-2030-njy ýyllarda döwletiň ykdysady syýasatynyň ileri tutulýan ugurlary aşadaky bolar diýip çaklanýar:

ýurduň esasy makroykdysady görkezijileriniň ösüşini kadalaşdyrmakda döwletiň ornuny täze, ýokary hilli derejelere, usullara we mazmuna ýetirmek, ykdysadyýeti dolandyrmaklygy kem-kemden erkinleşdirmek, döwlet kadalaşdyrmasynyň usullaryny yzygiderli kämilleşdirmek;

Türkmenistanyň ýokary depginli we durnukly ösüşini üpjün edýän ileri tutulýan ugurlary we pudaklary saýlap almak, depginli ösdürmek;

ösen ykdysadyýetiň düzümini döretmek, ýokary depginli ösüşde tehnologiýalaryň, innowasiýalaryň goşandygyny ýokarlandyrmak;

Türkmenistanyň ykdysadyýetiniň ýokary hilli bazar we önümçilik ulgamyny döretmek, ösen tehnologiýalara daýanýan hyzmat ulgamynyň oňyn ösüşini gazanmak;

işjeňligiň bäsleşige ukyply görnüşleriniň ösüşini üpjün etmek;

ösen bazar usullaryny we gurallaryny, işewürligi ýöretmekligi dolandyrmagyň we guramagyň öňdebaryjy usullaryny ulanmak;

bar bolan tebigy we önümçilik serişdelerini ulanmagyň netijeliligini ýokarlandyrmak;

ykdysadyýetiň ähli ugurlarynda we pudaklarynda zähmet öndürijiligini we esasy serişdeleriň önüm berijiligini dünýäniň ösen döwletleriniň derejesine ýetirilmegini gazanmak;

ykdysadyýetiň döwlete dahylsyz böleginiň ýurduň JIÖ-indäki paýyny yzygiderli ýokarlandyrmak;

JIÖ-iň ahyrky ulanylyşyny oňyn derejelerde alyp barmak, içerki islegiň derejesini ýokarlandyrmak, esasy maýanyň we arassa eksportuň toplanmak derejesini amatly ýagdaýlara getirmek we saklamak.

Uzak möhletleýin geljekde milli ykdysadyýetiň düzüminiň diwersifikasiýalaşdyrylmagyny ýokary depginlerde üpjün etmek, onuň köpugurly maksatlara gönükdirilen bolmagyny we dünýä derejesinde öz ornuny eýelemegini gazanmak, innowasion häsiýetli ösüşiň netijeliligini ýokarlandyrmak babatynda strategiki ýörelgäniň çäklerinde şu wezipeleri amala aşyrmak göz önünde tutulmalydyr.

innowasion we ösen tehnologiýa önümçilikleri we hyzmatlary ösdürmek, esasy önümçilik serişdeleriniň hil taýdan ýokarlanmagyny we ulanylmagyny üpjün etmek, adam «maýasyny» ulanmagy kämilleşdirmek;

döwlet tarapyndan innowasion häsiýetli taslamalary amala aşyrmaga degişli höweslendirmeleri üpjün etmek;

ösen milli ykdysady ulgamyň degişli derejedäki institusional üpjünçiligini döretmek;

maglumat tehnologiýalarynyň we telekommunikasiýa ulgamynyň ykdysadyýetiň ähli basgançaklarynda sazlaşykly ulanylmagyny gazanmak.

Ýurduň önümçilik-ykdysady kuwwatyny ýokary derejelerde ulanmak we ilatyň iş bilen doly meşgullanmagyny gazanmak boýunça strategik ýörelgäniň çäklerinde şu wezipeleri amala aşyrmak göz önünde tutuldy:

ýurduň bar bolan tebigy serişdelerini we zähmet serişdelerini doly we rejeli peýdalanmak;

hereket edýän önümçilik we hyzmat pudaklarynyň kuwwatlyklaryny ýokary netijeli ulanmak;

ýurduň JIÖ-niň pudaklaýyn we önümçilik düzüminde, dünýä bazarlarynyň isleglerini öwrenmek arkaly, ykdysady taýdan bähbitli önümleriň, işleriň we hyzmatlaryň iň amatly görnüşleriniň paýyny düýpli artdyrmak;

ýokary goşulan gymmaty bolan, bäsleşige ukyply harytlaryň we hyzmatlaryň hasabyna ýurduň eksport kuwwatyny artdyrmak, Turkmenistan için geljegi uly bolan daşary ýurt bazarlarynyň gerimini giňeltmek;

hyzmatlar, ulag we kommunikasiýa ulgamlarynda dünýä bazarlaryna çykmagy amatly ugurlar boýunça gazanmak.

Ähli bar bolan tebigy we önümçilik serişdelerini tygşytly we rejeli ulanmak, daşky gurşawyň ekologiki ýagdaýyny gorap saklamak we geljek nesil barada

aladalanmak babatynda strategiki ýörelgeleri amala aşyrmakda şu wezipeleri çözmeklik göz önünde tutulýar:

döwletiň milli ekologiki howpsuzlygyny üpjün etmek, ýurduň iri halkara ekologiki taslamalaryna işjeň gatnaşmagyny ýola goýmak, Türkmenistanyň çöllük we daglyk ýerlerini bagy-bossanlyga öwürmek boýunça işleri ýokary hilli alyp barmak;

ykdysaýetiň we ekologiýanyň arabaglanyşygynyň berkemegini üpjün etmek, ekologiki taýdan arassa önümçilikleri göz önünde tutýan ykdysady ulgamlary döretmek, ykdysadyýetiň tebigaty gorýan, önümçilik tehnologiýalarynyň serişde tygşytlaýan we innowasion nusgalaryna geçilmegini gazanmak;

tebigy baýlyklary ulanmakda ylmy taýdan esaslandyrylan döwrebap çemeleşmeleri giňişleýin ulanmak, ikinji derejeli serişdeleriň we önümçilik galyndylarynyň gaýtadan ulanylmagyny we howpsuz usullar bilen ýok edilmegini üpjün edýän tehnologiýalary giň gerimlerde durmuşa ornaşdyrmak;

geljekki nesiller üçin köpugurly ätiýaçlyk gorlaryny döretmek we saklap galmak, Türkmenistanyň milli baýlyklaryny köpeltmek babatynda işleri giňişleýin ýola goýmagy dowam etdirmek;

geljek nesliň ýokary hilli intellektual ösüşi üçin şertleri döretmek we ulatyň watany, ýurduň tebigatyny gözünüň göreji ýaly gorap saklamagyny goldamak.

2) Maýa goýum işjeňligi. Ykdysady strategiýanyň bu ugrunda ýurdumyzda amatly maýa goýum şertleri dörediler, Türkmenistanyň maýa goýum goýmak babatynda özüne çekijiligini ygtybarly derejelerde saklamak üçin degişli çäreler geçiriler. Maýa goýumlar milli ykdysadyýetiň innowasion häsiýetli ösüşine gönükdiriler. Şunda, maýa goýumlarynyň maliýe çeşmelerini diwersifikasiýalaşdyrmak we kämilleşdirmek, gazna bazaryny döretmek. daşary ýurt maýadarlarynyň goýumlaryny çekmek syýasatyň ileri tutulýan ugurlary bolmagynda galar.

Şular maýa goýum syýasatynyň esasy maksatlary bolar:

ykdysadyýetiň pudaklarynyň maliýe ýagdaýlaryny we maýa goýum ukyplylygyny berkitmek boýunça çäreleri yzygiderli durmuşa ornaşdyrmak;

ykdysadyýete gönükdirilýän maýa goýumlarynyň maliýe binýadyny kämilleşdirmek boýunça işleri dowam etdirmek we netijeli hojalyk usulyny döretmek we ýokary depginlerde amala aşyrmak, daşary ýurt maýa goýumlarynyň çekilýän ugurlaryny diwersifikasiýalaşdyrmak we ýurduň ileri tutulyp ösdürilýän ugurlaryna gönükdirmek;

maýa goýumlarynyň düzüminde hususy eýeçiligiň we telekeçileriň serişdeleriniň paýyny düýpgöter artdyrmak, döwlet maýa goýumlarynyň esasy bölegini ýaşaýyş-durmuş ulgamlarynyň ösüşine gönükdirmek;

ykdysadyýete gönükdirilen maýa goýumlarynyň netijeliligini ýokarlandyrmak;

maýadarlaryň, ilkinji nobatda bolsa, ýerli maýadarlaryň sanyny we goýýan maýa goýumlarynyň möçberlerini artdyrmak;

innowasiýa, ylma, bilime, maliýe ulgamyna, hyzmatlara we kommunikasiýalara maýa goýumlaryny gönükdirmegiň döwrebap usulyny döretmek;

düýpli maýa goýumlarynyň ýurduň geljegi uly bolan ugurlaryna we pudaklaryna gönükdirilmegini we netijeli özleşdirilmegini gazanmak, uzak möhletli innowasion taslamalara maýa goýumyny goýmagyň mümkinçiliklerini artdyrmak.

Milli strategiýanyň bu tapgyrynda şu wezipeleri amala aşyrmak göz önünde tutulýar:

girdejileriň düzüminde maýa toplamagyň we sarp edişiň iň amatly gatnaşygyny üpjün etmek, bu gatnaşygy ösen döwletleriň derejesine ýetirmek;

innowasion ösüşe maýa goýum goýulmagy üçin ýeňillikleri döretmek;

täze iş orunlaryny döretmegi göz önünde tutýan uly möçberlerdäki maýa goýum taslamalaryny döwlet tarapyndan goldamak;

maýa goýum syýasatynda ýurduň sebitleriniň öndüriji güýçleriniň gyradeň ösüşine gönükdirilýän maýa goýumlaryň paýyny ýokarlandyrmak;

daşary ýurt maýa goýumlaryny innowasion we ösen tehnologiýaly pudaklaryň döredilmegine we ösdürilmegine gönükdirmek;

maýa goýum taslamalarynyň ýokary netijeliliginiň girewi hökmünde, gazna bazarlaryny döretmek we ösdürmek.

3) Daşary ykdysady syýasat. Ýurduň ykdysadyýetiniň dünýä hojalygyna ygtybarly, amatly ugurlarda we ýokary netijeli utgaşdyrylmagyny üpjün etmek babatynda strategiki maksady amala aşyrmak boýunça şu wezipeleri çözmek zerurlygy ýüze çykýar:

döwlet tarapyndan ýokary depginli we durnukly daşary ykdysady syýasaty alyp barmak, jemgyýetçilik ösüşiniň ähli ugurlarynda daşary ykdysady hyzmatdaşlygy işjeň ýola goýmak;

ýurduň syýasy we durmuş durnuklylygy babatynda gazanylan üstünlikleri saklamak, Türkmenistanyň parahatçylyk söýýän, baky Bitarap ýurtdugyny dünýä derejesinde ykrar edilmegini gazanmak;

Türkmenistanyň uly halkara guramalaryna, birleşiklere we şertnamalara işjeň gatnaşmagyny yzygiderli alyp barmak;

Türkmenistanyň dünýäde öz mynasyp ornuny tapmagyna gönükdirilen halkara kongressleriniň, forumlarynyň, simpoziumlarynyň, maslahatlarynyň, sergileriniň, ýarmakalarynyň geçirilmegini yzygiderli dowam etdirmek.

Ýokary depginli ykdysady ösüş geljekde Türkmenistana işjeň daşary syýasaty alyp barmaga itergi berer. Türkmenistanyň daşary syýasaty bu döwürde ykdysadyýeti tehnologiýa we innowasion häsiýetde döwrebaplaşdyrmaga, tize iş orunlaryny döretmäge, zähmet öndürijiligini ýokarlandyrmaga, salgyt serişdeleriniň gelip gowuşmagyny köpeltmäge, bazar ulgamyny gowulandyrmaga we döwletiň ösüşiniň hil taýdan çaltlandyrylmagyna gönükdiriler.

Bu döwürde ýurdumyzyň halkara hyzmatdaşlyk we daşary ykdysady gatnaşyklar babatynda ösüşiniň esasy wezipeleri şular bolar:

«açyk gapylar» syýasatyny alyp barmagyň netijesinde, açyk ykdysadyýeti döretmekligi dowam etdirmek we ýurduň dünýä hojalyk ulgamyna amatly ugurlar bilen aralaşmagyny üpjün etmek;

ikitaraplaýyn bähbitli hyzmatdaşlygyň ähli ugurlary boýunça daşary ykdysady gatnaşyklaryň gerimini giňeltmek;

daşary ykdysady işjeňligiň ähli görnüşlerini ösdürmekligi erkinleşdirmek;
transmilli kompaniýalary we iri firmalary döretmek we ösdürmek babatynda işleri alyp barmak;

dünýäniň ösen gazna biržalary bilen arabaglanyşyklary ýola goýmak we gymmatly kagyzlaryň halkara bazarlaryny döretmek;

Türkmenistanyň strategiki hyzmatdaşlary bolan ýurtlar bilen daşary ykdysady gatnaşyklary has-da jebisleşdirip alyp barmak;

daşary sowda ulgamyny, maglumat-marketing hyzmatlarynyň döwrebap ulgamlaryny we elektron söwdasyny ösdürmek we bütindünýä telekommunikasiýa ulgamlaryndan amatly peýdalanmak;

ulag pudagyny mundan beýläk-de ösdürmek, ýurduň harytlarynyň dünýä bazarlaryna dürli ugurlarda amatly şertlerde çykarylmagyny gazanmak;

ykdysadyýetiň döwlete dahylsyz böleginiň harytlarynyň eksportunyň paýyny yzygiderli artdyrmak üçin şertleri döretmek;

ykdysady forumlara, halkara sergilerine we ýarmarkalaryna we halkara maksatnamalaryna yzygiderli gatnaşmak.

4) Salgyt-býujet syýasaty. Netijeli salgyt-býujet syýasaty ýurtda maliýe durnuklylygy üpjün etmeklige, durmuş-ykdysady ösüş üçin maliýe höweslendirmelerini döretmeklige gönükdirilen döwlet syýasatynyň wajyp bölegi bolup durýar.

Salgyt syýasatynyň strategiýasyny şu ugurlarda alyp barmak maksadalaýyk hasaplanylýar:

ykdysadyýeti diwersifikasiýalaşdyrmaklyga we täze pudaklary ösdürmeklige, bu ugurlarda daşary ýurt maýa goýumalaryny çekmeklige we innowasion ösüşi üpjün etmeklige gönükdirilen çäýe salgyt syýasatyny alyp barmak;

goşulan gymmat üçin salynýan salgydyň derejesini yzygiderli peseltmek boýunça syýasaty dowam etdirmek;

göni salgytlaryň göterim derejeleriniň ylmy taýdan esaslandyrylan çäýe ulgamyny işläp düzmek;

gytaklaýyn salgytlaryň göterim derejelerini, gümrük paçalaryny we töleglerini dünýäniň ösen döwletleriniň salgyt-gümrük derejelerine ýetirmek, harytlaryň we hyzmatlaryň eksport-import hereketlerini bökdençsiz üpjün edýän usulyny döretmek;

ýokary tehnologiýalara ýöriteleşdirilen pudaklary salgyt taýdan höweslendirmek;

salgyt salmagyň aýratyn tertibi bolan ýöriteleşdirilen erkin ykdysady zolaklary we gümrük zolaklaryny döretmek;

arassa bäsleşigi gazanmak maksady bilen, ähli hojalyk birlikleri üçin amatly salgyt şertlerini döretmek.

2030-njy ýyla çenli döwürde ýurduň býujet syýasatynyň esasy maksady ykdysady ösüşe we halkyň maddy hal-ýagdaýyny ýokarlandyrmaga gönükdirilen döwlet girdejileriniň we çykdaýylarynyň netijeli ulgamyny döretmekden ybarat bolar. Şu maksada laýyklykda, aşakdaky wezipeleriň çözülmegi derwaýys bolar:

býujeti makroykdysady we maliýe işiniň geljekki ösüşini hasaba almak bilen düzmek;

işlenip taýýarlanan strategik meýilnamalara laýyklykda, pudaklaryň ösüşiniň orta möhlete niýetlenen ileri tutulýan ugurlarynyň ösüşini dowam etdirmek;

maliýe gurluşynyň esasynda emele getirilen bar bolan serişdelere laýyklykda, serişdeleri pudaklaryň arasynda paýlamak we býujetiň gutarnykly bellenen möçberini (limit) bellemek;

takyk býujet wezipeleri we maksatnamalary (pudaklaýyn ileri tutmalaryň esasynda), şeýle hem olaryň ýerine ýetirilişi barada maglumatlar binýadyny döretmek;

býujet serişdelerine gözegçilik etmek, baha bermek we audit ulgamlarynyň işlerini kämilleşdirmek;

maliýe ulgamyny halkara derejesine çykarmak, halkara maliýe we bank guramalarynyň karz serişdelerini we gaýry kömeklerini amatly ulanmak.

Býujeti meýilnamalaşdyrmak durmuş-ykdysady ösüşiň çaklamalaryna we ýurt derejesinde hem-de sebitleriň derejesindäki degişli strategik meýilnamalara laýyk gelýän maksatlaryň we wezipeleriň esasynda amala aşyrylar.

Býujet serişdeleri ýurduň ykdysady we durmuş ösüşiniň Milli strategiýalary, ministrlikleriň, pudak edaralarynyň strategik meýilnamalarynda kesgitlenen maksatlar, wezipeler we netije görkezijileri bilen özara baglanyşykly çykdajylary kesgitleýän býujet maksatnamalary boýunça paýlanar.

Býujeti merkezleşdirmekden aýyrmak maksady bilen, býujetara gatnaşyklaryň netijeli ulgamy dörediler. Býujetara gatnaşyklar döwlet dolandyryş derejeleriniň arasynda wezipeleriň paýlanylyşyna laýyklykda gurlup, girdejileri we çykdajylary býujetleriň ähli derejeleriniň arasynda paýlamagyň ýeke-täk ýörelgelerine esaslanar we ýeke-täk aýdyň usullar bilen düzgünleşdiriler.

Edilýän çykdajylaryň netijeliligine baha bermek üçin býujet serişdeleleriniň peýdalanylyşyna gözegçilik güýçlendiriler.

Býujetiň aýdyňlygyny üpjün etmek kanunçylyk binýadyny kämilleşdirmegiň hasabyna üpjün ediler. Şunuň bilen baglanyşykly, 2010-2015-nji ýyllar aralygynda «Býujet hakynda» Türkmenistanyň bitewi Kanuny kabul ediler, onuň esasynda ykdysady we durmuş ösüşiniň Milli strategiýalary baglanyşykly we bazar ykdysadyýetini yzygiderli ösdürmek, maýa goýum işini we telekeçilik işjeňligini höweslendirmek maksady bilen maliýe serişdelerini netijeli dolandyrmaga we gaýtadan paýlamaga gönükdirilen, býujeti meýilnamalaşdyrmagyň orta möhlete niýetlenen ulgamyna esaslanýan, döwlet tarapyndan düzgünleşdirmegiň uzak möhletleýin syýasaty kesgitlener, şeýle hem «Býujet hakynda» Türkmenistanyň Bitewi Kanunyny durmuşa geçirmek boýunça degişli kadalaşdyryjy hukuk binýady dörediler.

Iş ýüzünde «Býujet hakynda» Türkmenistanyň Bitewi Kanunyny durmuşa geçirmek maliýe maglumatlaryny dolandyrmak boýunça döwlet kompýuter ulgamyny işläp taýýarlamagy we ornaşdyrmagy talap eder, ol «Elektron hökümet» taslamasynyň düzüm bölegi bolar. Bu ulgam býujet serişdelerini dolandyrmak, strategik we amallar meýilnamalary babatynda býujetiň ýerine ýetirilişine gözegçilik etmek üçin şertleri üpjün etmäge mümkinçilik berer, bu ulgam ýolbaşçylar üçin hasabat boýunça wezipeleýin mümkinçilikleriň toplumyny, şeýle hem birmeňzeş we öz wagtyndaky maglumatlary kepillendirer. Bu maglumatlar

býujet işini goşmak bilen, döwlet maliýe ulgamyny dolandyrmak boýunça gündelik we geljekki talaplary kanagatlandyrar.

5) Pul-karz syýasaty. Bu tapgyrda hem hümmetsizlenmegiň möçberini pes derejelerde saklamaga mümkinçilik berýän, ýokary depginli ykdysady ösüşiň durnuklylygyny üpjün edýän, haryt öndürijileri üçin amatly bäsleşik şertlerini döredýän we Töleg balansynyň arykmaç bolmagyna getirýän, karz göterim derejelerini peseltmekligi höweslendirmegiň üsti arkaly banklar tarapyndan ykdysadyýetiň real bölegini karzlaşdyrmagy yzygiderli artdyrmak maksatlaryna gönükdirilen pul-karz syýasaty alnyp barlar.

Bu maksada ýetmek üçin şu wezipeleri çözmek zerur bolar:

puluň hümmetini durnukly derejede saklamak we netijeli pul syýasatyny alyp barmak;

maliýe bazarlaryny (şol sanda gymmatly kagyzlaryň bazarlaryny), ätiýaçlandyryş bazaryny düýpli ösdürmek, şeýle hem banklar tarapyndan ykdysadyýetiň pudaklaryny karzlaşdyrmagy has-da netijeli ugurlarda alyp barmak üçin amatly şertler döretmek;

töleg ulgamyny dünýäniň ösen döwletleriniň derejesinde guramak;

milli pul birligini daşary ýurt puluna çalyşmagy erkinleşdirmek babatda deňişli syýasaty alyp barmak;

karz we pul dolanyşygynyň ýagdaýyna täsir etmek arkaly bazar isleglerini kadalaşdyrmak we ýurt üçin bähbitli ugurlara gönükdirmek;

ilatyň erkin pul serişdelerini bank kassalaryna möhletli goýum görnüşinde çekmek babatynda giň möçberli işleri amala aşyrmak.

Türkmenistanyň bank ulgamynyň uzak möhletleýin ösüşiniň strategiki wezipeleri şulardan ybarat bolar:

Türkmenistanyň bank ulgamynyň serişdeleriniň, ilkinji nobatdada uzak möhletli serişdeleriniň ýokary depginlerde ösüşini gazanmak;

ykdysadyýetiň ähli böleklerini we pudaklaryny deň şertlerde karzlaşdyrmaklygy doly üpjün etmek;

bank ulgamynyň serişdeler binýadynda ilatyň serişdeleriniň paýyny artdyrmak;

maliýe hyzmatlary bazarynda bäsleşik üçin ýöriteleşdirilen bankdan daşary karz-maliýe institutlaryny döretmek arkaly Türkmenistanyň karz ulgamynyň institusional düzümlerini giňeltmek;

bank işewürliginiň geljegi bar bolan görnüşlerini (lizing, faktoring amallary) ösdürmek, täze döwrebap (internet-banky) tehnologiýalary girizmek;

bank kartlaryny ulanmaklygy ykdysadyýetiň ähli pudaklarynda onuň giňden ulanylmagyny gazanmak;

bank gözegçiligini kämilleşdirmek, bu ugurda bir bitewi maglumat-kommunikasiýa ulgamlaryn programmalary girizmek;

ipoteka karzlaşdyrylmagyny kämilleşdirmek boýunça işleri yzygiderli alyp barmak.

6) Ätiýaçlandyryş bazary. Türkmenistanyň ätiýaçlandyryş bazarynyň özgertmeleriniň baş maksady ösen milli ätiýaçlandyryş ulgamyny döretmäge gönükdirilen bolup, döwletiň, raýatlaryň, hojalyk birlikleriniň maliýe, durmuş we

gaýry töwegelçiliklerden goraglylygyny üpjün etmegiň usulyny ösen döwletleriň derejesinde üpjün etmäge we içerki uzak möhletleýin maýa goýumlarynyň ygtybarly çeşmesini döretmäge hyzmat eder.

Bu maksat bilen baglylykda, uzak möhletleýin döwürde ätiýaçlandyryş bazaryny ösdürmekligiň we özgertmekligiň esasy wezipeleri şular bolar:

ätiýaçlandyryş bazarynyň doly mazmunly ulgamyny döretmek we yzygiderli kämilleşdirmek;

ätiýaçlandyryşyň döwlete degişli däl görnüşlerini ösdürmek;

ätiýaçlandyryş goragy bilen ähli töwegelçilikleri, şol sanda gymmatly kagyzlaryň bazaryna gatnaşyjylaryň töwegelçiligini gurşap almaklygy gazanmak;

ätiýaçlandyryş işinde maglumat-kommunikasiýa ulgamlaryny we programmalaryny girizmekligi yzygiderli alyp barmak;

ätiýaçlandyryşyň halkara standartlaryna geçmek we halkara tejribesini ýurdumyzyň ätiýaçlandyryş ulgamyna yzygiderli ornaşdyrmak;

daşary ýurt maýadarlarynyň ýurdumyzyň ätiýaçlandyryş ulgamyna bolan ynamyny düýpli artdyrmak.

7) Birža söwdasy syýasaty. Türkmenistanyň birža düzümleriniň ileri tutulyp ösdürilýän ugurlary şular bolar:

lomaý söwdalary amala aşyrmakda daşary ýurt wekilçilikleri, edaralary we guramalary bilen işjeň hyzmatdaşlygy ýola goýmak we ýokary derejelere götermek;

birža söwdalaryna haryt çykaryjylaryň gatnaşmagynyň tertibini yzygiderli ösdürmek we kämilleşdirmek;

daşary ýurt bazarlarynda geçirilýän birža söwdalaryna ýerli haryt öndürijileri çekmek;

innowasiýa tehnologiýalaryny we maglumat-kommunikasiýa ulgamlaryny girizmek;

türkmen harytlarynyň dünýä bazarlaryna çykarylmagyny we mahabatlandyrylmagyny has-da ýokary derejelere götermek boýunça işleri geçirmek.

8) Ylmy, ylmy-tehniki we innowasiýa işjeňligini ösdürmegiň strategiýasy.

Uzak möhletleýin döwürde ylmy ösdürmek babatynda döwlet syýasatynyň esasy ugurlary şular bolar:

ylmyň ýurduň uzak möhletleýin ösüşinde strategiki taýdan ileri tutulýan esasy ugurlarynyň hatarynda goýmak;

ylmy köp talap edýän, serişde tygşytlamaga we ekologiki taýdan arassa önümleri öndürýän we olary eksport edýän önümçilikleri döretmäge gönükdirilen ylmy işleri alyp barmak;

ylmyň gazananlarynyň ýurduň ykdysadyýetine ornaşdyrylmagyna ýardam edýän usullary we höweslendirme ulgamyny döretmek;

ylmy gözlegleri alyp barmagyň maddy binýadyny düýpli berkitmek we halkara derejelerine ýetirmek;

ýokary ylmy derejeli işgärleri taýýarlamagy doly derejede amala aşyrmak we ylmyň maddy we töleg taýdan özüne çekijiligini ýokarlandyrmak;

ylmyň gazananlaryny dünýä ylmy jemgyýetçiligine aralaşmagyna

ähli taraplaýyn goldaw bermek;

ylmy ulgamynyň döwlete degişli däl edaralaryny döretmek we ösdürmek, olary döwlet tarapyndan goldamagyň usulyny işläp düzmek;

ýaş, zehinli alymlary we ylmy işleri ýokary netijeli alyp barmakda maddy we ruhy taýdan goldamak;

ýaş hünärmenleriň dünýäniň ösen ylmy merkezlerinde hünär derejesini ýokarlandyrmagy döwlet tarapyndan goldamak;

Türkmenistanda ylmyň halkara ylmy-tehnologiki jemgyýetler bilen ygtybarly hyzmatdaşlygyny hemişelik esasyda ýola goýmak.

Döwlet innowasion syýasaty şu esasy ugurlary özünde jemlese maksadalaýyk bolar:

Milli innowasiýa gaznasyny döretmegi;

ylmy gözlegleri we innowasiýa işjeňligini garant esasyda maliýeleşdirmegiň usulyny döretmegi we ýola goýmagy;

döwletiň gatnaşmagynda ýöriteleşdirilen wençur gaznalaryny döretmegi, ylmy-tehniki we innowasiýa işjeňligine wençur maýalaryny çekmegi;

innowasiýa işjeňligini alyp barýan hojalyk birliklerini döwlet tarapyndan goldamagyň görnüşlerini we usullaryny yzygiderli kämilleşdirmegi;

döwlet, pudagara, pudak we sebit derejesinde innowasiýa işjeňliginiň ýöriteleşdirilen subýektlerini döretmegi özünde jemleýän innowasiýa ulgamyny döretmegi we ösdürmegi;

innowasiýany dolandyryjylary taýýarlaýan ösen ulgamy döretmegi we ösdürmegi;

oýlap tapyş, inženerçilik täzeçillik ulgamlaryny kämilleşdirmegi;

senagatyň binýatlaýyn pudaklarynda täze tehnologiýalar ornaşdyrylan önümçilikleri döretmegi we ösdürmegi;

döwrebap daşary ýurt tehnologiýalarynyň bazaryny döretmegiň üsti bilen, daşary ýurt tehnologiýalarynyň ýurda getirilmegini höweslendirmegi;

ýurdumyzyň kärhanalarynyň öndürýän innowasion önümleriniň dünýä tejribesiniň gazananlarynyň iň oňat hil nusgalaryna geçmegini ähli tarapdan amala aşyrmagy.

III. Türkmenistanyň uzak möhletli durmuş syýasaty

2030-njy ýyla çenli döwürde durmuş özgertmeleriniň baş maksady ilatyň ýaşaýyş-durmuş şertlerini dünýäniň ösen döwletleriniň derejesine ýetirýän we üpjün edýän ykdysady ulgamy döretmekden ybaratdyr.

Halkyň maddy hal-ýagdaýynyň ýokarlanmagyny dünýäniň ösen döwletleriniň derejesine ýetirmek we saklamak babatynda şu wezipeleri ýerine ýetirmek göz önünde tutulýar:

ykdysadyýetiň ileri tutulýan ugurlarynda iş orunlaryny döretmek ýoly bilen, ilatyň doly iş üpjünçiligini gazanmak;

içerki bazarlarda harytlara we hyzmatlara bolan islegi yzygiderli artdyrmak, nyrhlary amatly derejelerde durnukly saklamak maksady bilen, ilatyň pul girdejilerini we zähmet haklaryny tapgyrlaýyn we yzygiderli ýokarlandyrmak;

ilatyň dürli gatlaklarynyň girdejileriniň aratapawudynyň aşa uly bolmazlygyna

gönükdirilen döwlet kadalaşdyryş syýasatyny alyp barmak;

ýurduň ähli zähmete ukyply raýatlarynyň ukypalaryny we mümkinçiliklerini deň bazar şertlerinde we sagdyn bäsleşik esasynda ulanmaga we degişli möçberlerde girdejileri gazanmaga mümkinçilik döredýän syýasaty alyp barmak;

hususy telekeçilik işewürligini alyp barmaga döwlet tarapyndan ählitaraplaýyn goldaw bermekligi dowam etdirmek;

«Türkmenistanyň Prezidentiniň obalaryň, şäherçeleriň, etraplardaky şäherleriň, etrap merkezleriniň ilatynyň durmuş-ýaşaýyş şertlerini özgertmek boýunça 2020-nji ýyla çenli döwür üçin Milli maksatnamasy» boýunça oba ilatynyň ýaşaýyş-durmuş derejesini ösdürmegi dowam etdirmek;

pensiýa üpjünçiligini dünýä derejelerinde guramak, döwlet kömek pullarynyň we ýeňillikler ulgamynyň ilatyň zähmete ukypsyz bölegi üçin salgylaýyn häsiýetde bolmagyny gazanmak, durmuş hyzmatlarynyň hilini ýokarlandyrmak we görnüşlerini artdyrmak;

işgärleriň hünär derejelerini ýokarlandyrmagy, akyl zähmetiniň giň gerimlerde ulanylmagyny gazanmak üçin dürli maddy we ruhy höweslendirmeleri ulanmak.

Milletiň ruhy-ahlak we aň-düşünje taýdan kämilleşmegini - saglygy goraýyşy, bilimi, ylmy, medeniýeti, sporty, syýahatçylygy ösdürmegi dowam etdirmek boýunça «Döwlet adam üçindir!» diýen taglymatdan gelip çykýan strategiki maksadyň çäklerinde şu ugurda işleri alyp barmak dowam etdiriler;

saglygy goraýyş ulgamyny dünýäniň ösen döwletleriniň derejesine ýetirmek, bu ugurda öndebaryjy halkara standartlaryny girizmegi tutuş ýurt boýunça amala aşyrmak, milletiň saglyk taýdan goraglylygyny berk berjay etmek;

sagdyn durmuş ýörelgelerini ýurduň ähli künjeklerinde ornaşdyrmak, bedenterbiýäni we sporty düýpli ösdürmek;

milli innowasion ulgamlary döretmäge, ykdysadyýetde durnukly tehnologiýa ösüşi üpjün etmäge ukyply ylmyň we bilimiň ösen derejelerini gazanmak, adam «maýasynyň» ösüşine uly möçberli serişdeleri gönükdirmek;

bilim ulgamynyň ähli derejelerinde zehinli çagalary okatmak boýunça maksatnamalary kämilleşdirmek, olaryň ukypalaryny milli ykdysadyýetiň ileri tutulýan ugurlarynda peýdalanmak babatynda kämil okuw şertlerini döretmek, dünýä tejribesiniň bilim ulgamynda gazananlaryny özünde jemleýän serişdeleri ulanmak;

hünärmenleri taýýarlamaklygy, gaýtadan taýýarlamaklygy we zähmet bilen üpjün etmekligi halkara standartlarynyň derejesinde amala aşyrmak;

türkmen halkynyň medeni gymmatlyklaryny gorap saklamak, milletiň ruhy ösüşini has-da ýokarlandyrmak, türkmen halkynyň medeniýetini we sungatyny dünýä meşhurlygynyň derejelerinde saklamak.

Baş maksada ýetmek üçin durmuş pudaklarynda şu wezipeleri amala aşyrmak zerurdyr:

işgärleriň zähmet hakyny we öý hojalyklarynyň gaýry zähmet girdejilerini ýokarlandyrmagyň üsti bilen ilatyň pul girdejileriniň yzygiderli ýokarlandyrylmagyny üpjün etmek, zähmet hakynyň ösüşini zähmet öndürijiliginiň ösüş depgini bilen jebis arabaglanyşykda alyp barmak;

ilatyň zähmete isleg bildirýän böleginiň doly iş üpjünçiligini gazanmak we

olaryň hünär derejelerini ýokarlandyrmak;

geljekde hem ilatyň durmuş taýdan döwlet goldawyna mätäç gatlagyny iň ýokary derejede we netijeli goldamak;

saglygy goraýyşyň we bilimiň hyzmatlarynyň ilat üçin elýeterli we ýokary hilli bolmagyny gazanmak;

ilaty ýokary amatlygy bolan ýaşaýyş jaýlary we jemagat hyzmatlary bilen üpjün etmek;

Türkmenistanyň medeni we taryhy mirasyny gorap saklamak we ösdürmek;

Ýurduň ähli künjeklerinde bedenterbiýäni we sporty in ýokary derejelere götermek, sagdyn durmuş we ýaşaýyş üçin ähli zerur şertleri döretmek;

daşky gurşawy goramak işini iň möhüm döwlet wezipesi hökmünde kämilleşdirip alyp barmak.

Ilatyň **girdejilerini ýokarlandyrmak** syýasatynyň esasy wezipeleri şular bolar:

býujet edaralarynyň işgärleriniň zähmet haklaryny, pensiýalary, kömek pullaryny we döwlet tarapyndan berilýän beýleki girdejileri yzygiderli ýokarlandyrmak;

ilatyň girdejileriniň düzüminde eýeçilikden we telekeçilikden gelip gowuşýan girdejileriň paýyny düýpli artdyrmak;

ýurduň içerki bazarlarynda ilatyň gündelik sarp edýän harytlarynyň nyrhlaryny durnukly saklamak;

ilatyň sarp edýän harytlarynyň düzüminde gymmatlyk möçberinde azyk önümleriniň paýyny peseltmek we uzak möhletli harytlaryň paýyny ýokarlandyrmak boýunça işleri alyp barmak;

öý hojalyklarynyň girdejilerinden paýnamalary we beýleki gymmatly kagyzlary almaga toplanýan pul serişdeleriniň paýyny ýokarlandyrmagyň ilatyň pul süýşürintgilerini artdyrmagyň netijesinde olaryň maýa goýumlaryna çekilmegini gazanmak;

jemgyýetçilik ösüşiniň durnuklylygynyň kepillendirmesi hökmünde «ortalyk synpy» döretmek, ilatyň pul girdejileri boýunça gatlaklara bölünişini kadalaşdyryjy syýasaty alyp barmak.

Ilatyň **iş üpjünçiligini** doly derejede çözmek üçin şu strategiki wezipeler amala aşyrylmalydyr;

döwlet tarapyndan täze innowasion kärhanalaryň gurulmagynyň we işe girizilmeginiň netijesinde iş orunlarynyň döredilmegini yzygiderli üpjün etmek;

telekeçileriň we ykdysadyýetiň döwlete dahylsyz beýleki ugurlarynda täze iş orunlaryny döretmegi döwlet tarapyndan goldamak;

oba ýerlerinde we etrap merkezlerinde senagat kärhanalarynyň, agrosenagat birleşiginiň önümçiliklerini, söwda we hyzmat nokatlaryny döretmek we döwrebap enjamlaşdyrmak;

oba hojalyk önümleriniň öndürilýän ýerlerinde taýýar azyk önümleriniň basgançaklaryny özünde jemleýän döwrebap agrofirmary we agrokombinatlary döretmek;

işgärleriň hünär taýdan taýýarlyk derejelerini yzygiderli ýokarlandyrmak işini döwrebap ýola goýmak, täze gurulýan kärhanalary, önümçilikleri işgärler bilen

üpjün etmekde dünýä tejribesiniň kadalaryny giňişleýin ornaşdyrmak;

ykdysadyýetiň pudak ýolbaşçylarynyň we gullukçylarynyň hünär derejelerini ýokarlandyrmak, olaryň bazar şertlerine uýgunlaşmagyny we netijeli işlemeklerini üpjün edýän hünärmenleri taýýarlamak we gaýtadan taýýarlamak ulgamyny döwrebap derejelerde alyp barmak;

zähmet biržasynyň düzümini we hereket ediş usulyny kämilleşdirmek.

Ilaty **durmuş taýdan goldamak** babatynda şu strategiki wezipeler zerur bolar:

ilatyň durmuş taýdan goldawa mätäçlik çekýän gatlagyna kömek etmek maksady bilen, zerur bolan maliýe we maddy serişdeleriň toplanmagyny kämilleşdirmek;

ilata ýokaryhilli durmuş hyzmatlaryny alyp barýan ulgamlary ösdürmek we maddy taýdan berkitmek boýunça zerur çäreleri yzygiderli ýola goýmak;

ilatyň durmuş taýdan goraglylygynda halkara standartlaryny giňişleýin ornaşdyrmak;

durmuş taýdan hyzmat pudaklary üçin ýöriteleşdirilen hünärler boýunça dürli derejede hünärmenleri taýýarlamak, gaýtadan taýýarlamak we hünär derejelerini ýokarlandyrmak ulgamyny ösdürmek we kämilleşdirmek.

Bilimi ösdürmekligiň uzak möhletli strategiki wezipeleri esasan şu ugurlarda amala aşyrylar:

doly möçberli we deň mümkinçilikli orta bilim almaklyga döwlet kepillendirmesini üpjün etmek;

ýurduň ähli ilatly ýerlerinde mekdebe çenli ýaşly çagalar edaralarynyň, orta, hünärment, ýörite orta we ýokary mekdepleriniň işini we okuw-esbap üpjünçiligini bilim ulgamynyň innowasion ösüşiniň derejelerinde alyp barmak;

bilim ulgamynda hyzmatlar bazaryny institusional taýdan özgertmek we ösdürmek, halkara standartlaryna laýyk gelýän okuw standartlaryny giňişleýin ornaşdyrmak;

ýokary okuw mekdeplerini bilim, medeni, ylym we täze tehnologiýalar merkezleri hökmünde ýokary depginlerde ösdürmek, orta bilimli ýaşlaryň esasy böleginiň ýokary okuw mekdeplerinde bilim almagyna giň ýol açmak;

bilim ulgamynyň maglumat-kommunikasiýa ulgamlary we programmalary, Internet ulgamy, elektron edebiýatlar bilen üpjünçiligini düýpli ýokarlandyrmak;

hünär taýýarlaýyş ulgamyny düzüm we institusional taýdan üýtgedip guramak, onuň edaralarynyň oňyn ýerleşişini üpjün etmek;

ýaşlary ahlak taýdan arassa, watansöýüjilik ruhda terbiýelemek.

Saglygy goraýyş ulgamynyň uzak möhletli strategiýasy şu ugurlar bolar:

ýurduň her bir raýatynyň бүтін ömrüniň dowamynda saglygyny goramak we berkitmek boýunça ösen, tehniki taýdan döwrebap enjamlaşdyrylan ulgamy döretmek;

saglygy goraýyş ulgamynyň ösüş maksatnamasynda keselleriň önüni almak ýörelgesini esasy ugra gönükdirmek;

dünýä derejelerine laýyk gelýän şertlerde lukmanlary taýýarlamaklygy ýola goýmak;

pudakda ösen saglygy goraýyş ylmyny döretmek we onuň saglygy goraýyş

edarylary bilen bütewiligini saklamak;

ilatyň sagdyn ýaşayş-durmuşyny amala aşyrmak maksady bilen, ýurduň öz içinde öndürilýän derman serişdeleriniň möçberini yzygiderli artdyrmak. Türkmenistanyň Prezidentiniň «Türkmenistanyň dermanlyk ösümlikleri» kitabynda beýan edilenlerden ugur alyp, dermanlyk otlary taýýarlamak we olardan dermanlary ýokary tehnologiýa esasynda ýasamak;

saglygy goraýyşy guramagy we dolandyrmagy kämilleşdirmek, saglygy goraýyş ulgamyny dolandyryjylary taýýarlamaklygy kämilleşdirmek, ulgamyň bir bütewi maglumat ulgamyny döretmek;

saglygy goraýyşy ätiýaçlandyryş ulgamyny döwrebaplaşdyrmak, bu ugurda maglumat-kommunikasiýa ulgamyny döretmek, ätiýaçlandyryş serişdeleriniň salgylaýyn ulanylmagyny gazanmak.

Medeniýetde uzak möhletli ösüşiň strategiki ugurlary şulardyr:

medeniýet we sungat edarlarynyň sanyny yzygiderli artdyrmak, olaryň maddy-tehniki taýdan üpjünçiligini yzygiderli berkitmek, halk döredijiligini ösdürmegi dowam etdirmek;

täze sungat eserlerini döretmek we olaryň dünýä ýüzünde meşhurlyk gazanmagyny höweslendirmek;

halkara medeni hyzmatdaşlygyny we aragatnaşygyny yzygiderli ösdürmek, Türkmenistanyň halkara folklor festiwallarynyň we medeni çäreleriň geçirilýän merkezine öwürmek boýunça çäreleri yzygiderli geçirmek;

taryhy-medeni mirasy, muzeý we kitaphana gaznalaryny saklamak we netijeli ulanmak boýunça çäreleri hemişe geçirmek;

medeniýetiň bilim we döredijilik derejesini yzygiderli ýokarlandyrmak boýunça işleri geçirmek.

Bedenterbiýäni we sporty ösdürmegiň esasy ýörelgeleri:

Ilatyň ähli gatnaklary we toparlary üçin bedenterbiýe, sport we syýahatçylyk bilen meşgullanmagy elýeterli etmek;

ýerine ýetiriji we kanun çykaryjy häkimiýetiň we jemgyýetçilik sport guramalarynyň bedenterbiýäni, sporty we syýahatçylygy ösdürmek babatynda arabaglanyşygyny ýola goýmak.

Bedenterbiýäni we sporty ösdürmegiň uzak möhletleýin strategiki ugurlary şular bolup durýar:

bedenterbiýe we sport bilen meşgul bolmagyň zerurlygyny ilata düşündirmek we bu ugurda olaryň bilim derejelerini yzygiderli ýokarlandyrmak;

köpçülikleýin bedenterbiýäni we sporty ösdürmekligi ileri tutulýan ugurlaryň hataryna goşmak, munuň üçin bilim edarlarynda, ýaşayş jaýlarynyň gapdallarynda sport desgalaryny gurmaýy hökmany derejede ýola goýmak;

bedenterbiýe we sport bilen goşmaça meşgullanmak ulgamyny ösdürmek, täze çagalar sport mekdeplerini, ýetginjekler we ulular üçin sport klublaryny we toparlaryny ýurduň ähli ýerlerinde gurmak;

bedenterbiýäniň we sportuň maddy-tehniki binýadyny we türgen üpjünçiligini berkitmek boýunça çäreleri geçirmek;

türgenleri taýýarlamakda innowasion tehnologiýalary we saglygy goraýyş usullaryny giňişleýin ornaşdyrmak;

sportda Türkmenistanyň abraýyny halkara derejesinde goraýan türgenleri ýokary netijeleri gazanmaklyga maddy we ruhy taýdan höweslendirmek;

sportuň dürli görnüşleri boýunça hünärmen sport toparlaryny döretmek we ýaryşlary guramak.

Ýaşaaýyş jaý-jemagat hojalygyny ösdürmegiň uzak möhletleýin strategiki wezipeleri şulardyr:

ilatyň ýokary depginli ösüşini göz önünde tutup, ýaşaaýyş jaý gurluşygyny we bar bolan ýaşaaýyş jaý gaznasynda abatlaýyş işlerini ýokary depginlerde alyp barmak;

Türkmenistanyň şertlerini we ilatynyň milli aýratynlyklaryny göz önünde tutýan ýokary netijeli ýaşaaýyş jaý bazaryny döretmek;

ýaşaaýyş jaý gurluşygyna hususy maýa goýumlaryny çekmek we özbaşdak jaý gurmaklygy höweslendirmek;

ipoteka karzlaşdyrmasyň esasynda we ýaşaaýyş jaý gurluşygy üçin karzlaşdyrmagy ýokary depginler bilen ösdürmek.

Daşky gurşawy goramak we ekologiýany durnukly saklamak boýunça esasy wezipeler şular bolup durýar:

howanyň arassalygyny goramak we şäherleri gurşap alýan «gök guşaklary» ösdürmek;

suw, ýer we tokaý serişdeleriniň berk goragyny döretmek;

ösümlik we haýwanat dünýäsiniň dürlüligini gorap saklamak;

önümçilik we sapr ediş galyndylaryny dolandyrmak.

Bu ileri tutulýan wezipeler şu ugurlarda degişli işleri geçirmegi talap edýär:

daşky gurşawy goramak babatynda kadalaşdyryjy-hukuk binýady yzygiderli kämilleşdirmegi we tebigaty goramak kanunçylygyny berk gözegçilikde saklamagy;

tebigy şertlere oňaýsyz täsirini ýetirýän işjeňligiň ähli görnüşlerine döwlet tarapyndan ekologiki seljermeleri geçirmegi;

tebigaty ösdürmek boýunça halkara hyzmatdaşlygyny berkitmegi we ösdürmegi;

ösümlik we haýwanat dünýäsini goramak, çölleşmekligiň önüni almak boýunça düýpli we amaly ylmy işleri alyp barmagy;

halkara standartlaryna laýyk gelýän goraghanalary döretmek we goralýan meýdanlaryň möçberini artdyrmagy;

Altyn asyr Türkmen kölüni özleşdirmekligi toplumlaýyn esasyda alyp barmagy, onuň ugrunda dürli ugurlara ýöriteleşdirilen hojalyklary döretmegi;

Hazar deňziniň suwuny süýjetmek boýunça önümçilik kuwwatlyklaryny gurmagy;

ilaty ekologiki taýdan arassa agyz suwy bilen üpjün etmegi doly möçberlerde tamamlamagy;

suwy tygşytlaýan tehnologiýalary giňişleýin ulanmagyň netijesinde, ýerleriň sorlaşmagynyň önüni almagy;

önümçilik we öý hojalyklarynyň galyndylaryny gaýtadan işlemegi we tebigata zyýan ýetirmezden, zyýansyz ýok etmegi doly möçberlerde amala aşyrmagy;

hojalyk işleriniň tamamlanmagy bilen (ulag ýollarynyň gurulmagy, gaz we

nebit gazylyp alynmagy we turbageçirijileriň gurulmagy, elektrik ulgamlarynyň geçirilmegi we ş.m.) tebigy ulgamlaryň gaýtadan dikeldilmegini we saklanyp galynmagyny üpjün etmegi;

Hazar deňziniň türkmen böleginde we onuň kenar ýakasynda ekologiki talaplary berk berjaý etmegi;

ekologiki bilim we terbiýe berýän ulgamy ösdürmegi we maddy-tehniki üpjünçiligini berkitmegi;

daşky gurşawy goramak we tebigy serişdeleri amatly ulanmak meselelerini halk köpçüligine giňişleýin wagyz etmegi.

IV. Milli strategiýa boýunça 2021-2030-njy ýyllarda Türkmenistanyň ykdysady pudaklarynyň ösüş ugurlary

Milli strategiýanyň bu tapgyrynda JIÖ-iň ortaça ýyllyk ösüş depgini 2021-2025-nji ýyllarda 6,0%-e, 2026-2030-njy ýyllarda 4,9%-e barabar bolar. 2025-nji ýylda adam başyna düşýän JIÖ-iň möçberi ABŞ-nyň 40,0 müň dollaryna, 2030-njy ýylda -ABŞ-nyň 48,0 müň dollaryna barabar bolar.

Bu döwürde ykdysadyýetde zähmet öndürijiligi, esasy seişdeleriň önüm berijiligi, JIÖ-iň görkezijileri halkara standartlarynyň derejesinde bolar. Hususy eýeçiligi we telekeçilik işjeňligini ösdürmek täze derejelere ýetiriler, onda tehniki we tehnologiki taýdan döwrebap enjamlaşdyrylan, ylmy-innowasiýalary özünde jemleýän, bazar şertlerine uýgunlaşýan kiçi we orta kärhanalar bilen bir hatarda, uly möçberli, dünýä derejesinde belli, berk maliýe-ykdysady şertlerde işleýän bilelikdäki we daşary ýurt kompaniýalary hereket eder.

Milli strategiýada 2021-2030-njy ýyllarda döwletin hususy eýeçilik bilen hyzmatdaşlygyny has-da ösdürmek, döwlet tarapyndan amala aşyrylýan maliýe we maddy goldaw arkaly ykdysadyýetiniň ähli pudaklaryny, ilkinji nobatda bolsa, senagat pudagyň düýpli döwrebaplaşdyrmak göz önünde tutular. Bu döwürde ykdysady özgertmeler deňeçer bäsleşik şertlerini we sagdyn bäsleşik gurşawyny döretmäge gönükdiriler. Ylmyň gazananlaryny we ýokary tehnologiýalary özünde jemleýän pudaklaryň ösüşine esasy üns berler.

Baş maksada ýetmek üçin şu ugurlarda işler alnyp barlar:

ýurdumyzyn mineral çig mal we uglewodorod serişdelerini toplumlaýyn, galyndysyz we ekologiki taýdan arassa tehnologiýalary ulanmak arkaly gaýtadan işlemek we senagat pudagynda öndürilýän ahyrky sarp ediş harytlarynyň möçberlerini düýpli artdyrmak;

agrosenagat toplumynyň ýokary hilli we sazlaşykly ösüşini gazanmak, oba hojalyk ekinleriniň hasyllylygyny we mallaryň önüm berijiligini halkara standartlarynyň derejesine yetirmek, ýurdumyzyn azyk howpsuzlygyny doly üpjün etmek, ekologiki taýdan arassa, sarp ediş derejesinde taýýarlanan azyk önümleriň paýyny düýpli artdyrmak, oba ilatynyň ýaşaýyş-durmuş şertlerini şäherlileriň derejesine ýetirmegi gazanmak, oba ýerlerinde ösen tehnologiki enjamlar bilen enjamlaşdyrylan senagat, söwda we hyzmat ulgamlaryny ösdürmek;

dünýä bazarlaryna harytlary we hyzmatlary amatly ugurlar boýunça çykarmak üçin, ulag, aragatnaşyk we kommunikasiýa ulgamlarynyň sazlaşykly ösüşini doly üpjün etmek;

ýurdumyzda ileri tutulýan ugurlar boýunça ylmyň ösüşini dünýä derejelerine laýyklykda ýola goýmak we ylmy netijeleriň esasynda önümçilikleriň döredilmegini doly gazanmak we dünýä bazarlarynda Türkmenistanyň eýeleýän ornuny düýpli berkitmek;

adamyň ruhy taýdan ösüşini, milli gymmatlyklaryň saklanyp galmagyny üpjün edýän ulgamlaryň kadaly ösüşini üpjün etmek.

Nebitgaz toplumyny ösdürmegiň strategiki wezipeleri. Uzak möhletli geljekde nebitgaz toplumynyň anyk maksatlary bolup, ol toplumyň çig mal binýadyny, ulag infrastrukturasyny, gaýtadan işleýän senagat pudaklaryny ösdürmek hem-de toplumyň önümçiliginde we eksportynda ýokary goşulan gymmatlyklary getirýän önümleriň paýyny artdyrmak bilen baglylykda bolar.

2021-2030-njy ýyllarda-da nebitgaz toplumy Türkmenistanyň senagat ösüşiniň binýatlaýyn ugry bolmagynda galar. Uzak möhletli geljekde-de Türkmenistan nebitgaz serişdeleriniň uly möçberlerini dünýä bazarlaryna çykarýan iri haryt öndüriji döwlet hökmünde öz ornuny saklar we berkider. Şol

bir wagtda, neitgaz, himiýa serişdeleriniň gaýtadan işlenilişini artdyrmagyň

netijesinde, Türkmenistan bäsdeşlige ukyply we eksporta gönükdirilen gaýtadan işleýän senagat harytlarynyň, hyzmatlarynyň we işleriň amala aşyrylýan ýurdy hökmünde hem öz mynasyp ornuny tapar. Gaýtadan işleýän ösen senagat pudaklary bilen bir hatarda, agrosenagat, ulag, aragatnaşyk we kommunikasiýa toplumlarynyň ösüşi dünýäniň ösen döwletleriniň derejelerine ýetiriler.

Milli strategiýanyň üçünji tapgyrynda nebitgaz toplumyny diwersifikasiýalaşdyrmak has-da giň gerimler bilen alnyp barlar. Bu maksatlar boýunça uglewodorod suwuklandyrylan gazy we tebigy gazy öndürmek üçin önümçilik-tehniki kuwwatlyklar artdyrylar. Şu döwürde dimetil efiriň - ekologiki taýdan arassa dizel ýangyjynyň önümçiligi ýola goýlar we ýokary depginlerde artar. Tebigy gazyň düzümindäki etany we metany ulanmagyň üsti bilen, ýurdumyzda etanolyň we metanolyň hem-de olardan alynýan ahyrky önümleriň möçberlerini artdyrmaga doly mümkinçilikler bardyr.

Gaz himiýasy pudagyň diwersifikasiýalaşdyrylmagyny çuňlaşdyrmak senagatyň beýleki geljegi uly bolan pudaklaryny ösdürmäge, hususan-da, energetiki taýdan netijeli gurluşyk materiallarynyň, howa we mehaniki şertlerine durnukly laklaryň we boýaglaryň, tehniki matalaryü dürli görnüşleriniň, plastmassalaryň önümçiliklerini düýpli artdyrmaga mümkinçilik döreder.

Energetika pudagynda energiýany tygşytlamagyň gerimini giňeltmek ýurtda günün, ýeliň, gaýtadan işlenen senagat pudagyň galyndylarynyň energiýasyny peýdalanýan alternatiw energetikany emele getirmek boýunça maksatnamalary durmuşa geçirmegiň hasabyna gazanylar.

Senagaty ösdürmegiň täze ugry onuň çäklerinde innowasion ulgamyny emele getirmek bilen bagly bolar. Bu ulgam ylmy ösdürmek, ýokary tehnologiýalary öndürmek we täjirçilik esasynda durmuşa geçirmek bilen meşgullanýan guramalardan we kärhanalardan ybarat bolar. Bu ugruň durmuşa geçirilmegi 2021-2030-njy ýyllarda senagatyň ösüşiniň hil taýdan has ýokary täze modeline geçip başlamagyna getirer. Ykdysadyýetiň bu modeli önümiň innowasion görnüşleriniň öndürilýän möçberlerini yzygiderli artdyrmaga gönükdiriler. Senagatyň işjeň-

innowasion ösüş modeliniň başlanmagy geljekki nesillere depginli ösýän, ylmy köp talap edýän, bäsdeşlige ukyply ykdysadyýeti tabşyrmaga mümkinçilik berer.

Ösüşin innowasion-işjeň ýoly ýurdumyzda ylmy ösdürmegiň, Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedow tarapyndan yglan edilen ýurdumyzy durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň strategiýasynyň möhüm bölegi bolup durýar. Şunuň bilen birlikde, senagatyň ösüşiniň innowasion modeli önümleri we hyzmatlary öndürmek boýunça birnäçe sektorlary, şeýle hem düýpli ylmy barlaglary öz içine alar.

Milli innowasion ulgamyň döredilmegi senagat önümçiliginiň guramaçylyk görnüşlerine güýçli täsir eder. Bu guramaçylyk görnüşleri wagtyň geçmegi bilen, adamyň mümkinçilikleriniň peýdalanylyşyny ählitaraplaýyn işjeňleşdirmäge gönükdirilen, maglumat ykdysadyýetiniň çylşyrymly ulgamyna laýyk gelýän köp gatlakly ulgamlara öwrüler.

Senagat-innowasiýa ulgamyny üstünlikli ýola goýmakda kiçi innowasiýa telekeçiligi aýratyn orun eýelär. Ol döwlet tarapyndan dürli görnüşlerde ösdüriler, goldanar. Häzirki zaman innowasiýa gurşawda kiçi innowasiýa telekeçiligi ylmy-teoretiki işläp taýýarlamalar bilen, täze senagat önümçiliginiň arasynda baglaýjy halka bolup çykyş edýär. Ol bilim we tehnologiýa ulgamyna telekeçiligiň aralaşmagyny, bazara täze harytlaryň çykarylmagyny, şeýle hem täze önümleriň bazarlarda sarp ediljilere ýetirilmegini üpjün edýär.

Türkmenistanda innowasiýa işiniň başlanmagy daşary ýurt kompaniýalary üçin maýa goýumy köp talap edýän senagat önümçiliginiň özüne çekijiligini ýokarlandyrar. Bu ugurda tejribeli daşary ýurt kompaniýalary tehnoparklaryň, eksport-senagat zolaklarynyň gurluşyny esaslandyryjy hökmünde gatnaşýarlar we netijede milli innowasiýa ulgamy wagtyň geçmegi bilen gerimini has-da giňelder. Dünýä derejesindäki iri innowasiýa kompaniýalarynyň kiçi innowasiýa kompaniýalary bilen berk, uzakmöhletli gatnaşykda bolmagy innowasiýa işleriniň ösmegine oňyn täsir edýär. Öňdebaryjy dünýä tejribesini nazara almak bilen, Türkmenistanda 2020-2030-njy ýyllar aralygyndaky döwürde ösen innowasiýa infrastrukturasy bolan eksport-senagat zolaklary dörediler, bu bolsa diňe bir bilelikdäki telekeçiligiň esasynda ylmy köp talap edýän önümçiligi ýola goýmaga däl, eýsem milli senagat-innowasiýa ulgamyny emele getirmek işini çaltlandyrmaga hem mümkinçilik berer.

Geljekde tehnoparklaryň, eksport-senagat zolaklarynyň guralmagy çäkleriň ösüşini deňeçerlemek babatynda döwlet syýasatynyň ileri tutulýan guralyna öwrüler. Öndüriji güýçleri guramagyň şunuň ýaly öňdebaryjy görnüşleri sebitiň innowasiýa infrastrukturasyň döredilmegine we ösdürilmegine mümkinçilik döreder.

Sebitiň innowasiýa giňişligi çäklerdäki işiň ähli görnüşlerini ösdürmek üçin itergi beriji güýç bolup durar, şeýle hem ähli pudaklaýyn ulgamlara göni daşary ýurt maýasyny çekmegiň özeni bolup çykyş eder. Şunuň bilen başlanyşykly, senagat önümçiligine gönükdirilen innowasiýa infrastrukturasyň ösdürilmegi ýurtda zähmet resurslarynyň pudaklar we sebitler boýunça rejeli paýlanmagyna ýardam eder.

Sebitleýin innowasiýa merkezleriniň, eksport-senagat zolaklarynyň, döwlet

eýeçiliginde bolmadyk kiçi we orta kärhanalaryň sanynyň artmagy netijesinde, sebitleýin klaster başlangyçlaryny döretmek mümkinçilikleri ýüze çykar. Ugurdaş kiçi we orta kärhanalary, işiň maglumat, innowasiýa, hyzmat edýän görnüşiniň iri eksport we innowasiýa potensialy bolan kärhanalaryň daşyna jemlenmegi höweslendiriler. Uly kärhanadan kiçi we orta kärhanalara gelip gowuşýan durnukly iri sargytlar olaryň dolanyşygyny giňeldýär. Netijede, pudaklaýyn klasteriň ähli subýektleriniň bäsdeşlige ukyplylygy ýokarlanýar, şunuň bilen birlikde, olaryň ykdysady erkinligi we degişlilikde, hojalyk başlangyçlary üçin mümkinçilikler saklanýar. Çäkleýin-pudaklaýyn klaster bileleşiklerini döretmekde sebitleýin dolandyryş edaralary hem uly orun tutýar.

Senagat-maýa goýum sektoryny ösdürmekde orta möhletli we uzak möhletli geljekde täze kiçi we orta kärhanalaryň bazara çalt girmekleri uly orun tutar. Eýeçiligiň ähli görnüşlerindäki orta we iri kärhanalaryň geriminiň giňelmegi döwlete tehnologik taýdan özara baglanyşykly kärhanalary senagat toparlaryna birleşdirmek syýasatyny geçirmäge girişmäge mümkinçilik berer. Korporatiw senagat birleşikleriň häsiýetli aýratynlyklarynyň biri hem bäsdeşlikli göreşde durnuklylygyň ýokary galmagydyr. Senagat önümçiliginiň durnukly ösüşinde korporatiw gurluşlary kärhanalara tehnologiýanyň baş ulgamlaryny özleşdirmäge giň ýol açýar.

Senagat-innowasiýa pudagynyň emele getirilmegi senagaty ösdürmek syýasatynyň çäklerinde onuň pudaklaýyn ugrunyň kesgitlenmegini talap eder. Ol uly möçberli önümçiligiň artykmaçlyklaryna esaslanýar.

Uglewodorod serişdelerini gaýtadan işleýän senagatda, ýagny nebit we gaz himiýasy senagatynyň innowasiýa ösüş ýolunda öň ulanylmadyk ägirt uly kuwwaty bardyr. Suwuk ýangyjyň ekologiýa taýdan arassa görnüşleriniň dünýä bazarynyň durnukly ösüşi bu senagat pudagynyň önünde giň gerimli, ýokary girdejili önümçiligi gurmak mümkinçiligini açýar. Bu önümçiligiň binýadynda bolsa, innowasiýa tehnologiýaly ekologiýa taýdan arassa ýangyçlaryň görnüşleriniň önümçiligini guramak bolar. Senagaty ösdürmegiň bu ugry ýurduň gaz çykaryjy pudagynyň uzak aralyklara niýetlenen gaz geçirijilerine baglylygyny peseltmekde hem aýratyn möhüm orun tutar. Ýakyn ýyllrda iri daşary ýurt kompaniýalaryny çekmek arkaly, milli tehnologik parklaryň binýadynda iri gaz himiýasy toplumyny döretmek boýunça degişli ädim ädiler.

Innowasiýa senagat ösüşiniň beýleki bir ugry hem energetika bilen baglydyr. Garagum çölündäki kristall kremnisiniň iri gorlarynyň binýadynda, gün batareýalarynyň önümçiligi ýola goýlar, ýöriteleşdirilen tehnoparkyň esasynda gelioteknikanyň dürli görnüşleri öndürilip başlanar.

Dokma senagatynyň ösüşinde adama ýaramly ýokary tehnologik himiki süýümleriň önümçiligini ösdürmek uly orun eýelär. Ählumumy derejede bu ugruň uzak möhletli innowasiýa maýa goýum üçin aýratyn geljegi bardyr.

Milli innowasiýa ulgamyny emele getirmegiň barşynda senagat ulgamynda ylmy-barlag işlerini guramak üçin, goşmaça netijeli ugurlar açylar. Senagat önümçiliginiň innowasion ösüşinde Türkmenistanyň ösümlikler we haýwanat dünýäsinde çig malyň örän köpdürli gymmatly görnüşlerim ulanmak maksady bilen, iri derman we kosmetiki serişdeleri öndürýän senagatyň guralmagyna hem

uly ähmiýet berler.

2030-njy ýyla çenli döwürde senagat pudaklarynyň we toplumlarynyň ösüşi pudaklar üçin mahsus bolan, ylmy-tehniki ösüşiň gazananlaryny önümçilige işjeň ornaşdyrmagyň hasabyna içerki we daşarky bazarlarda önümleriň bäsdeşlige ukyplylygyny ýokarlandyrmaga gönükdirilen wezipeleri çözmek ýola goýlar.

Ýurduň ykdysadyýetine **elektroenergetika pudagynyň** goşandyny ýokary derejede artdyrmak, ýurdy we sebitleri elektrik energiýasy bilen durnukly üpjün etmek bu pudagyň geljekki ösüşiniň strategik wezipeleri bolup durýar. Bu wezipeleri amala aşyrmak şu ugurlary durmuşa geçirmegiň hasabyna üpjün ediler:

energiýanyň eksport etmek mümkinçiliklerini giňeltmek;

gaz serişdelerini tygşytlamak maksady bilen alternatiw energetikany ösdürmegiň hasabyna elektrik energetikasyny täze tehniki derejä çykarmak;

sebitleriň arasynda hem-de eksport maksatlary üçin energiýa geçirmegiň ygtybarlylygyny güýçlendirmek;

häzirki zaman tehnologiýalaryndan peýdalanmagyň hasabyna elektrik ulgamlarynyň dolandyryş we ygtybarlylyk derejesini gowulandyrmak.

2030-njy ýyla çenli döwürde ýangyç toplumynyň hojalyk gurluşlary boýunça şu möhüm wezipeleri çözmäge üns berler:

şu wagta çenli açylmadyk ýataklardan nebitiň we gazyň çykarylyşyny üpjün etmek üçin geologiýa-gözleg işlerini çaltlandyrmak. Çylşyrymly geologik şertlerde, uly çuňluklarda ýerleşen täze ýataklary açmak üçin kompýuter tehnologiýalaryny ulanmak bilen, gözleg işlerini alyp barmak;

çylşyrymly nebitli we gazly gatlaklaryny özleşdirmek üçin ýokary tehnologik guýulary ornaşdyrmak;

önüm berýän gatlagla zyýan ýetirmezden, ulanylýan guýulary düýpli abatlamak üçin täze tehnika we tehnologiýany ornaşdyrmak;

ýurduň günortasynda we gündogarynda nebit we gaz alynýan taze iri merkezleri emele getirmek we ösdürmek;

deňiz ýalpaklygyndaky nebit we gaz ýataklaryny işlemek üçin, kuwwatly tehniki binýady, öndürijilikli tehnologiýalary we deňizde nebit çykarmakda tejribesi bolan iri daşary ýurt kompaniýalaryny çekmegiň ýollaryny yzygiderli kämilleşdirmek;

nebit we gaz önümçilikleriniň ulaglar we hojalyk infrastrukturasyny çalt depginler bilen döretmek;

ugurdaş nebiti we gazy gaýtadan işlemek arkaly elektrik energiýasyny nebit we nebit himiýa önümlerini öndürmek, gazyň ýakylp goýberilmegini aradan aýyrmak üçin, ony gaýtadan işlemek boýunça taslamalara maýa goýumlary giňden çekmek.

Nebit we gaz toplumlarynyň tehnologiýa taýdan netijeliligini ýokarlandyrmaga gönükdirilen maýa goýum çäreleriniň geçirilmegi, öňdebaryjy daşary ýurt kompaniýalaryny çekmek boýunça işjeň syýasatyň alnyp barylmagy uglewodorod çig malynyň çykarylyşyny artdyrmaga mümkinçilik berer. Şunda uglewodorod çig malyny gaýtadan işlemek arkaly alynýan, goşulan gymmaty ýokary bolan önümleriň möçberleri düýpli artdyrylar.

Nebit gaz toplumynyň maýany köp talap edýändigini we öňde duran

taslamalaryň gerimini göz önünde tutup, döwlet tarapyndan ugurdaş gazy peýdaly ulanmak boýunça enjamlary, tebigy gazy suwuklandyryan we görnüşlere bölýän kiçi enjamlary ornaşdyrmak üçin maýa goýumlary çekmek höweslendiriler.

Nebiti gaýtadan işleýän pudak bar bolan kuwwatlyklary giňeltmek we döwrebaplaşdyrmak ýoluny dowam etdirer, nebit himiýasy önümçiligi bolan orta kuwwatlykly täze kärhanalar gurlar. Pudagy ösdürmegiň tehnologik ugry Ýewropanyň hil standartlaryna laýyk gelýän açyk (arassa) nebit önümleriniň önümçiligine gönükdiriler.

Geljekki döwürde maşyngurluşyk pudagynda öndüriljek önümleriň görnüşleri senagat-innowasiýa ulgamynda dorejek täze ugurlar bilen kesgitlener. Şu ugurlarda biziň milli maşyngurluşyk pudagymyz dünýä ulgamyna utgaşar.

2030-njy ýyla çenli möhletde **himiýa senagatyny** ösdürmekde mineral dökünleriň öndürilişini artdyrmak ugry dowam etdiriler. Olaryň düzümi konsentrasiýa derejesi ýokary bolan dökünleri öndürmek babatynda üýtgär, dökünleriň täze görnüşleri öndürilip başlanar. Mineral dökünleri önümçiliginiň giň gerimini, olaryň köpdürli görnüşini, özümidde bar bolan çig mal seşdeleriň peýdalanylmagyny, ýer ýüzüniň ählumumy derejedäki azyk meselesiniň wajypdygyny nazara alyp, bu pudagyň önümlerini öndürmegiň tehnologiýasyny kämilleşdirmäge gönükdirilen milli ylmy mekdep dörediler.

Himiýa senagatynyň ösmegi tebigy duzlara baý bolan Magdanly-Garlyk sebitiniň durmuş-ykdysady taýdan ösmegine getirer. Onuň çäklerinde özara baglanyşykly senagat kärhanalary, ýagny kaliý, kükürt-fosfor dökünleri. soda, hlor, kaustik we kalsili soda, kalsiý karbamidi ýaly önümleri öndürýän önümçilikler ösüşe eýe bolarlar.

Geljekde Garabogaz kölüniň duz baýlyklaryny toplumlaýyn peýdalanmak ugry dowam etdiriler. «Garabogazsulfat» ÖB-ni döwrebaplaşdyrmak taslamasynyň çäklerinde saýlama natriý sulfatynyň, gymmatly kaliý döküni bolan kaliý sulfatynyň, magniý oksidiniň öndürilişi artdyrylar, häzirki zaman metallurgiýasynda giňden ulanylýan metal magniniň önümçiligi guralar.

Gaz himiýasy pudagynyň çäklerinde metanol, formaldegid we karbamid-formaldegid smolasy ýaly energetika maksady bolmadyk önümleriň gymmatly görnüşleriniň önümçiligi ösüşe eýe bolar. Bu önümler organiki sintez önümçiliginde giňden ulanylýar (mysal üçin, plastiki massalar senagatynda). Şunuň bilen baglylykda, sintetiki süýümleri öndürmegiň binýatlyk esasy hökmünde poliwinilhlorid önümçiligi ösüşe eýe bolar.

Dokma we kagyz senagatynyň önümçilik hajatlary üçin, tebigy gazy gaýtadan işlemegiň esasynda senagat maksatly agardyjylar bilen bir toplumda wodorod perekisini öndürmek guralar.

2030-njy ýyla çenli döwürde kompozit materiallaryň giňden öndürilmegi **gurluşyk materiallary senagatyny** ösdürmegiň häsiýetli aýratynlygy bolar. Olaryň hataryna örän berk we çydamly, aýna we bazalt süýümleri birleşdirilip alynýan kompozit materiallar, çöl çägesiniň we aýna süýüminiň birleşdirilip alynýan ekstragranit diwaryň ýüzüne örtülýän materiallar girýär. Has inçe bazalt süýüminden öndürilýän konstruksiýa materiallarynyň geljegi uludyr, olar gurluşyk senagatynyň geljegi bolup durýar. Önümiň şunuň ýaly görnüşleriniň, bazalt süýümi

bilen armirlenen plastmassa turbalaryň eksport potensialy örän uludyr.

Geljekde gurluşyk işleriniň senagatlaşma derejesini ýokarlandyryň gurluşyk materiallarynyň önümçiligi mundan beýläk hem ösüşe eýe bolar.

2030-njy ýyla çenli döwürde gurluşyk materiallary senagaty içerki potratçylyk işlerini önümleriň görnüşleriniň köpüsi bilen üpjün eder.

2030-njy ýyla çenli döwürde ýenil senagat harytlyk möçberde öňdebaryjy orunlary eýelär. Şu döwürde pagta, ýüpek we ýün toplumlary görnüşi giňeldilen we hemişe täzelenip duran taýýar önümleri öndürmäge gönükdiriler.

2030-njy ýylda häzirki möçberden iki esse artyk pagta süýüminden taýýar önümler öndüriler. Dünýäniň dokma bazaryndaky bäsdeşlikleri nazarda tutup, pagtany gaýtadan işleýän toplumyň eksport ugry pagtadan öndürilýän önümleriň baha we hil taýdan bäsdeşlige ukyplylygyny üpjün edýän çäreler bilen ugurdaş alnyp barlar. Olar aşakdakylardan ybaratdyr.

«Pagta boýunça tehnologik maksatnamany» işläp taýýarlamak we durmuşa geçirmek, onuň çäklerinde pagtanyň hilini ýokarlandyrmak boýunça ähli ugurlar bellener. Şol ugurlar tohumçylyk işini kämilleşdirmegi, pagtanyň ýokary hasyl berýän görnüşlerini ornaşdyrmagy, pagtany arassalamagyň ösen tehnologiýalaryny ulanmagy we pagta arassalaýjy zawodlary gowy tehniki ýagdaýda saklamagy, pagtany saklamagy we daşamagy talaba laýyk guramagy, pagtanyň hiline baha beriş usullaryna dünýä standartlaryny ornaşdyrmagy öz içine alar. Maksatnamanyň döwlet tarapyndan goldanmagy pagtanyň hilini ýokary derejä çykarmaga mümkinçilik berer;

ýüplük öndürmek üçin çig maly takyk saýlap almagy üpjün edýän kompýuterleşdirilen ulgamlary bolan tehnologiýany önümçilige omaşdyrmak;

hereket edýän dokma kärhanalaryny hususlaşdyrmagyň netijeli modelini işläp taýýarlamak we ornaşdyrmak;

iri kärhanalaryň binýadynda dokma klasterleriniň döredilmegini döwlet derejesinde höweslendirilmegini gazanmak.

2021-2030-njy ýyllar aralygyndaky döwürde teletin-ayakgap pudagy ýotary depginler bilen ösdüriler. Şu döwürde döwlet-hususy telekeçiligiň çäklerinde teletin-ayakgap önümçiliginde telekeçilik işleriniň ýaýbaňlanmagy döwlet tarapyndan goldanar. Gaýyş-galantereýa senagaty hem ep-esli derejede ösdüriler.

Agrosenagat toplumy. Uzak möhletli döwürde oba hojalyk pudagyny ösdürmegiň giň gerimli maksatlaryna ýetmek üçin şu wezipeler ileri tutular:

maldarçylykda we ekerançylykda seleksion-tohumçylyk işini ösdürmek we kämilleşdirmek;

ekerançylykda we maldarçylykda serişde tygşytlaýjy tehnologiýalary ornaşdyrmak;

tohumçylyk we genetiki potensialy saklamak we gowulandyrmak;

ot-íým öndürmegiň durnukly ösüşini gazanmak;

oba hojalyk kärhanalaryny maliýe taýdan sagdynlaşdyrmak;

kooperatiw gatnaşyklary ösdürmek.

Ýokary depginde tiz işleýän we serişde tygşytlaýjy ýokary takyklygy bolan we topragy goraýan tehnologiýalaryň ornaşdyrylmagy meýdanlaryň hasyllygyny, mallaryň önüm berijiligini ep-esli ýokarlandyrmaga, zähmet öndürijiligini

artdyrmaga, ýitgileri azaltmaga, önümiň hilini gowulandyrmaga we şunuň bilen birlikde, ýangyjyň, tohumlyk materiallaryň, mineral dökünleriň sarp edilişini azaltmaga mümkinçilik berer.

Ýerleriň ýagdaýyny gowulandyrmak boýunça işler geçirilende meliorasiýa babatynda ylmyň iň täze gazananlary ulanylar.

Suwy tygşytlamak we topragyň hasyllylygyny ýokarlandyrmak üçin damjalaýyn we ýerasty suwaryş işleriniň gerimi giňeler. Suwarmagyň şu usullaryny ornaşdyrmagyň möçberleri 2021-2030-njy ýyllarda 80-85 müň gektara çenli artar, bu bolsa suwaryş keşlerini çekmegi aradan aýyrmaga, ekinleri suwuň basmagyndan we ýerleriň çalt şorlaşmagyndan goramaga mümkinçilik berer, ýerasty suwaryş birnäçe tehnologik amallary ýerine ýetirmek bilen bilelikde geçiriler. Suwarmagyň bu usulynyň ulanylmagy suwy tygşytlamaga mümkinçilik berer.

Oba hojalyk pudagynyň tehnika taýdan üpjünçiliginiň ýokarlandyrylmagy oba hojalyk ekinlerini ösdürip ýetişdirmegi industrial tehnologiýa usulyna geçirmäge mümkinçilik berer. Tehnologiýalaryň kämilleşdirilmegi zähmeti köp talap edýän birnäçe işleri mehanizmlaşdirmegiň hasabyna, zähmet harajatlaryny azaltmaga mümkinçilik berer. Geljekde oba hojalyk ekinleriniň ählisi intensiw tehnologiýalar boýunça ösdürilip ýetişdiriler.

Ýeri işläp bejermegiň medeniýetini mundan beýläk hem ýokarlandyrmak. ähli meýdanlarda amatly ekin dolanyşygyny ornaşdynnak mekgejoweniň, ýorunjanyň ekilýän meýdanlaryny giňeltmegiň hasabyna ekin meýdanlarynyň gurluşyny kämilleşdirmek ýoly bilen amala aşyrylar. Bu bolsa pagtanyň hasyllylygyny artdyrmaga mümkinçilik berer.

Ýorunja ekilýän dolanyşyk meýdanlaryny giňeltmegiň hasabyna topragyň hasyllylygy ýokarlanar.

Seleksiýa we tohumçylyk ulgamynyň kämilleşdirilmegi ekinleriň täze görnüşlerini ornaşdyrmaga mümkinçilik berer.

Oba hojalyk ekinleriniň tohumçylygyny ösdürmekde önümçilik işi we marketing meseleleri kem-kemden hususy bölegi hem gurşap alar. Şunuň bilen birlikde, 2021-2030-njy ýyllarda seleksion-tohumçylyk işini guramak, nahalhanalarda tohumlary öndürmek, has saýlama we saýlama tohumlary köpeltmek üçin döwletiň tohumçylyk hojalyklarynyň agdyklygy saklanyp galar.

Döwlet tarapyndan güwälandiriş ulgamyna, tohumlaryň hiliniň kesgitlenilişine barlaghanalaryň jogapkärçiligini ýokarlandyrmaga gözegçilik saklanyp galar. Köpýyllyk otlaryň tohumlaryny ösdürip ýetişdirmek boýunça döwlet we döwlete dahylsyz eýeçiligiň ähli gömüşlerine goldaw berler.

Maksatnamada göz önünde tutulan bu çäreleriň durmuşa geçirilmegi ýurduň seleksion-tohumçylyk babatda garaşsyzlygyny üpjün etmäge, ekinleriň önümçilikde has köp ekilýän görnüşleriniň asyl we saýlama tohumlaryna bolan islegi doly kanagatlandyrmaga mümkinçilik berer.

Ylmyň soňky gazananlarynyň we öňdebaryjy tehnikanyň ýurduň oba hojalygyna ornaşdyrylmagy ekerançylygyň we maldarçylygyň önüm berijiligini artdyrar.

2021-2030-njy ýyllarda Milli strategiýanyň durmuşa geçirilmeginiň

netijesinde, maldarçylyk önümleri öndürilende intensiwleşdirmegiň ähli ugurlaryny ýokary derejede peýdalanmak göz önünde tutulýar.

Bu wezipeleri ýerine ýetirmek üçin, 2021-2030-njy ýyllarda maldarçylyk toplumlaryny (fermalaryny) gurmak, olaryň durkuny täzelemek we döwrebaplaşdyrmak boýunça giň gerimli işler geçiriler.

Gara mallaryň etiniň önümçiligini artdyrmak industrial görnüşli maldarçylyk toplumlarynyň durkuny täzelemegiň, ýokary tehnologiýaly maldarçylyk toplumlaryny gurmagyň hasabyna üpjün ediler.

Täze tehnologiýalara geçmek hojalyklardan mallaryň saklanyşynyň hilini gowulandyrmagy talap eder, onuň hökmany şertleriniň biri hem mallaryň ot-iým bilen gowy üpjün edilmegi we maglumat tehnologiýalarynyň ulanylmagy bolup durar.

Maglumat tehnologiýalary maldarçylyk toplumlarynda jaýlary we mallary arassa saklamakdan, ot-iými deňeçer bermekden we awtomatik usulda iýmlemekden başlap, toplumyň içinde howanyň düzgünleşdirilişine, mallaryň ýagdaýyna gözegçilik etmäge çenli ähli işleri kämilleşdirmäge mümkinçilik berer.

Türkmenistanda ösdürilip ýetişdirilýän mallaryň önüm berijiliginiň genetik potensialyny we olaryň kesele garşy durnuklylygyny ýokarlandyrmak, olary iýmlemegiň we saklamagyň şertlerini gowulandyrmak esasy çäreleriň biri bolup durýar. Önüm öndürijüer tarapyndan seleksion-tohumçylyk işini gowulandyrmagyň we çuňlaşdyrmagyň, ýokary genetiki potensialy bolan köp önüm berýän tohum mallary satyn almagyň hasabyna gara mallaryň baş sany düýpli artdyrylar.

Maldarçylyk önümleriniň çak edilýän möçberlerini öndürmek üçin önümçiligi güýçlendirmäge gönükdirilen birnäçe çäreler durmuşa geçiriler. Olaryň arasynda şu aşakdakylar in möhüm çäreler bolup durýar:

mäkäm ot-iým binýadyny döretmek, protein, uglewodlar we iýmitiň mineral elementleri boýunça ölçegiň deňeçerligini gowulandyrmak;

ýöriteleşdirilen oba hojalyk kärhanalarynyň binýadynda tohumçylyk işini kämilleşdirmek;

ýurdumyzyň genofondlaryny kämilleşdirmegiň hasabyna mallaryň we guşlaryň genetiki potensialyny ýokarlandyrmak;

önümçülik kuwwatlyklarynyň durkuny täzelemek we tehniki taýdan gaýtadan enjamlaşdyrmak;

maldarçylyk toplumlaryny we guş kärhanalaryny maliýeleşdirmek boýunça döwlet goldawynyň derejesini ýokarlandyrmak.

Maldarçylygyň netijeliligi, esasan, mallaryň we guşlaryň önüm berijiligini artdyrmagyň hasabyna ýokarlandyrylar. Şahsy we daýhan hojalyklarynda maldarçylyk önüminiň öndürilişini artdyrmak üçin, döwlet tarapyndan şertler dörediler we maliýe goldawy berler.

Uzak möhletli döwrüň (2021-2030 ý.) wezipeleriniň durmuşa geçirilmegi oba hojalygyna ylmyň we tehnikanyň gazananlaryny ornaşdyrmaga mümkinçilik berer, bu bolsa onuň netijeliligini ýokarlandyrmak üçin esas bolar. Dänäniň, pagtanyň, gant şugundyrynyň, şalynyň, miweleriň, gök önümleriň, bakjanyň we beýleki oba hojalyk ekinleriniň ýokary hasyl berýän sortlary etraplaşdyrylar. Pagtanyň we

bugdaýyň (içerki sarp edilişi kanagatlandyrmak üçin) öndürilişiniň durnuklaşmagynda ekin meýdanlarynyň gurluşy üýtgär, azyk we esasan hem, ot-ýimlik ekinleriň ekilýän meýdanlary giňär, bu hem maldarçylyk önüminiň öndürilişini ep-esli artdyrmaga mümkinçilik berer. Bu bolsa Türkmenistanyň ilatynyň azyk önümleriniň ter we gaýtadan işlenen görnüşine bolan islegini doly kanagatlandyrmaga mümkinçilik berer.

Ulaglar ulgamynda döwlet syýasatynyň esasy maksady ykdysadyýetiň bäsdeşlige ukyplylygyny we ilatyň durmuş derejesiniň hilini düýpli ýokarlandyrmak üçin şertleri döretmekden ybarat bolar. Şunda:

ykdysadyýetde harytlaryň daşalyşyny çaltlandyrmagy üpjün edýän we ulag harajatlaryny peseldýän döwrebap we ýokary netijeli ulag infrastrukturasyny ösdürmek, ýurduň bir bitewi ulag gurşawyny döretmek;

ilat üçin ulag toplumynyň hyzmatlarynyň elýeterli we ýokary hilli bolmagyny gazanmak;

Türkmenistanyň ulag ulgamynyň bäsdeşlige ukyplylygyny ýokarlandyrmak, ýurduň ýükleri we ýolagçylary üstaşyr geçirmek mümkinçiliklerini doly ulanmak;

ulag ulgamynyň toplumlaýyn howpsuzlygyny we durnuklylygyny gazanmak; ulaglaryň daşky gurşawa ýetirýän oňaýsyz täsirini peseltmek.

Awtomobil ulgamynda iri döwlet taslamalaryna Serdar-Etrek-Güdrilium, Mary-Serhetabat, Tejen-Sarabs, Türkmenbaşy-Bekdaş-Gazagystan (döwlet serhedi), Türkmenabat-Görogly-Daşoguz, Güdrilium-Gumdag we beýleki gaty örtükli ýollaryň durky täzelener.

2021-2030-njy ýyllarda ýurduň gara ýol ulgamynyň ösüşi umumy Aziýa ulag giňişligini döretmäge işjeň gatnaşmak we üstaşyr gatnawlarynyň mümkinçiliklerini ulanmak bilen, Türkmenistanyň milli bähbitlerini göz önünde tutup, goňşy döwletler bilen hyzmatdaşlygy ösdürmek boýunça çäreler amala aşyrylar.

2021-nji ýyldan 2030-njy ýyla çenli döwürde, hyzmatlaryň hilini we görnüşlerini artdyrmagyň, eýeçiligiň görnüşine garamazdan, bäsdeşlik esasyda edara we edara görnüşde däl taraplary işe çekmek arkaly bazaryň gerimini giňeltmegiň hasabyna, şunlukda hem ilat üçin iň amatly şertleri döredip, şäherara we halkara ýolagçy gatnatmagyň bazary emele geler we has-da giň ýaýbaňlanar.

Baş ugruň durmuşa geçirilýän döwründe täze demir ýollaryny gurmak we hereket edýänlerini abadanlaşdyrmak boýunça infrastruktura taslamalary amala aşyrylar.

Täze demir ýollarynyň gurulmagy daşary ykdysady gatnaşyklaryny has-da giňelder we ýükleri daşamagyň möhletini we çykdaýlary azaltmaga mümkinçilik berer, olaryň möçberlerini artdyrar.

Täze demir ýollarynyň işe girizilmegi bilen, Türkmenistanyň üstünden geçýän ýükleriň möçberi artar. Bu söwdanyň we hyzmatlaryň ýaýbaňlanmagyna, syýahatçylygyň ösmegine ýardam eder, ýurduň içinde ýük daşamagy has-da amatlaşdyrar. Bu bolsa öz nobatynda sebitleriň ösüşine oňaýly täsirini ýetirer we olaryň durnukly ykdysady ösüşini üpjün eder.

Täze demir ýollaryň gurulmagy bilen bir hatarda, demir ýollary elektrikleşdirmegiň giň gerimli maksatnamasy amala aşyrylar. Ýokary tizlik bilen ýöreyän otlular üçin demir ýoluň ilkinji bölekleri ulanmaga berler.

2021-nji ýyldan 2030-njy ýyla çenli döwürde demir ýollary elektrikleşdirmek boýunça ýylylyk çekijilerinden elektrik çekijilerine geçilmegi ulanyş işleriniň derejesini ýokarlandyrrar, hereketiň tizligini artdyrrar, önümçilik çykdajylaryny azaldar, demir ýol zolagynda daşky gurşawyň arassalygynyň derejesini ýokarlandyrrar, şäherleriň we şäher etekleriň ilatyny has amatly ulag görnüşi bilen üpjün eder. Ilkinji nobatda, has köp gatnawly ugurlary, şeýle-de, elektrikleşdirilen ugurlary birleşdiriji birnäçe liniýalary elektrik çekijilerine geçirmek göz önünde tutulýar.

Giň gerimde alnyp barylýan demir ýol gurluşyklary dünýä standartlaryna laýyk gelýän tehniki döwrebaplaşdyrmak işleri bilen bilelikde alnyp barlar. Düýpgöter täze habar beriş we aragatnaşyk ulgamyny girizmek göz önünde tutulýar. Bu hereket edýän otlularyň tehniki ýagdaýyny gowulandyrrar, olaryň hereketiniň howpsuzlygyny, esasy demir ýollarda olaryň geçirijilik ukybyny artdyrrar.

Deňiz ulagy boýunça deňiz ýolagçy gämileri, tankerler we gury ýük daşajylylar bilen doly üpjün edilen, ýurduň häzirki zaman teknikasy bilen enjamlaşdyrylan deňiz flotuny döretmek göz önünde tutulýar.

2020-nji ýyla çenli Türkmenbaşy deňiz duralgasynda gämi abatlaýyş binýady dörediler. Ol Türkmenistanyň deňiz gämileriniň ähli görnüşlerine tehniki we abatlaýyş hyzmatlaryny etmäge niýetlenýär hem-de Hazar deňziniň türkmen kenaryna girýän daşary ýurt gämilerine ýokary derejede hyzmatlary guramaga mümkinçilik berer.

Deňiz gämilerinde ýük daşamagyň we olara hyzmat etmegiň möçberleriniň artmagy, şeýle hem Ýewropa-Kawkaz-Merkezi Aziýa ugurlarynyň ähmiýetiniň artmagy bilen baglylykda, iri halkara ýük we ýolagçy gatnaw merkezi bolan Türkmenbaşy deňiz duralgasy bilen bir hatarda, Garabogaz, Hazar, Ekerem şäherlerinde häzirki zaman tehnologiýasy bilen doly abzallaşdyrylan deňiz duralgalary mundan beýläk ösdüriler we has giň peýdalanyň başlanar. Netijede, ýük daşamak üçin giň mümkinçilikler açylar, wagonlaryň we maşynlaryň ýüküni düşürmek we ýüklemek has artar, halkara talaplaryna laýyk gelýän deňiz gämileriniň ýokary tehniki hyzmaty üpjün ediler.

2021-2030-njy ýyllar aralygynda Türkmenistanyň howa ulagynyň parkynyň tehniki binýady täze uçarlaryň görnüşleri bilen doly abzallaşdyrylar. Syýahat desgalarynyň we milli taryhy ýadygärlikleriň has gelim-gidimli bolmagy üçin uçarlaryň degişli görnüşlerini satyn almak meýilleşdirilýär.

Howa ulagynyň öndebaryjy tehnologiýasyny ulanmak we olary ösdürmek, esasan, howa gämilerini, şeýle-de, ýükleri kabul etmekde we olary işläp geçmekde, logistiki ulgamlary ulanmak bilen, ýolagçylara hyzmat etmek arkaly amala aşyrylar.

Ähli ulag ulgamynyň işi hil taýdan düýbünden täze derejä göteriler. Zerur talaplara laýyk gelýän iň amatly ulag şahalary emele geler, ykdysadyýetiň we ilatyň ygtybarly we howpsuz ulag hyzmatyna bolan yzygiderli artýan islegi doly derejede kanagatlandyrylar.

Milli ulag toplumy bütindünýä ulag ulgamyna sazlaşykly girip gider. Ulaglaryň daşky gurşawa ýaramaz täsirini azaltmak boýunça möhüm çäreler

geçiriler.

Amatly maýa goýun şertleriniň döredilmeginiň hasabyna ulag toplumynyň ähli esasy serişdeleri täzelener, zähmeti guramagyň we önümçiligiň öňdebaryjy tehnologiýalary ornaşdyrylar. Milli ulag ulgamynyň bäsdeşlige ukyplylygynyň ýokarlanmagy, ulag hyzmatlaryndan goňşy döwletleriň daşary ykdysady we söwda aragatnaşyklarynda gyzyklanmagyna ýol açar.

Ulagyň ähli görnüşleri sazlaşykly işlär. Intermodal gatnawlaryň ulag-logistiki merkezleriniň ulgamy dörediler. Bularyň hemmesi üstaşyr ýük daşamagyň paýyny köpelder we onuň esasyny konteýnerli ýük daşamak usuly düzer.

Üstaşyr ýük daşamak ep-esli derejede döwletiň býujetine we ulag edaralaryna maliýe serişdeleriniň gelip guwuşmagyny artdyrar.

Baş ugruň durmuşa geçirilmegi 2030-njy ýylda şu aşakdaky netijeleri gazanmaga mümkinçilik berer:

ýük daşamagyň tizligini 15-20% artdyrmaga;

ýerli ýük gatnadyjylaryň we ýurduň ulag ugurlarynyň bäsdeşlige ukyplylygyny ýokarlandyrmaga;

ulag ulgamynda we ulag bilen gatyşykly pudaklarda goşmaça iş orunlarynyň döredilmegine;

Türkmenistanyň üstünden gatnadylýan ýükleriň möçberiniň artmagyna we üstaşyr ýük gatnawlardan gelýän girdejileri 3 esse artdyrmaga.

Milli aragatnaşyk we telekommunikasiýa ulgamynyň ösüşiniň bu döwri pudagyň dünýäniň ösen ýurtlarynyň derejesine ýetmegi we milli ulgamyň umumydünýä ulgamyna girmegi bilen häsiýetlendirilýär. Müşderiler üçin hyzmatlary saýlamaga dürli görnüşli telefon enjamlary, emeli hemralardan peýdalanýan mobil aragatnaşyk serişdeleriniň hyzmatlaryndan peýdalanmaga giň mümkinçilikler dörär.

Elektron kommunikasiýasynda hyzmatlaryň dürli görnüşleri peýda bolar. Edaralar, kärhanalar maglumatlary we habarlary alyşmak üçin elektron poçtasyndan peýdalanarlar.

Operatiw kompýuter aragatnaşygy geljekde giň ýol alar. Ony ulanyjylara sebitleýin, milli we halkara çeşmelerden maglumatlar, maglumatlaryň toplumu, bank amallaryny amala aşyrmak teklipleri ediler. Döwletiň we telekeçiligiň operatiw kompýuter ulgamlary öz müşderilerine maglumatlary we interaktiw amallary teklipleri etmek üçin, Internete girmegiň elýeterli hyzmatlaryny hödürleýler. 2030-njy ýylda ilatyň Internete bolan islegi doly kanagatlandyrylar. Garaşylýan netijeler göz önünde tutulan çäreleriň durmuşa geçirilmegi netijesinde, telekommunikasiýa aragatnaşyk ulgamynyň ösüşi diňe bir ýurduň içindäki aragatnaşyk serişdesi hökmünde däl-de, eýsem döwletara arabaglanyşygy hökmünde giň mňçberde peýdalanylýar.

V. Türkmenistanyň sebitleriniň ösüşiniň ileri tutulýan ugurlary

Türkmenistanyň öndüriji güýçleriniň ýerleşişiniň wajyp ugry bolan ýurduň welaýatlarynda «ösüş nokatlaryny» döretmekden ybarat bolar. Uzak möhletli geljek üçin Türkmenistanyň «ösüş nokatlary» şulardan ybarat bolar diýip göz önünde tutulýar:

Aşgabat şäheri: senagat-önümçilik aýratyn ykdysady zolagy döretmek; täze ýokary tehnologiýa önümçilikleri gurnamak; maşygurluşyk toplумы; biotehnologiýa toplумы; taýýar dokma önümleri; tehnoparklar, biznes-inkubatorlar we bazar infrastrukturasyň edara görnüşli taraplary; ulag toplумы - multimodal ulag çatrygy we ulag-logistiki merkezler; syýahatçylyk.

Ahal welaýaty: gaz-himiýa senagaty; agrosenagat toplумы - däneçilik, pagtaçylyk, şol sanda, inçe süýümlü pagtaçylyk, gök ekerançylyk, bakja, miwe, üzüm we olary gaýtadan işlemek, maldarçylyk, guşçulyk, balyk we balyk önümleri; gurluşyk materiallary senagaty; ulag toplумы - ulag geçelgesi (Sarahs).

Balkan welaýaty: nebit we gaz çykarmak, olary gaýtadan işlemek; mineral çig mallary çykarmak we gaýtadan işlemek; agrosenagat toplумы - miweleri, şol sanda gurak subtropiki zolagyň miwelerini öndürmek we gaýtadan işlemek, maldarçylyk, ýyladyşhana hojalyklary; balyk we balyk önümleri; gurluşyk materiallary; ulag toplумы - demir ýol geçelgesi we ýükleri üstaşyr geçirmek, deňiz menzili, aerowokzal toplумы we ýolagçylary üstaşyr geçirmek, multimodal ulag çatryklaryny we ulag logistik merkezlerini döretmek; halkara syýahatçylyk.

Daşoguz welaýaty: agrosenagat toplумы - däneçilik, pagtaçylyk we olary gaýtadan işlemek, dokma toplумы; ulag geçelgesi; syýahatçylyk.

Lebap welaýaty: gaz we nebit çykarmak we olary gaýtadan işlemek; himiýa senagaty, gaz we nebit himiýasy; elektrik enjamlaryny gurnamak; agrosenagat toplумы - däneçilik, pagtaçylyk, gök önümler, bakja, miwe we üzüm, iri şahly maldarçylyk, guşçulyk, oba hojalyk önümlerini gaýtadan işlemek; gurluşyk materiallary; ulag geçelgeleri, syýahatçylyk.

Mary welaýaty: gaz çykarmak we onuň belli bir bölegini gaýtadan işlemek; agrosenagat toplумы - däneçilik, pagtaçylyk, gök ekerançylyk, miweçilik, üzümçilik, maldarçylyk, guşçulyk, oba hojalyk önümlerini gaýtadan işlemek; maşygurluşyk toplумы.